

Istorie, veche
ULFILA *400 ani*

VIATA ȘI DOCTRINA LUI

SAU

PROPAGAREA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA TRAIANĂ ȘI AURELIANĂ

IN SECULUL AL IV

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

PROFESOR.

(Reprodusă din revista Biserica Ortodoxă Română).

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA CARȚILOR BISERICEȘTI

1898.

In. A. 34.294

ULFILA

VIAȚA ȘI DOCTRINA LUI

SAŪ

STAREA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA TRAIANĂ ȘI AURELIANĂ

IN SECULUL AL IV

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

PROFESOR.

(Reprodusă din revista Biserica Ortodoxă Română).

DONAȚIUNE

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CARȚILOR BISERICEȘTI

1898.

7851

58 514 VARIA
57382

ec 189/02

1973

1958

B.C.U. Bucuresti

C57382

CĂTRE CITITORII!

În scrierea de față cercetez vechimea creștinismului în Daciile Traiană și Aureliană. Se dovedește că până în secolul al IV era deja răspândit creștinismul în ambele Dacii și în jurul Mărei Negre, că avea o Ierarhie regulată, că a existat și o erezie periculoasă, a Audienilor, că sediul principal al Ierarhiei era în Scythia minor-Dobrogea, la Tomi, Constanța de astăzi. Până la finea secolului al III nu se aședară încă în stânga Dunărei nici popoarele Slavice, nici cele Hunice în jurul țării noastre, Dacia Traiană. Abia cu începutul secolului al IV năvălesc în Dacia Traiană Goții, cu toate ramurile lor, unde se și creștinară atât prin populația locală, cât și prin sclavii din Frigia și Capadocia pe care îi luase din Asia Goții în invaziunea lor în acele părți. Persoana care a conlucrat mai mult la creștinarea Goților pe pământul Daciei Traiane este Ulfila, capadocian de origină, și care cu dreptul se poate numi apostolul ginteii Gotice. Din cauză că o parte dintre Goți primise creștinismul, o altă ramură a lor, mai numeroasă, ridică persecuție asupra creștinilor din Dacia Traiană. Atunci Ulfila cu o parte din populația Daciei Traiane trece peste Dunăre în pământul Romanilor și se aședă sub patele Munților Balcani, spre a scăpa viața creștinilor, al căror păstor și episcop era el. Curând alte

certe și răsbóe ivite între Fritigern și Atanarîh provocaró noué persecúție și mai cumplită a supra creștinilor, când are loc o a doua emigrare peste Dunăre, și în care mulți creștini au primit cununa martirică. În fine a treia emigrare a avut loc, când conducătorii gînteî gotice au făcut causă comună contra Imperatorului Romanilor Valente. Cu această ocazie iarăși creștinii sufer noui prigoniri și martirizări.

Scopul meu, făcënd aceste cercetări, a fost ca să dovedesc pe deplin că noi, vechii locuitori ai Daciei Traiane, nu suntem de erî de a-l-altă erî creștini, că îndată după epoca apostolică a fost semănate ideile creștine pe malurile Dunărei că în fine pela jumătatea secolului al II era bine cunoscut creștinismul, că în secolul al IV creștinii din Dacia Traiană suferiră persecúții cumplite din partea Goșilor, când un număr fórte mare dintre creștini primesc cununa martirică. O dată constatat acest fapt, nu mai au cuvînt nici Slavii, nici Ungurii, nici Sérbii saú Bulgarii, să mai susțină fără dovedî că noi am fi fost creștinați prin Ciril și Metodie, adică o dată cu ei, ba unii dic încă, că am fi primit creștinismul prin ei și dela ei. Nu erau aceștia încă nici veniți pe aceste locuri în curgera întregă a secolului al IV. Lista de numele martirilor ce o dau, mai probéză că marea majoritate a acelor ce au suferit martiriul, erau de gîntă Romană.

Alăturez și o schiță de hartă a creștinismului din Dacii, după datele pozitive din Istoricii Bisericești.

Rog pe cititori să insiste cu deosebire asupra concluziunei mele din acest studiú, în care se precizează rezultatele la care m'au condus în mod obiectiv datele istorice.

C. ERBICEANU.

ULFILA

VIAȚA ȘI DOCTRINA SA.

INTRODUCERE.

După o tradiție universală admisă în Biserică, întâile încercări de a converti la învățătura creștină popóarele barbare sunt contemporane cu primele răspândiri ale creștinismului în imperiul Roman. Apostolii, credincioși ordinului învățătorului lor, se împrăștiară prin toate națiunile pentru a le vesti ori predica noua Religieune. Dar succesele lor la barbari au fost cu totul deosebite de acele de la popóarele civilisate. Pe când în lumea Romană creștinismul s'a stabilit solid, în lumea barbară n'a prins rădăcini puternice de cât mai târziu. Acastă întârziere în propagarea creștinismului se explică prin faptul, că predicatorii în lumea barbară erau cu mult mai puțili și n'aveau în tot-d'auna urmași spre a le continua lucrarea începută de ei. Apoi, lipsa de relații regulate între barbari și Romani, persecuțiile care ruina creștinismul născând, necesitatea de a răspândi și termina învingerea creștină chiar în imperiul Roman, toate aceste cauze au făcut ca lung timp să fie uitate națiunile barbare, și se lăsară acțiunea predicei de peste hotarele romane la încercări isolate și prin urmare adese nefruitifere. Persecuțiile însă și edictele de prescripțiune au nevoit adese pe creștinii din imperiu să caute un azil, la națiunile megieșe barbare, care le oferiră cu umanitate ospitalitatea. Mulți din acești fugari se aședară stabil în acele localități. De atunci popóarele din aceste locuri se puseră în relațiuni cu provinciile Imperiului prin creștinii, ca Etiopienii și mai ales Goții de rasă germană. Aceștia începură a forma mari confederațiuni pe malurile Rinului și ale Dună-

rel. Istoria ne vorbeste de Franci, Germani și Goți. Din aceste trel confederațiunii, aceea a Goților din țările Daciei Traiane a fost cea întâia ce a primit creștinismul. După totă probabilitatea, rasa Gotică sosind din Orient în Occident, s'a deosebit în două triburi: Unul se îndreptă spre Nord ș'a ocupat o parte din Scandinavia și litoralele mării Baltice, până la Vistula; iar cel-lalt, s'a așezat spre marginile Dunării, în țara numită *Goția și Sciția mică*, care-î Dacia Traiană și Dobrogea de astă-đi. Acești noui locuitori ai țărmurilor Dunărei ș'a u perdut cu totul caracterul lor Germanic prin raportul lor cu locuitorii Daciei Traiane, coloniștii lui Traian, și cu Sciții, pentru că Goții primiră obiceiurile și moravurile poporului în mijlocul căruia venise și se stabilise; de aceea cea mai mare parte dintre istoricii Greci și Romani nu vedură în totă populația de cât una și aceeași rasă în mulțimea mixtă aședată pe țărmurile Occidentale și Septentrionale ale Pontului-Euxin, și malul stâng al Dunării și s'a u numit toți cu numirea comună de Goți. Elementul năvălitor, fiind în majoritate, a u dat și localității numele lor. În urmă triburile Gotice stabilite la Nord se pogoriră de asemenea spre miază-đi și împinseră pe frații lor pe țărmurile Dunării. În urma acestei mari mișcări a neamului Gotic, țărmurile Mării Negre erau ocupate de la gurile Dunării și până la cele ale Donului (Tanais) de rasa Germană. Póte că de la această epocă încă Goții cari se stabiliră pe țărmurile Dniprului, s'a u divisat în Vizigoți și Ostrogoți, după pozițiunea lor la vest sau nord a acestui fluviu. O altă rasă Gotică, venită în urmă este cea a Gepizilor. Stabilită difinitiv pe la finele secolului al II-lea pe marginile Dunării. Goții se puseră curînd în relațiuni cu vecinii din imperiu, cari erau în genere creștini mai ales în drépta Dunării, unde erau orașe creștine și populație creștină. Mai mult, creștinii din imperiu, persecutați de Imperatori se refugiau la barbari, unde ei puteau în libertate a-și profesa credințele lor religioase. Aceștia înriureau de asemenea, adese chiar fără voința din partea lor, asupra traiului barbarilor. Apoi invaziunile ce Vizigoții făceau peste Dunăre a u adăugit simțit numărul creștinilor din Dacia Traiană și Sciția mică. Acesta s'a întâmplat mai cu sémă sub imperiul Valerian și Galien, când Vizigoții a u făcut numeroase invaziuni, ei străbătură până în Bitinia, cutreerară Asia mică, devastară bogatele

provinciilor, ale Frigiei, Galatiei și Capadociei, robiră foarte multe familii, în mare parte creștini, din patria lor și-i aduse în Dacia Traiană și în Scitia. Acești creștini captivi printre care erau și preoți, au exercitat o mare influență asupra spiritelor Vizigoților. Aceștia, sclavi creștini, îngrijau de bolnavii lor, de casele lor și puneau în practică, prin o viață curată și nepătată, divinele precepte ale Mântuitorului. Acastă predică prin fapte, preludiul predicii dogmatice, apoi viața lor curată, purtarea lor plină de fapte bune, blândețea caracterului lor atrase pe barbari la dorința de a se creștina. Vizigoții se simțiră naturalminte atrași de către sclavii lor creștini, prin serviciile dăruite ce aceia primeau, prin purtarea lor model, prin sfințenia uimitoare a credinței lor. Ei voiau, ne spune Sfântul Vasilie, a poseda secretul acestei influențe misterioase: atunci li s'a făcut cunoscut *Dumnezeul necunoscut*, care le inspira creștinilor toate aceste fapte, obiect al admirației lor naive. Goții dădeau prin religunea lor națională un cult forțelor neînțelese ale naturii, ei se deprinseră cu ușurință a crede și a venera pe un Dumnezeu, care le arată puterea sa prin energia harurilor servitorilor săi. Și creșterea, adaugă Sozomen, că și vor câștiga pe acest Dumnezeu favorabil, dacă ar imita pe oamenii ce-l recunoscău superiori și dacă ar închina pe acest Dumnezeu mai puternic de cât alții. Deci ei rugară pe creștini de a-i învăța aceea ce ei trebuiau să facă, și curînd o mare parte din ei primiră botezul și intrară în Biserică. Ast-fel se formară o creștinătate barbară la nordul Dunărei ¹⁾.

Acastă convertire subită, ce este un contrast evident față de rezistența păgânilor romani, se explică prin caracterul general a rasei Germanice. Exista de fapt la acești barbari un spirit foarte serios, care se revolta la vederea licenței Romanilor, mai mult, rasa Germanică desprețuia Statul, care tiranisa individele, ea favorisa spiritul de independență și prin urmare asociația liberă, ea scia de alt-fel a respecta familia care avea la barbari o basă aproape creștină. Acăsta nu însemnă că rasa Gotică era deja civilisată. De parte de acăsta: ea era barbară, pentru că nu cunoscă încă nici artele, nici agricultura. Cât despre cestiunile re-

¹⁾ Revillout de L'arianisme des peuples Germanique. pag. 18.

ligioase, ele ocupau puțin loc la Germani: Credința lor în nemurirea sufletului și răsplata în o viață viitoare erau, este adevărat, foarte vii și foarte hotărâte. Dar formele rare ale cultului lor se cufunda cu cele ale politice; ei n'aveau nici edificii religioase, nici preoți, nici simboluri exterioare. Această lipsă de forme sensibile nu probază lipsa la ei a unei facultăți religioase, existau din contră aspirații religioase foarte înaintate la acești barbari. Sufletul lor simplu, se dice, străvede divinul și ce este de respectat întru atâta, întru cât este posibil, fără să se servescă de forme pentru a-l exprima. În fine trebuie să adăugim că mitologia lor n'avea acel caracter licențios al păgânismului. Ea ascundea amintirea unei căderi a umanității și speranța de o restaurare. Existau dar puncte de contact prin care creștinismul putea să se apropie, și aceste sunt acele puncte de asemănare între caracterul barbarilor și creștinism, care explică ușurința prin care aceste popoare s'au convertit. Cu toate acestea nu ar trebui să credem că acești barbari ar fi îmbrățișat creștinismul de odată. Numai cu curgerea secolilor noua religie triumfă asupra tuturor dificultăților ce i se împotriveau mersului ei. Acest încet progres al creștinismului la Germani este datorit în parte chipului după care ei au fost câștigați de Evangeliu, și în parte însăși creștinismului ce le-au fost predicat. Popoarele Germane, în adevăr, au fost convertite prin diferite chipuri; pe când unii prin contactul cu creștinii din imperiu și prin predicile misionarilor, s'au învățat a cunoaște bine-facerile Evangeliului, alții din nenorocire au fost convertiți prin violență ori silă, ca în epoca lui Carol cel Mare, ba încă și prin interes, atunci când șefii lor, pentru a-și asigura dominațiunea lor asupra popoarelor învinse, au îmbrățișat creștinismul împreună cu supușii lor. Dar pe de altă parte progresul încet al creștinismului la Germani se explica de asemenea și prin natura însăși a creștinismului ce li s'au adus; acesta au fost în adevăr catolicismul roman cu dogmele și ierarhia sa, pe care misionarii li l'au adus; și curînd limba națională, ca și aiurea au fost alungată din cult și înlocuită prin cea latină.

Cu toate acestea în epoca lui Constantin, creștinismul își găsisse deja loc în inimile Goților și transformă moravurile lor barbare. Sf. Atanasie zugrăvesce ca un adevărat apologist triumful creștinismului asupra păgânismului; el de-

monstră cum Goții s'aũ convins de adevărul creștin și rapoartă că ei deja aũ renunțat la moravurile lor barbare, că ei nu închină mai mult Dumneđeii păgâni; ci numai pe un singur Dumneđeũ care li s'a descoperit prin Christos; el adaugă că aceste popóre așa de pasionate altă dată pentru răsboi sunt acum animate de sentimentele cele mai pacifice. Istoricii Bisericesci povestesc că chiar în epoca Marelui Constantin, Goții aveau deja organizația lor bisericescã, episcopii lor, preoții lor, diaconii lor, cãlugãrii lor, etc. Pentru aceea Socrat rapoartă că la Consiliul din Niceea la 325, exista deja un episcop got, Teofil, care a subscris chiar simbolul celebru de la Niceea. Teofil, cãruia se pare cã-i revine gloria d'a fi lucrat între cei întâi la convertirea națiunilor Gotice, merită deci, precum și lucrãtorii obscuri cari aũ lucrat cu el, laudele posterității. Dar convertirea definitivã a acestor națiuni trebuia a fi lucrarea unui alt om, care prin fermitatea convingerilor sale creștine, prin sciința sa profundã, și prin amorul sãu ardent pentru poporul sãu a fost la înãlțimea acestei îndatoriri atãt de noble și atãt de dificile. Acest adevãrat apostol al Goților, dupã cum posteritatea la numit cu dreptate, a fost Ulfila, a cãruia viață și învățaturã fac subiectul acestui studiu.

Fiind-cã studiul ce am întreprins, are de scop a dovedi pe deplin existența neîndoiosã a creștinismului în Dacia traianã, mai cu sãmã; de aceea m'am hotãrit a da publicității, în întregimea lor, textele scriitorilor bisericesci și ale sf. Pãrinți în original, alãturãndu-le și traduceri în Romãnesce. Acãsta am fãcut-o, pe de o parte, pentru ca sã pun la îndemãna tutulor cunoscința acestor texte, prin cari se probẽzã suficient existența creștinismului în Dacia traianã; iar pe de altã parte, pentru cã în cursul acestui studiu am a reveni neîncetat asupra vieții și doctrinei lui Ulfila. Apoi, sperãm cã prin doveđile ce vom aduce, vom ridica pentru tot-d'auna armele din mânia vrãjmașilor națiunii nãstre, cari pretind, fãrã sã pãtã dovedi, cã noi am fi de curẽnd pe aceste locuri, și cã ne-am fi creștinat o dată cu rasa slavã, ce a nãvãlit în peninsula Balcanicã, adicã odatã cu Sãrbii și Bulgarii.

Iatã aceste doveđi, așa cum sunt conservate în istoricii bisericesci și în sf. Pãrinți:

1. Photii epitome Philostorgii cart. II. §. 5, pag. 470.
edita din 1679. Maguntia.

Ὅτι Οὐρσίαν φησὶ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἐκ τῶν πέρην Ἰστρου Σκυθῶν, οὗς οἱ μὲν πάλαι Γέτας, οἱ δὲ νῦν Γότθους καλοῦσι, πολὺν εἰς Ῥωμαίων διαβιβάσαι λαὸν, δι' εὐσεβείαν ἐκ τῶν οἰκείων ἡθῶν ἐλαθέντας· χριστιανίσει δὲ τὸ ἔθνος τρώφῃ τοιῷδε βασιλεύοντος Οὐαλεριανοῦ καὶ Γαλλιανοῦ, μοῖρα Σκυθῶν βαρεῖα τῶν πέρην τοῦ Ἰστρου διέβησαν εἰς τὴν Ῥωμαίων, καὶ πολλὴν μὲν κατέδραμον τῆς Εὐρώπης· διαβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν τε Γαλατίαν, καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἐπῆλθον, καὶ πολλοὺς ἔλαβον αἰχμαλώτους, ἄλλους τε καὶ τῶν κατειλιγμένων τῷ κλήρῳ· καὶ μετὰ πολλῆς λείας ἀπεκομίσθησαν οἴκαδε. ὁ δὲ αἰχμάλωτος καὶ εὐσεβῆς ὄμιλος συναστραφέντες τοῖς βαρβάροις, οὐκ ὀλίγους τε αὐτῶν εἰς τὸ εὐσεβὲς μετεποίησαν, καὶ τὰ χριστιανῶν φρονεῖν ἀντὶ τῆς Ἑλληνίδος δόξης παρεσκεύασαν. ταύτης τῆς αἰχμαλωσίας γεγένεσαν καὶ οἱ Οὐρσίλα πρόγονοι, Καππαδόκαι μὲν γένος, πόλεως δὲ πλησίον Παρνασσοῦ, ἐκ κώμης δὲ Σαδαγολθινὰ καλουμένης. ὁ τοίνυν Οὐρσίλας οὗτος καθηγήσατο τῆς ἐξόδου τῶν εὐσεβῶν, ἐπίσκοπος αὐτῶν πρῶτος καταστάς· κατέστη δὲ ὧδε. παρὰ τοῦ τὴν ἀρχὴν ἄγοντος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων εἰς πρεσβείαν σὺν ἄλλοις ἀποσταλεῖς—καὶ γὰρ καὶ τὰ τῆδε βάρβαρα ἔθνη ὑπεκέκλιτο τῷ βασιλεῖ—ὑπὸ Εὐσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων χειροτονεῖται τῶν ἐν τῇ Γετικῇ χριστιανίζόντων. καὶ τὰ τε ἀλλὰ αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ γραμμάτων αὐτοῖς οἰκείων εὐρετῆς καταστάς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἀπάσας, πλην γε δὲ τῶν βασιλειῶν, ἅτε τῶν μὲν πολέμων ἱστορίαν ἔχουσῶν, τοῦδε ἔθνους ὄντος φιλοπολέμου, καὶ δεομένου μᾶλλον χαλινοῦ τῆς ἐπὶ τὰς μάχας ὁρμῆς, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προξύνοντος· ὅπερ ἰσχυρὸν ἔχει ταῦτα ποιεῖν, σεβασμίᾳ τῆς μάλιστα νομιζόμενα, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θείου Θεραπείαν τοὺς πειθόμενους καταρρυθμίζοντα. ἰδρύσατο δ' ὁ βασιλεὺς τὸν αὐτόμολον τοῦτον λαὸν περὶ τὰ τῆς Μυσίας χωρία, ὡς ἐκάστῳ οἶλον ἦν. Καὶ τὸν Οὐρσίαν διὰ πλείσ-
της ἤγε τιμῆς, ὡς καὶ πολλάκις ὁ ἐφ' ἡμῶν Μωσῆς λέγειν περὶ

Autorii Greci ce au tratat despre Ulfila.

Photii epitome Philostorgii.

Spun că Ulfila în acele timpuri, dintre Sciții de peste Istru (Dunărea), pe cari cei vechi îi numeau Geți, iar cești de acum Goți, a transportat popor mult în pământul Romanilor, alungat din cauze religioase din propriile lor locuinți. S'a creștinat poporul cu chipul acesta: Pe când împărăția Valerian și Galien o parte mare a Sciților celor de dincolo de Dunăre a trecut în pământul Romanilor și mulțimea a năvălit asupra Europei (Peninsula Balcanică). Trecând și în Asia și în Galatia au ajuns și în Capadocia și au luat mulți sclavi și pe alții și dintre cei enumerați în cler. Și după mult jaf s'au întors acasă. Apoi mulțimea sclăvită și religioasă (creștină) conviețuind cu barbarii nu puținii dintre ei i-au convertit la religiozitate și i-au pregătit a cugeta cele ale creștinilor în locul părerei Elenice. A acestei sclăvirii au fost și strămoșii lui Ulfila, Capadocenii de neam, în apropiere de orașul Parnas, din satul numit Sadagolthina. Deci acest Ulfila a condus trecerea creștinilor, fiind cel întâi Episcop al lor. A fost așezat (episcop) ast-fel. De cel ce ducea guvernarea poporului a fost trimis împreună cu alții în o misiune (ambasadă) pe timpurile lui Constantin, — căci și popóarele barbare de acolo se supunea Impăratului—când, de către Eusebiu și de către cei împreună cu el Episcopi se hirotonisesc creștinilor din Getica. Se îngrija și de alte de ale lor și s'a făcut inventatorul literilor lor proprii, și a tradus în limba lor toate scripturile, afară de cele ale Impăraților, pentru că coprindea istoria războielor, pe când poporul fiind iubitor de război avea trebuința mai ales de zăbală de la pornirea spre războie, și nu de a fi escitat spre aceste. Ceea ce are putere de a face acestea și socotindu-se mai ales respectate și îndreptând pe cei supuși spre servirea lui Dumnezeu. A așezat Impăratul pe acest popor transfug

αὐτοῦ. λίαν δὲ οὗτος τὸν ἄνδρα θειάζει, καὶ τῆς αἰρετικῆς αὐτοῦ
δόξης ἐραστὴν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀναγράφει.

2. Socratis Ist. E. Cap. IV, §. 33, 34.

Οἱ πέραν τοῦ Ἰστρου βάρβαροι οἱ καλούμενοι Γότθοι, ἐμφύλιον
πρὸς ἑαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὧν
τοῦ ἑνὸς ἡγήετο Φριτιγέρνης, τοῦ δὲ ἑτέρου Ἀθανάριχος· ἐπικρα-
τεστέρου δὲ τοῦ Ἀθαναρίχου φανέντος, Φριτιγέρνης προσφεύγει
Ῥωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν.
γνωρίζεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ Οὐάλεντι. καὶ κελεύει τοὺς ἐνδρυμέ-
νους κατὰ τὴν Θράκην στρατιώτας, βοηθεῖν τοῖς βερβάρους κατὰ
βαρβάρων στρατεύουσι· καὶ ποιοῦνται νίκην κατὰ Ἀθαναρίχου πέραν
τοῦ Ἰστρου, τοὺς πολεμίους εἰς φυγὴν τρέψαντες. αὕτη πρόφασις
γένετο τοῦ χριστιανοῦς γενέσθαι τῶν βαρβάρων πολλούς· ὁ γὰρ Φρι-
τιγέρνης χάριν ἀποδιδούς ὧν εὐεργετεῖτο, τὴν Ἑρησκείαν τοῦ βα-
σιγέως ἠσπάζετο, καὶ τοὺς ὑπ' ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖν προετρέπετο·
διὸ καὶ μέχρι νῦν πλείους οἱ Γότθοι τῆς Ἀρειανῆς Ἑρησκείας ὄντες
τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν βασιλέα ταύτη προθέμενοι. τότε δὲ καὶ
Οὐλφίλας ὁ τῶν Γόθων ἐπίσκοπος γράμματα ἐφεῦρε Γοθικά· καὶ
τὰς θείας γραφὰς εἰς τὴν Γόθων μεταβλῶν, τοὺς βαρβάρους
μανθάνειν τὰ θεία λόγια παρεσκεύασεν. ἐπειδὴ δὲ Οὐλφίλας οὐ
μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀθανάριχον ταττο-
μένους βερβάρους τὸν χριστιανισμὸν ἐξεδίδασκεν, ὁ Ἀθανάριχος
ὡς παραχαρτατομένης τῆς πατρῶου Ἑρησκείας, πολλοὺς τῶν χρι-
στιανιζόντων τιμωρίαις ὑπέβηλλεν, ὥστε γενέσθαι μάρτυρας τη-
καῦτα βερβάρους ἀρειανίζοντας. ἀλλὰ Ἀρειος μὲν πρὸς τὴν Σα-
βελλίου τοῦ Δίβυος δόξαν ἀπαντῆσαι μὴ δυναθεὶς τῆς ὀρθῆς ἐξέπεσε
πίστεως, πρόσφατον Θεὸν τὸν οἰδὸν τοῦ Θεοῦ δογματίσας· οἱ δὲ
βάρβαροι, ἀπλότῃ τὸν χριστιανισμὸν δεξάμενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς
Χριστὸν πίστεως τῆς ἐνταῦθα ζωῆς κατεφρόνησαν· ταῦτα μὲν περὶ
τῶν χριστιανιζόντων.

în jurul localităților Mesiei, precum a voit fie-care. Și pe Ulfila îl avea în cea mai mare cinste, cum și adese se vorbea despre el, ca la noi despre Moisi. Acest popor îndumnezeia foarte pe acest bărbat și'l descrie pe el și pe poporul de sub el ca ardent de virtute și de gloria sa.

Socrat cartea V. Cap. IV. §. 33. 34.

33. Barbarii de peste Dunăre, numiți Goți pornind războiul launtric între ei, s'aū tăiat în două părți. Dintre cari pe una o conducea (guverna) Fritigern, iar pe alta Athanarich. Arătându-se Athanarich mai puternic, Fritigern se refugiază la Romani și cere ajutorul lor în contra vrăjmașului. Se face cunoscut acesta împăratului Valente și ordonă armatei aședate în Tracia să ajute pe barbari făcând expediție asupra barbarilor. Și câștigă biruința asupra lui Athanariach peste Dunăre, punând pe fugă pe războitorii. Acesta a fost motiv ca să se facă mulți dintre barbari creștini. Căci Fritigern recunoscător de câte bine-faceri a primit, a îmbrățișat religia împăratului, și pe cei de sub el i-aū îndemnat să facă acesta. De aceea și până acum Goții existenți sunt de religia ariană, preferând pe acesta atunci pentru împăratul. Atunci și Ulfila episcopul Goților a inventat literile Gotice, și traducând Dumnezeescile scripturi în limba Gotică, a pregătit pe barbari ca să învețe dumnezeescile cuvinte. Dar fiind-că Ulfila nu numai pe cei de sub Fritigern; ci și pe barbarii supuși sub Athanarich îi învăța creștinismul, Athanarich fiind-că se călca (distrugea) religia națională, a supus pre mulți dintre cei ce profesau creștinismul la schingiuiri, în cât s'aū făcut martiri atunci barbarii ce profesau arianismul. Dar Arie neputând să răspundă la socotința lui Sabelie Libeul a căzut din dreapta credință, dogmatizând pe fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu nou (próspăt). Iar barbarii primind cu simplitate creștinismul aū desprețuit viața de aicea pentru credința cea în Christos. Acestea despre cei ce s'aū creștinat.

34. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλλήλους σπει-
 σάμενοι, αὐθις ὑφ' ἐτέρων βαρβάρων γειτνιαζόντων αὐτοῖς τῶν
 καλουμένων Οὐννων καταπολεμηθέντες, καὶ τῆς ἰδίας ἐξελαθέντες
 χώρας, εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ βασιλεῖ
 συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο πράττειν, ὅπερ ἂν ὁ Ῥωμαίων προστάξειε
 βασιλεὺς. ταῦτα εἰς γνῶσιν ἤκει τοῦ Οὐάλεντος· καὶ μηδὲν προῖ-
 δόμενος, κελεύει τοὺς ἰκετεύοντας εἰκτου τυχεῖν, πρὸς ἓν τοῦτο μόνον
 οἰκτιρίμων γενόμενος. ἀφορίζει οὖν αὐτοῖς τὰ μέρη τῆς Θράκης,
 εὐτυχεῖν τὰ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσας· ἐλογίζετο δὲ ὡς εἶη
 ἔτοιμον καὶ εὐτρεπὲς κτησάμενος κατὰ πολεμίων στράτευμα· ἤλπιζε
 γὰρ βαρβάρους Ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσεσθαι φύλακας, καὶ διὰ
 τοῦτο ἡμελεῖ τοῦ λοιποῦ, τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας αὐξῆσαι·
 καὶ τοὺς μὲν ἤδη πάλαι στρατευμένους, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους
 γενναίως ἀγωνισαμένους ὑπερέωρα· τὸν δὲ συντελούμενον ἐκ τῶν
 ἐπαρχιῶν κατὰ κόμας στρατιώτην ἐξηργύρισεν, ὀγδοήκοντα χρυσί-
 νους ὑπὲρ ἐκάστου στρατιώτου τοὺς συντελεστάς ἀπαιτεῖσθαι κε-
 λεύσας, οὐ πρότερον τὰς συντελείας κουφίσας αὐτοῖς. τοῦτο ἀρχῇ
 γέγονε τοῦ δυστυχῆσαι τότε πρὸς ὀλίγον τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν.

3. Sozomeni Ist. E, Cap. VI, §. 37.

.... Γότθοι γὰρ, οἱ δὴ πέραν Ἰστρου ποταμοῦ τὸ πρὶν ᾤκουν, καὶ
 τῶν ἄλλων βαρβάρων ἐκράτου, ἐξελασθέντες παρὰ τῶν καλουμένων
 Οὐννων, εἰς τοὺς Ῥωμαίων ὄρους ἐπεραιώθησαν. τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος,
 ὡς φασὶν, ἀγνωστον ἦν προτοῦ Θραξὶ τοῖς παρὰ τὸν Ἰστρον καὶ
 Γότθοις αὐτοῖς· ἐλάνθανον δὲ προσοικοῦντες ἀλλήλοις, καθότι λίμνης
 μεγίστης ἐν μέσῳ κειμένης, ἕκαστοι τέλος ξηρᾶς ᾤοντο εἶναι τὴν
 κατ' αὐτοὺς οἰκουμένην· μετὰ τοῦτο δὲ θάλασσαν καὶ ὕδωρ ἀπέ-
 ραντον. συμβάν δὲ βουὴν οἰστροπλήγα διαδραμεῖν τὴν λίμνην, ἐπη-
 κολούθησε βουκόλος· καὶ τὴν ἀντιπέραν γῆν θρασάμενος, ἤγγειλε
 τοῖς ὁμοφύλοις. ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὡς ἔλαφος διαφυγοῦσα, τισὶ
 τῶν Οὐννων θηρῶσιν ἐπέδειξε τήνδε τὴν ὁδὸν, ἐξ ἐπιπολῆς καλυπ-
 τομένην τοῖς ὕδασι· τοὺς δὲ τότε μὲν ὑποστρέψαι, θαυμάσαντας

34. Nu după mult timp barbarii legând prietenie între ei, fiind atacați iarăși de către alți barbari învecinați cu ei numiți Huni și alungați din propria lor țară se refugiară în pământul Romanilor, unindu-se de a servi Împăratului, și să facă aceea ce ar porunci împăratul Romanilor. Acestea le-au adus la cunoștință lui Valente și nimic prevedând, ordonă ca să aștepte milă cei cari o cer, făcându-se la una ca acesta milostiv. Deci le desemnă lor părțile Traciei, socotind că vor fi mulțumiți mai ales pentru acesta. S'a gândit că ar fi oportun lucru și bine-venit câștigând armate contra vrăjmașilor. Căci spera că barbarii vor fi pădători mai puternici de cât Romanii, și de aceea a neglijat în urmă de a înmulți armatele Romanilor. Iar pe cei ce deja de demult îi aveau în armată și cari se luptaseră vitejește asupra vrăjmașilor îi nesocotea. Plătea pe soldatul de la sate înrolat din provincii cu opt-zeci de auri (χρυσίον) pentru fie-care soldat, dispunând ca cei ce se înrolau să nu pretindă a li se plăti mai înainte contribuția lor. Acesta a fost atunci început de nenorocire a acelei de peste puțin a guvernului Romanilor.

Sozomen Ist. V. Cap. VI. §. 37.

...Căci Goții, cari mai înainte locuiau peste fluviul Dunărei și stăpâneau și alți barbari alungați de către cei numiți Huni, au năvălit în confiniile țării Romanilor. Acest popor, cum spun, era necunoscut mai înainte Tracilor celor de la Dunărea și Goților însăși. Nu se cunoșeau trăind între ei, pentru că era un lac mare situat în mijloc, și fiecare socotea sfârșitul uscatului, ca al lumii după ei. După aceea apoi, mare și apă fără sfârșit. Întâmplându-se ca un bou mușcat de strechie să treacă lacul l'a urmărit văcarul, și privind pământul, de această parte, a vestit pe cei de un neam cu el. Iar alții dic, că o căprioară fugind a arătat unora din vânătorii Huni această cale, ce era acoperită numai pe dea-

τὴν χώραν, ἀέρι μετριώτερον, καὶ γεωργία ἤμερον ἔχουσαν· καὶ τῶ κρατοῦντι τοῦ ἔθνους ἀγγεῖλαι αἰ ἐθεάσαντο· δι' ὀλίγον δὲ τὰ πρῶτα καταστῆναι εἰς πείρην τοῖς Γόθοις· μετὰ δὲ ταῦτα, πανσυδὶ ἐπιστρατεῦσαι, καὶ μάχῃ κρατῆσαι, καὶ πᾶσαν τὴν αὐτῶν γῆν κατασχεῖν· τοὺς δὲ διωκομένους, εἰς τὴν Ῥωμαίων περαιωθῆναι· καὶ τὸν ποταμὸν διαβάντας, πρέσβεις πέμψαι πρὸς βασιλέα, συμμαχούς τοῦ λοιποῦ ἔσεσθαι σφᾶς, ὑποσχομένους, καὶ δεομένους συγχωρεῖν αὐτοῖς ἢ βούλοιντο κατοικεῖν· ταύτης δὲ τῆς πρεσβείας ἀρξαι Οὐλφίλαν, τὸν τοῦ ἔθνους ἐπίσκοπον· κατὰ γνώμην δὲ αὐταῖς προχωρησάσις, ἐπιτραπῆναι ἀνά τὴν Θράκην οἰκεῖν· οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον πρὸς σφᾶς αὐτοὺς τιασίσαντας, διχῆ διαιρεθῆναι· ἡγεῖτο δὲ τῶν μὲν Ἀθανάριχος, τῶν δὲ Φριτιγέρνης. ἐπεὶ δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, κακῶς πράξας ἐν τῇ μάχῃ Φριτιγέρνης, ἐδεῖτο Ῥωμαίων βοηθεῖν αὐτῶ· τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιτρέψαντος βοηθεῖν καὶ συμμαχεῖν αὐτῶ τοὺς ἐν Θράκῃ στρατιώτας, αὐθις συμβαλὼν ἐνίκησε, καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀθανάριχον εἰς φυγὴν ἔτρεψεν. ὥσπερ δὲ χάριν ἀποδιδούς Οὐάλεντι, καὶ διὰ πάντων φίλος εἶναι πιστούμενος, ἐκοινωνήσε τῆς αὐτοῦ Σρησκείας· καὶ τοὺς πειθομένους αὐτῶ βαρβάρους ἔπειθεν ὡδε φρονεῖν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον οἶμαι αἴτιον γέγονεν, εἰσέτι νῦν πᾶν τὸ φύλον προστεθῆναι τοῖς τὰ Ἀρείου δοξάζουσιν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς τότε ἱερωμένος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν διεφέρετο πρὸς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν· ἐπὶ δὲ τῆς Κωνσταντίου βασιλείας, ἀπερισκέπτως οἶμαι μετασχὼν τοῖς ἀμφὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, διέμεινε κοινωτῶν τοῖς ἱερεῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ὡς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, λέγεται διαλεχθέντων αὐτῶ περὶ τοῦ ὀγκυμτος τῶν προστώτων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτῶ συμπράξαι πρὸς βασιλέα ὑποσχομένων, εἰ ὁμοίως αὐτοῖς δοξάζοι, βιασθεῖς ὑπὸ τῆς χρείας, ἢ καὶ ἀληθῶς νομίσας ἀμεινον οὕτω περὶ Θεοῦ φρονεῖν, τοῖς Ἀρείου κοινωτῆσαι, καὶ αὐτὸν καὶ τὸ πᾶν φύλον ἀποτεμεῖν τῆς καθόλου ἐκκλησίας. ὑπὸ διδασκάλῳ γὰρ αὐτῶ παιδευθέντες οἱ Γόθοι τὰ πρὸς εὐσέβειαν, καὶ δι' αὐτοῦ μετασχόντες πολιτείας ἡμερωτέρως, πάντα ῥαδίως αὐτῶ ἐπέιθοντο· πεπεισμένοι μὴδὲν εἶναι φαῦλον τῶν πρὸ αὐτοῦ λεγομένων ἢ πρατομένων· ἅπαντα δὲ συντελεῖν εἰς χρήσιμον τοῖς ζηλοῦσιν. οὐ μὴν

supra cu ape. Iar cei ce s'aũ întors atunci, admirând țara, cu un aer mai moderat și având o agricultură mai prosperă, a vestit stăpânitorului poporului ce aũ vădut. La început puțini s'aũ aședat între Goți pentru cercare; iar după aceea a năvălit cu toții și învingând cu război, aũ ocupat tot pământul lor. Iar cei alungați s'aũ strămutat în pământul Romanilor; și trecând fluviul aũ trimis reprezentanți către împăratul ca să le fie de acum înainte aliat lor, făgăduind și rugându-se să le îngăduie să se așede unde ar voi. Acastă reprezentație o conducea Ulfila, episcopul poporului. Reușind după voința lor, li s'aũ permis să se stabilească în Tracia. Nu mult în urmă resvrătindu-se între ei s'aũ împărțit în două. Unora le era conducător Athanarich iar altora Fritigern. După ce s'aũ luptat între ei, învins în război, Fritigern s'a rugat de Romani ca să-l ajute. Decî împăratul a îngăduit ca să 'l ajute și să se alieze cu el armatele din Tracia, care îndată năvălind a învins și aũ pus pe fugă pe cei din jurul lui Athanarich. Ca recunoscător lui Valente, și ca să-l fie prietin credincios în tôte, a primit și religia lui. Iar pe supușii săi barbari i-aũ convins să creadă așa. Socot că nu aũ fost numai acesta pricina, căci încă și acum tot neamul s'a alipit la părerile lui Arie; ci că și Ulfila cel sfințit atunci la ei, la început întru nimic nu se deosebea de la Biserica de obște. Iar pe timpul împăratului Constantie, neprecugetat socot a participat cu cei din jurul lui Eudoxie și Acachie la sinodul din Constantinopol, și a rămas comunicând cu preoții cei adunați în Niceea. Apoi când a ajuns în Constantinopol, se dice că discutând cu el capii eresului arian despre dogmă și făgăduindu-i de a-l ajuta în misiunea lui către Impărat, dacă ar crede asemenea lor, apoi ajutat la nevoie, saũ și înadevăr socotind că este mai bine a cugeta ast-fel despre Dumneșeu, a comunica cu cei ai lui Arie, s'a rupt și el și tot neamul de la Biserica obștăscă. Căci Goții învățați de Dascălul lor cele ale religiei și prin

ἀλλὰ καὶ πλείστην δέδωκε πείραν τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· μυρίους μὲν ὑπομείνας κινδύνους ὑπὲρ τοῦ δόγματος, ἔτι τῶν εἰρημένων βάρβάρων ἑλληνικῶς φησικευόντων· πρῶτος δὲ γραμμάτων εὐρετῆς αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ εἰς τὴν οἰκεία φωνὴν μετέφρασε τὰς ἱεράς βιβλούς· καθότι μὲν οὖν ὡς ἐπίπικον οἱ παρὰ τὸν Ἰστρον βάρβαροι τὰ Ἀρείου φρονούσι, πρόφρασις ἦδε· κατ' ἐκείνου δὲ καιροῦ, πλήθος τῶν ὑπὸ Φριτιγέρην δια Χριστὸν μαρτυροῦντες, ἀνηρέθησαν· ὁ γὰρ Ἀθανάριχος, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους Οὐλφίλα πείθοντος χριστιανίζειν ἀγανακτῶν, ὡς τῆς πατρῴας φησικείας καινοτουμένης, πολλοὺς πολλαῖς τιμωρίαις ὑπέβλαλε· καὶ τοὺς μὲν εἰς εὐθύνας ἀγαγὼν, παρρησιασασμένους ἀνδρείως ὑπὲρ τοῦ δόγματος· τοὺς δὲ, μηδὲ λόγου μεταδοὺς, ἀνεῖλε. λέγεται γὰρ ὡς τι ξόανον ἐφ' ἀρμαμάξης ἐστῶν, οἱ γε τοῦτο ποιεῖν ὑπὸ Ἀθαναρίχου προσετάχθησαν, καθ' ἑκάστην σκητὴν περιάγοντες τῶν χριστιανίζειν καταγγελλομένων, ἐκέλευον τοῦτο προσκυνεῖν καὶ θύειν· τῶν δὲ παραιτουμένων σὺν αὐτοῖς ἀνθρώποις τὰς σκητὰς ἐνεπίμπρων. περιπαθέστερον δὲ τότε καὶ ἕτερον συμβῆναι πάθος ἐπιθύμη· ἀπειρηκότες γὰρ πολλοὶ τῇ βίᾳ τῶν θύειν ἀναγκάζοντων, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὧν αἱ μὲν παιδάρια ἐπήγοντο, αἱ δὲ ἀρτίτοκα βρέφη ὑπὸ τοῦ μαζοῦς ἔτρεφον, ἐπὶ τὴν σκητὴν τῆς ἐνθάδε ἐκκλησίας κατέρυγον· προσαψάντων δὲ πῦρ τῶν Ἑλληνιστῶν, ἅπαντες διεφθάρησαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ Γότθοι πρὸς ἀλλήλους ὠμονόησαν· καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθέντες, τοὺς Θράκας ἐκακούργουν, καὶ τὰς αὐτῶν πόλεις καὶ κώμας ἐδῆρουν.

4. Theodreti Ist. E. Cuv. IV, §. 37.

Ἐγὼ δὲ προὔργου νομίζω, διδάξαι τοὺς ἀγνοοῦντας, ὅπως οἱ βάρβαροι τὴν Ἀρειανικὴν εἰσεδέξαντο νόσον, ὅτε τὸν Ἰστρον διαβάντες, πρὸς τὸν Οὐάλεντα τὴν εἰρήνην ἐσπέισαντο τηλικαῦτα παρῶν Εὐ-

el participând la o viață mai blândă, în toate s'au supus lui cu ușurință. Crezând că nimic nu este rău din cele spuse ori făcute de el. Căci toate contribuiesc spre folos celor zeloși. A dat în adevăr și cea mai mare dovadă de virtute, suferind nenumărate primejdii pentru credință, pe când încă barbarii amintiți țineau religiunea Elenică. Le-a fost cel întâi inventator de litere și a tradus sfințiile cărții în propria lor limbă. Deci întru cât mai toți barbarii de la Dunăre cugetă cele a lui Arie, motivul a fost acesta. În acel timp mulțime, din cei de sub Fritigern martirisindu-se pentru Christos, au fost omorâți. Căci Athanarich și cei supuși lui indignându-se pe Ulfila ce-i convingea să se creștinească, și că se inovéză religia națională, pe mulți la multe schingituri i-a supus. Și pe unii aducându-i să dea socotelă, prezentându-se cu bărbăție pentru credință, iar pe alții nici cuvânt dând i-au ucis. Căci se dice, că aședând o statuie pe o trăsură, li s'au poruncit celor de sub Athanarich să facă acésta, vestindu-se celor ce erau creștini petrecând dîlnic în cort a ordonat să o închine aceștia și să o tîmâeze, iar pe cei ce se abțineau le ardeau corturile împreună cu ómenii din ele. Am auzit că s'a întâmplat atunci și altă suferință mai sfișuitoare încă. Căci mulți abstinându-se (împotrivindu-se) la violența celor ce-i nevoiau a jertfi și bărbați și femei, dintre cari unele femei purtându-și copiii, altele alăptând la sânurile lor pe pruncii de curând născuți se refugiau în cortul templului de aicea. Atunci aprindend foc Elinisatorii (idolatrii barbari) cu toții s'au prăpădit. Nu mult după aceea s'au unit Goții între ei și ajungend la nebunie au făcut rău Tracilor, și jefuiau orașele și satele lor.

Teodoretî Ist. Cuv. IV, §. 37.

Eū cred că este folositor, ca să spun celor ce nu știu, cum barbarii 'și au introdus bóla arianică. Când au trecut Dunărea, și au făcut pace cu Valente, atunci present fiind

δόξις ὁ δυσώνυμος, ὑπέθετο τῷ βασιλεῖ πείσαι αὐτῷ κοινωνῆσαι τοὺς Γόθους· πάλαι γὰρ τὰς Θεογνωσίας ἀκτῖνας δεξάμενοι, τοῖς ἀπαστολικοῖς ἐνετρέφοντο δόγμασι· βεβαιοτέραν γὰρ, ἔφη, τὸ κοινὸν τοῦ φρονήματος τὴν εἰρήνην ἐργάσεται. ταύτην ἐπικινέσας τὴν γνώμην ὁ Οὐάλης, προὔτεινε τοῖς ἐκείνων ἡγεμόσι τῶν δογμάτων τὴν συμφωνίαν, οἱ δὲ οὐκ ἀνέξεσθαι ἔλεγον τὴν πατρῶαν καταλείψειν διδασκαλίαν. κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον, Οὐλφίλας αὐτῶν ἐπίσκοπος ἦν, ᾧ μάλα ἐπέιθοντο, καὶ τοὺς ἐκείνου λόγους ἀκινήτους ὑπελάμβανον νόμους· τοῦτον καὶ λόγοις κατακλήσας Εὐδόξιος, καὶ χρήμασι δελεάσας, πείσαι παρεσκεύασε τοὺς βυρβάρους τὴν βασιλέως κοινωνίαν ἀσπάσασθαι· ἔπεισε δὲ, φήσας ἐκ φιλοτιμίας γεγενῆσθαι τὴν ἔριν, δογμάτων δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν. οὐ δὴ ἔνεκα μέχρι καὶ τήμερον οἱ Γόθοι μείζονα μὲν τὸν Πατέρα λέγουσι τοῦ Ὑιοῦ· κτίσμα δὲ τὸν Ὑιὸν εἰπεῖν οὐκ ἀνέχονται, καίτοι κοινωνοῦντες τοῖς λέγουσιν ἀλλ' ὅμως οὐ παντάπασιν τὴν πατρῶαν διδασκαλίαν κατέλιπον· καὶ γὰρ Οὐλφίλας Εὐδοξίῳ καὶ Οὐάλεντι κοινωνῆσαι πείθων αὐτούς, οὐκ εἶναι δογμάτων ἔφη διαφορὰν, ἀλλὰ ματαίαν ἔριν ἐργάσασθαι τὴν διάστασιν.

Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωσταντείας τῆς Κύπρου. Parisiis 1622.
Vol. I, pag. 827.

Ἐπέστη δὲ καὶ ἔξωριαν αὐτὸς ὁ γέρον Αὐδῖος εἰς τὰ μέρη τῆς Σχυθίας, ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐξωρισθείς, διὰ τὸ ἀρηνιάζειν λαοὺς καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῷ βασιλεῖ ἀνηνέχθη. Ἐπεὶ δὲ μάλιστα διατρίδων χρόνον ἐτῶν οὐκ ἔχω λέγειν, καὶ εἰς τὰ προσωβαίνων καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοθίας, πολλοὺς τῶν Γόθων κατήχησεν, ἀφ' οὐπερ καὶ Μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοθίᾳ ἐγένετο, καὶ πολιτεία καὶ παρθενία τε καὶ ἄσκησις οὐχ ἡ τυχοῦσα. Ἔστι γὰρ τοῦτο τό τάγμα πολὺν ἐν ἀναστροφῇ Θαιμαστῆ καὶ τὰ πάντα αὐτῶν ἐν τοῖς αὐτῶν Μοναστηρίοις καλῶς φέρεται, πολὺν τῶν φιλονικῶν τούτων τῆς τε παραλλαγῆς τοῦ Πάσχα, τῆς τε κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν ἐγκειμένης τοῦ κατ' εἰκόνα ὁμολογίας.

Eudoxiu cel cu părere urată, s'a dus la împăratul ca să'l convingă să se alieze cu Goții. Căci de mult primise ei scânteile cunoscinței de Dumnezeu și să nutreau cu dogmele apostolice. Pentru că, se țice că se face pace mai sigură cu obștescă judecată. Valente laudând această socotință a propus conducătorilor acelora consonanța dogmelor, iar ei au răspuns că nu primesc, pentru că li se strică religia națională. Pe timpul acela Ulfila era episcopul lor, pe care mai ales îl ascultau și cuvintele aceluia le luaă ca legi neștrămutate. Pe acesta Eudoxiu conștrângându'l și cu cuvinte și înșălându'l și cu bani, a preparat pe barbari să se supuă și să primescă unirea cu Impăratul; l'a convins însă ȓicând că cërta s'a ivit din ambiție, nefiind nici o deosebire de dogme. De aceea în adevăr până și astă-ȓi Goții numesc pe Tatăl mai mare de cât Fiul; nu sufăr să'l numescă pe Fiul creatură, de și participă cu cei ce țic; dar însă nu părăsesc cu totul învęțătura părintescă; și dar Ulfila îi au înduplecat pe ei ca să se asocieze cu Eudoxiu și Valente, căci a țis că nu este deosebire de dogme, ci că o deșartă cërta pricinuește desbinarea.

Epifanie.

A suferit și exil acest bętrân Audeus; în părțile Scitiei, exilat de împărat, pentru că ațăta poporul și a fost raportat de Episcopii împăratului. Acolo mai ales petrecând un timp de ani nu sciă cât, și înainte mergând și până la părțile cele mai interioare ale Goției, a catehisat pe mulți dintre Goți, de când s'au făcut și monastiri în această Goția, și duceau monahii o viață, o curățenie și o ascasă nu înțâmplătore. Căci este această tagmă (asociație religioasă) numeroasă, de admirat în adunare și tóte ale lor se sęvtr-sau binc în monastirile lor, de către mulțimea acestor ambițioși (ręsvrătiți) și a schimbărei Paștelor și a mărturisirei primite a celei după chip de către ignoranță.

Τὸ δὲ δεινότερον πάντων καὶ φοβερώτερον ὅτι οὐκ εὐχονται μετὰ
 τινος καὶν τε τῶν δοκίμων φάνη, καὶ μηδὲν εἰς κατηγορήσιν ἐχόν-
 των, μὴ δὲ μέψιν πορνείας ἢ μοιχείας ἢ πλεονεξίας, ἀλλ' ὅτι ὁ
 τοιοῦτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάγεται· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ φοβερόν, τὸ
 παραλλάξαι ὄνομα χριστιανῶν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἐχού-
 σης ἐπιθετον ὄνομα, ἀλλὰ μόνον ὄνομα Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν,
 εἰς ὄνομα Αὐδιοῦ καλεῖσθαι συθέτεσθαιτε καὶ ἀπαιτῆσθαι σύνθημα
 ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκριφὲς εἰρητῶ βίῳ καὶ πάσῃ δι-
 καιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνηνόμενον. Πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου
 τελευτὴν γεγόνασι συν αὐτοῖς τε καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τάγματος αὐτοῦ
 ἐπίσκοποι Οὐράνιος τις τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς
 Γοθθίας δε ἔσχε τινὰς καὶ κατέστησεν αὐτοῖς Ἐπισκόπους, ἀλλὰ
 καὶ Σιλουανός τις, καὶ ἄλλοι τινές, ὧν συμβέβηκε τινὰς τοῦ βίου
 παύσασθαι, μάλιστα Οὐράνιον. ἤρχει γὰρ οὗτος ἀνά μέσον τοιοῦτου
 τάγματος. Μετὰ δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τούτων, Οὐρανίου
 καὶ Σιλουανοῦ, τοῦ ἐκ Γοθθίας τελευτῆν, πολλοὶ διελύθησαν καὶ
 εἰς ὀλίγον εἴλθε τὸ τούτων σύστημα, ἐν τε τοῖς μέρεσι χαλκίδος
 τοῖς πρὸς Ἀντισχειάν καὶ ἐν τοῖς μέβεσι τοῦ Εὐφράτου. Καὶ γὰρ
 ἀπὸ τῆς Γοθθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέ-
 τεροι ἐκεῖ Χριστιανοί, διωγμοῦ μέγαλου ἐνστάντος ὑπὸ βασιλείας
 Ἑλληνοῦ, δεινοῦ τε γινομένου, καὶ πρὸς ζῆλον, τῶν Ῥωμαίων διὰ
 τὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων εἶναι Χριστιανούς, τὸ πᾶν γένος
 τῶν Χριστιανῶν ἀπ' ἐκείνων ἀπελαθῆναι. Οὐ λείπει δὲ ρίζα σο-
 φίας, οὐδὲ φύτευμα πίστεως, ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσ-
 θαι, πάντως εἰσὶν ἐκεῖθεν ἄνθρωποι. Οὐκ ἐνχωρεῖ γὰρ λείψαι τὴν
 πηγὴν τῆς πίστεως. Πολλοὶ οὖν ἀνωχωρήσαντες τῶν αὐτῶν Αὐ-
 διανῶν τῆς Γοθθίας καὶ τῶν ἡμετέρων μερῶν ἐνταῦθα ἐλθόντες
 παροικοῦσι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐτῶν τεσσάρων. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
 τοῦ Τάυρου ὄρους ἀνεχώρησαν πάλιν τὰ τῶν Αὐδιανῶν Μοναστή-
 ρια ἀπὸ τε τῆς Παλαιστίνης καὶ Ἀραβίας...

—Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσο-
 τόμου. Tom. III. editio. Venetia 1734. pag. 600. Epistola
 XIV cātrā Olympiada.

Πρακαλῶ τοῦτο ὁ μέλων λέγειν μὴ παραδράμης, ἀλλὰ πολὺν

Iar ceea ce era mai grozav și mai de temut era, că nu se rugău cu cineva, de ar fi fost și dintre cei încercați și neavând nimic de a dice împotrivă, nici vre o imputare de curvie, sau precurvie sau răpire nedreaptă; ci pentru că un ast-fel se duce la Biserică. Și acesta este de temut, de a schimba numele Christianilor sfintei Biserici, care nu are nume calificativ; ci numai numele lui Christos și a Christianilor, să se numescă și să se constituască cu numele lui Audeus și să se pretindă semnul naturei omenesci, de și cu viața și cu totă dreptatea ar fi tagma ce se fălesce neîntinată. Mulți și după mórtea aceluia s'aũ făcut cu el și după el episcopi ai tagmei aceștia, un Uraniu óre-care din mijlocul rúrilor. Și din Goția a avut pe unul și i-aũ așezat Episcopi lor, încă și un Siluan și alți óre-carii, dintre carii s'a întâmplat să înceteze din viață, mai ales Uraniu. Căci acesta se ruga în mijlocul acestei tagme. După mórtea acestor Episcopi ai lor, Uraniu și Siluan, din Goția, mulți s'aũ împrăștiat și aũ ajuns la puțin sistema lor, și în părțile Halcidei, acelor despre Antiochia și în părțile Eufratului. Căci din Goția aũ fost alungați cei mai mulți, nu numai el; ci și creștinii noștri de acolo, când s'a ridicat persecuție mare de Regele elin (păgân), și care a fost înfricoșată, și tot neamul din acea s'aũ îndrumat spre ocrotirea Romanilor, pentru că împărații Romanilor erau creștini. Nu lipsesce rădăcina înțelepciunii, nici sădirea credinței; ci și dacă se pare că aũ fos isgoniți toți, în tot casul sunt ómeni (creștini) de acolo. Căci nu-ĩ admis să lipsescă isvorul credinței. Deci mulți plecând dintre acești Audieni ai Goției și venind în părțile noastre aicea locuesc de la această vreme de patru ani, dar și de la muntele Tauru s'aũ dus iarăși din monastirile Audianilor și din Palestina și Arabia...

Ión Chrisostom.

Vé rog ca aceea ce vé voiũ spune să nu treceți cu ve-

περὶ αὐτοῦ ἐπιδείξει σπουδὴν. Ἐδήλωσάν μοι οἱ Μονάζοντες οἱ Μαρσεῖς, οἱ Γότθοι, ἔνθα αἰεὶ κέχυρπτο Σεραπίων ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι Μοδουάριος ὁ διάκονος ἀπαγγέλλων, ὅτι Ὑονίλας ὁ ἐπίσκοπος, ὁ Φαυμάσιος ἐκεῖνος, ὃν πρώην ἐχρητόνησα, καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Γοθθίαν πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώσας ἐκοιμήθη. Καὶ ἦλθε φέρων γράμματα τοῦ Ῥηγὸς τῶν Γόθθων ἀξιούντα πέμπεσθαι αὐτοῖς ἐπίσκοπον. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἄλλο ὀρῶ πρὸς τὴν ἀπειλουμένην καταστροφὴν συντελοῦν εἰς διόρθωσιν ἢ μέλλησιν καὶ αναβολήν. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν αὐτοῖς πλεῦσαι εἰς τὴν Βόσφορον νῦν, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὑπερθέσθαι αὐτοὺς διὰ χειμῶνα παρασκέυασον. Ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς αὐτὸ παραδράμης. Κατόρθωμα γὰρ ἐστὶ μέγιστον. Δύο γὰρ ἐστὶν ἂ μάλιστα με λυπεῖ εἰ γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τὸδὲ παρατούτων μέλλειν γενέσθαι, τῶν τοσαῦτα κακὰ ἐργασαμένων, καὶ παρ' ὧν οὐ θέμις, τὸ, τε ἀπλῶς τινα γενέσθαι. Ὅτι γὰρ οὐ σπουδάζουσι τινα γεναιὸν ποιῆσαι, οἶσθα καὶ αὐτῇ. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τὰ ἐξῆς ἐπίστασαι, ἵνα οὖν μηδὲν τούτων γένηται, πάσαν σπουδὴν ποιῆσαι....

Ἱστορία τῆς Ρουμουνιας, tomul I, partea I-a, de Dimitrie Filipid, la pag. 168 se citește:

Οἱ Γότθοι, οἱ τὴν Ρουμουνίαν καὶ τὰ μέγχι Βόλγα καὶ Βαλτικῆς καὶ Βίστουλα ὑποχείρια ποιήσαντες, ἐκ τῆς Σκανδιναβίας ἐξῆλθον, κιμμερίων πάντως ἀπόγονοι ὄντες. Ὀνομάζοντο δὲ οἱ ἐν Ρουμουνία δυσμογότθοι, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν πέριχ τοῦ Τυρξ γόθθων, ὀνομαζομένων ἐωγόθθων. Τῶν δὲ ἐν Ρουμουνία πάλιν ὑποδιαιρουμένων, οἱ μὲν τὸ Ἀρδὲλ οἰκοῦντες, Φαιφάλοι ὀνομάζοντο, οἱ δὲ τὴν Μολδαβίαν βικτοφάλοι, οἱ δὲ τὸν Ρουμουνικὸν ἀγρὸν Φύριγγοι, ὄνομα σωζόμενον ἐστὶ ἐν τῷ Δαίτζλανδ .. pag. 69. Διαβαινόντων δὲ τῶν Γόθθων τὸν Ἰσρον καὶ λεηλατούντων τὴν τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν γῆν καὶ αἰχμαλώτους ἐπαγομένων ἐς τὴν Ρουμουνίαν, καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἤδη καὶ ἐν Ρουμουνία φυτεῦσθαι ἤρξατο.

derea; ci să arați mare îngrijire despre acésta. Mî-aŭ vestit mie monahii Marsi—Goții, unde tot-d'auna se ascundea Episcopul Serapion, anunțându-mi diaconul Moduariu, că Unilă (Ulfila) renumitul acela Episcop, pe care l'am hirotonisit mai înainte și s'aŭ întors în Goția, multe și mari lucruri s'evîrșind, a răposat. Și a venit aducînd scrisori de la Regele Goților cerînd ca să li se trimită lor Episcop. Decî fiind-că nu vîd alt nimic respectiv de ruinarea amenințătoare să contribue la îndreptare, de cât îngrijirea și amînarea. Pentru că nici le este cu putință a veni acum la Bosfor, nici la părțile acelea. Prepară-i să amie lucrul pentru iarnă; dar nu trece ușor cu vederea acésta. Căci reușita este foarte mare. Două lucruri sunt care mă întristeză dacă s'a întîmplat; fie să nu se fi întîmplat, unul, ceea ce avea să li se întîmple de la cei ce aŭ suferit atîta rîu și de la cariî nu-i permis, altul, să li se întîmple ceva în genere. Pentru că nu se îngrijesc să facă ceva nobil (curajos), scii și însăși. Iar dacă s'a întîmplat, fie să nu se fi întîmplat, ia aminte la acésta, ca să nu li se întîmple nimic din aceste, aibi tîtă grija....

Dimitrie Filipid.

Goții cariî aŭ făcut supuse Romînia și părțile pînă la Volga, Baltica și Vistula, aŭ venit din Scandinavia fiind în adevăr urmași ai Chimmerilor. Se numeau în Romînia Dismogoți (Goții despre apus) spre deosebire de Goții cei de dincolo de (Tira) Dnistru, ce se numeau Goții despre răsărit. Cei din Romînia iarăși se subîmpărțeau, unii cariî locueau în Ardeal se numeau Thaisfali, iar cei din Moldova Victofali, cei din Țara Romînescă Thuringi, nume ce s'a păstrat încă în Germania..... pag. 69. Trecînd Goții Dunărea și jefuind pămîntul Constantinopolitanilor și aducînd sclavi în Romînia, erau de buna sîmă între ei și creștini și religia creștină a început de acum să se planteze în Romînia.

Iar la pagina 173 se citește:

Οἱ σποράδην ἐν Ρουμουνία καὶ ἀνεπίσκοποι χριστιανοὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμοπίστους οὐκ ἐλάτθνον, καὶ ψηφίζεται παρ' αὐτῶν Γοτθίας ἐπίσκοπος. Οὗτος ἦν ὁ περίφημος Οὐλφίλας, ἐξ αἰχμαλότων Γότθων χριστιανῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων, ὅς περὶ τὸ μέσον τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος (355), ἐπίσκοπος Γότθων ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστονεῖται, καὶ ἐς τὰ, ἐντὸς τοῦ Ἰστρου ἔρχεται, τοὺς Γότθους ἐς τὸ τοῦ χριστοῦ δόγμα ἐπέστρεψεν. Ἐν μὲν οὖν τῇ τῶν Φυρίγγων χράρα, ἐν τῷ Ρουμουνακῷ ἀγρῷ, ὅπου βασιλεὺς (ὑποβασιλεὺς) τῶν Γότθων Φριτιγέρνης ἦν, κατὰ σκοπὸν ἀπέβαινε τὸ Οὐλφίλα τὸ ἐγγχείρημα. Ἐν δὲ τῇ τῶν βικτοράλων, ὅπου βασιλεὺς ἦν τῶν Γότθων Ἀθναρίχ, ὅς καὶ ἀρχιβασιλεὺς ἦν τῶν δυσμογοτίθων, εἰσαγομένη ἡ χριστιανικὴ Φρησκεία, μύρια εὐ- ρισκε τὸ ἐμπόδια....

Sf. Marele Vasilie. Epistola 164, pag. 636 tom. XXXII. Editia. Migne. Ἀσολολίφ ἐπίσκοπῳ Θεσσαλονίκης.

...Τότε χριστιανοὶ μὲν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην ἤγομεν, εἰρήνην ἐκεῖνην, ἣν ὁ Κύριος ἡμῖν κατέλιπε, ἣς νῦν οὐδὲ ἴχνος ἡμῖν λοιπὸν ὑπολείπεται οὕτως ἡμῖν ἀπηνῶς ἀπαλλήλων ἀπεδιώξαμεν. Πλὴν ἀλλ' ὅτι αἱ ψοχαὶ ἡμῶν πρὸς τὴν παλαιαν ἐκεῖνην μακαριότητα ἐπανῆλθον, ἐπειδὴ γράμματα μὲν ἦλθεν ἐκ τῆς μακρῶθεν αὐθοῦντα τῷτῆς ἀγάπης κάλει, μάρτυς τὲ ἡμῖν ἐπεδήμησεν ἐκ τῶν ἐπέκεινα Ἰστρου βαρβάρων, δι' αὐτοῦ κυρῶσσαν τῆς ἐκεῖ πολιτευομένης πίστεως τὴν ἀκρίθειαν....

Σχεδὸν γὰρ οὐδὲν μέρος τῆς οἰκουμένης διαπέφυγε τὸν ἐκ τῆς αἱρέσεως ἐμπρυσμὸν. Τὰ δὲ σὰ διηγήματα, ἐνστάσεις ἀθλητικαὶ, σώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τακαζαίνεμενα, θυμὸς βαρβαρικὸς ὑπὸ τῶν ἀκαταπλήκτων τὴν καρδίαν καταφρονούμενος, αἱ ποικίλαι βάνοι τῶν διωκόντων, αἱ διὰ πάντων ἐνστάσεις τῶν ἀγωνιζομένων, τὸ ξύλον, τὸ ὕδωρ, τὰ τελειωτικὰ τῶν μαρτύρων. Τὰ δὲ ἡμέτερα οἶα...

Idem, Epistola 165 tot cătră Ascholiū. pag. 637.

...Πολυπλασιόνα δὲ ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην ἐποίει, οὐ μόνον τὸ τοῦ-

Pagina 173.

Creștinii împrăștiați în România și fără Episcopi n'a fost ulțați de Constantinopolitani cei de o credință cu ei și li se votază Episcop de către ei. Acesta a fost vestitul acela Ulfila, dintre sclavi Goți creștini, ce locuia în Asia, care pe la jumătatea secolului al patrulea (355) se hironisese Episcop Goților în Constantinopol, și vine în părțile cele lăuntrice convertind pe Goți la învățatura lui Christos. În țara Thuringilor, în țara Românescă, unde era Rege (sub-rege) al Goților Fritigern, întreprinderea lui Ulfila reuși; iar în cea a Victofalilor, unde era Rege Goților Athanarich, care era și cel întâi Rege al Goților despre apus, introducându-se religia creștină, a găsit (întmpinat) mii de pîdicî.

Sf. Marele Vasilie Epistola 164.

Pe atunci noi creștinii aveam pace între noi, pacea aceea, pe care ne-a lăsat-o Domnul nostru, de care nici urmă acum nu ne-a rămas în viitor, atât de nemilos ne-am persecutat unii pe alții. Dar cu toate acestea sufletele noastre au revenit la acea veche fericire, pentru că au sosit scrisorî, scrisorî de departe, împodobite cu frumuseța iubirei, și ne-a sosit martir de la barbarii cei de dincolo de Dunăre, prin care s'a predicat acurateța viețuirii credinței acolo....

Căci mai nici o parte a universului n'a scăpat de văpaea eresiei. Istorisirile tale, rezistențele atletice, corpuri ciuntite pentru credință, manie barbară disprețuitoare a celor neîndurați cu inima, variatele schinguirî ale persecuțătorilor, suferințele luptătorilor întru toate, lemnul, apa, (instrumente) desevirșitoare ale martirilor. Dar ale noastre câte!..

Sf. Marele Vasilie Epistola 165.

Bucurie înmulțită ne-a pricinuit nouă, nu numai pentru

τον είναι σε ὅποιον οἱ πάντων μαρτύρια παρίστησιν, ἀλλ' ὅτι τὰ ἐν σοὶ καλὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἔστι σεμνολογήματα. Οἶον γὰρ εὐ-
 θαλῆς τις κλάδος ρίζης γενναίας ἀφορμηθεὶς, τῶν πνευματικῶν
 καρπῶν τὴν ὑπερορίαν ἐπέπλησας. ὥστε εἰκότως ἡ πατρὶς ἡμῶν
 τοῖς οἰκείοις βλαστήμασι ἐπαγάλλεται. Καὶ ἡνίκα τοὺς ὑπὲρ τῆς
 πίστεως ἀγῶνας διῆλθες, ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ἀκούσασα τὴν τῶν
 πατέρων ἀγαθὴν κληρονομίαν διαφυλαττομένην ἐν σοὶ. Οἶα σου
 καὶ τὰ παρόντα, Μάρτυρι, νεὸν ἀθλήσαντι ἐπὶ τῆς γείτονος ἡμῶν
 βαρδάρου τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐτίμησας, οἶον τις εὐγνώμων γεωργὸς
 τοῖς παρασχομένοις τὰ σπέρματα τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἀπο-
 πέμπων....

că tu ești de felul acesta, precum te represintă mărturia tuturor, dar și pentru că bunurile în tine sunt fala Patriei noastre. Căci precum o ramură frumos înflorită a rădăcinei pornind cu îmbelșugare, ai umplut de fructe spirituale pământul vecin; în cât pe dreptul patria noastră se veselesce de vlăstările ei proprii. Și când ai îndurat luptele pentru credință, ai mărit pre Dumnezeu, auzind că s'a păstrat în tine buna clironomie a Părinților. Cum sunt și aceste de acum. Martirul, acum de curînd luptându-se pe pământul barbar vecin voue l'ai cinstit cu cinstirea cuvenită, ca un agricultor recunoscător celor ce dau sămînța trimițînd primiiile (cele întâi) din fructe....

ULFILA. VIAȚA SA.

Istorisirea lui Auxențiu ¹⁾ ucenicul nemijlocit a lui Ulfila, ne îndreptățește a fixa data nașterii acestui ilustru episcop în anul 318, pentru că el ne spune că a murit la 388 la vârsta de 70 de ani. Strămoșii săi care locuise altă dată micul orașel său sat Sadagolthina, lângă orașul Parnassus, au fost aduși captivi din Capadocia ²⁾, și că ei trăise deja 60 de ani între Goți până ce Ulfila s'a născut ³⁾. El este dar Got prin naștere, numele său este cu totul german, acesta deja este o dovadă ⁴⁾.

Sub imperatorul Aurelian Goții ocupară Dacia traiană, jefuiră peninsula Balcanică și trecură în Asia, până în Capadocia. Imperiul lor pe la 350 se întindea de la Tisa până la Don și de la Baltica până în Marea Negră. Imperiul lor se dividea în Visigoți, Ostrogoți și Gepiți. Ostrogoții și Gepiții ocupau ne-contradis pe aceste timpuri Dacia traiană ⁵⁾.

1) Georg. Waitz: Über das Leben und die Lehre des Ulfila, § 36.

2) Invățatîi, mai ales Esberg, au pus la îndoială această istorisire dîcînd că istoricii Philostorg cari îl amintesc, era un bărbat și pseudolog și nici nu se depărta de mitologie—*ἀνὴρ ψευδολόγος τε καὶ οὐδὲ μυθολογίας ἀπεχόμενος*. Noi suntem departe de a împărtăși această opinie despre Philostorg care, fiind însuși din Capadocia, putea cu siguranță să ne spună ceea ce se întîmpla în patria sa; mai mult, istorisirea sa este întărită și de Sf. Vasilie care ne raportă că din Capadocia a venit învățătura creștină la Goți.

3) Scriitorii se deosebesc asupra chipului de a-i scrie numele lui Ulfila: scriitorii Spanioli îl scriu Giudilla sau Gudila, alții ca Iornandes, Hugo Grotius au Vulfila sau Wulfila; scriitorii Greci precum Socrat, Theodoret, Nicifor Calist au Οὐλίλα (Ulfila), Filostorg scrie Οὐρίλα. Se mai găsește încă: Gulfilas, Gulfiias, Ulphias și Ulpias. Vezi: Esbergii Ulfilas Gothorum episcopus §. 1.

4) Wulfila din Wulfs, adică Wolf, asemenea Wolflein.

5) Iornandes, De Gotorum sive Gothorum origine et rebus gestis. Pinteron: Recherches sur l'origine et les établissements des Scythes et des Goths.—Praetorius, Orbis Gothicus.—Despre Geți iată ce scim: Getae, popor Scitic din Europa, stabilit mai întîi de a drépta Dunării în ță-

Pe de o parte Ulfila, inițiat de părinții săi în limba grăcă, și primind din partea lor o educație cu totul creștină; și de altă parte, aparținând prin nascere și poporului German, el era mai mult de cât ori cine altul calificat de a ajunge într'o di educătorul lor. Activitatea sa se întinde mai întâi asupra Vizigoților stabiliți pe țărmurile Dunării, la Thervingi și Taiphali. Până la vrista de 30 de ani a fost simplu ceteș (*ἀναγνώστης*—lector), apoi a fost hirotonit episcop.

Auxențiu, ucenicul lui, iață ce ne spune despre instrucțiunea și educația lui Ulfila:

Et (ita praedic) ante et per Christum cum dilectione Deo patri gratias agente, haec et his similia exsequente, quadraginta annis in episcopatu gloriose florens, apostolica gratia Grecam et Latinam et Gothicam linguam sine intermissione in una et sola ecclesia Christi predicavit. Quia et una est ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, et unum esse gregem Christi domini et Dei nostri, unam culturam et unum aedificium, unam virginem et unam sponsam, unam reginam et unam vineam, unam domum, unum templum, unum conventum esse cristianorum, cetera vero (omnia) conventicula non esse ecclesias Dei sed synagogas esse sathanae, adserebat et contestabatur. Et haec omnia de divinis scripturis eum dixisse et nos describisse, qui legit intelegat. Qui et ipsis tribus linguis plures tractatus et multas interpretationes volentibus ad utilitatem et ad aedificationem, sibi ad aeternam memoriam et mercedem post se dereliquit. Quem condigne laudare non sufficio et penitus tacere non

rile ce se numesc astă-di Transilvania, Bucovina, Valachia, Moldova, apoi între Boristhene și Pontul Euxin în ținutul ce se numea deșertul Geților, Basarabia de astă-di. Din acéstă națiune a eșit Abaris, Anacharsis, Zamolxis. Regele Perșilor Darius, fiul lui Hystaspe, le făcu război; Alexandru cel Mare făcu alianță cu ei; Lysimach, regele Tracilor, a fost bătut de dînșii. Ovidiu, a fost exilat în țara lor ce avea de capitală Tomi. Ei s'au confundat cu Daci în primul secol al erei creștine. Dictionnaire général de Biographie d'Histoire de geographie etc. par Ch. Dezobry et Th. Bachelet.

audeo; cui plus omnium ego sum debitor, quantum et amplius in me laborabit, qui me a prima etate mea a parentibus meis discipulum suscepit et sacras litteras docuit et veritatem manifestavit et per misericordiam Dei et gratiam Cristi et carnaliter et spiritaliter ut filium suum in fide educavit. Hic dei providentia et Cristi misericordia propter multorum salutem in gente Gothorum de lectore trigenta annorum episkopus est ordinatus... Georg Waitz op. citat. pag. 19—20. Filostorg și Auxentiu sunt de acord asupra anului când acesta a ajuns la această demnitate: dar cel întâi diferă de cel al doilea asupra cauzelor cari au motivat numirea sa la episcopat. Filostorg rapoartă că Ulfila, fiind ales de unul dintre Regii Țerei de a face parte dintr'o ambasadă trimisă la Marele Constantin, s'a făcut însemnat la curtea imperială și s'a părut episcopilor Orientali capabil de a administra Biserica Gotică; el a fost dar consacrat episcop de Eusebiu și de către alți episcopi arienți ¹⁾. Este ușor de a străvedea că Filostorg a confundat faptele; căci în anul 384, Constantin era deja mort, după cum și Eusebiu. Deci nu pe timpul lui Constantin, ci sub Constantie, Ulfila a fost numit episcop. Dacă Filostorg voesce că Ulfila să fi fost consacrat de către Eusebiu din Nicomidia, și dacă 'l numesce cel întâi episcop al Goșilor, trecând sub tăcere pe Theofil, care a recunoscut credința din Niceea, acesta este că el voesce a arăta prin aceea, că Biserica Gotă era de la început, ariană, fiind-că și Filostorg înclina spre arianism. Ast-fel el se pune în desacord cu istoricii Greci Socrate și Sozomen, cari susțin că Biserica Gotă a recunoscut mai întâi doctrina de la Niceea, că Ulfila chiar mai înainte împărtășa credința orthodoxă din Niceea, și că numai mai târziu Biserica Gotică ajunsese definitiv ariană, grație episcopului ei.

Din părinții bisericii noi scim, că creștinismul a fost sê-

¹⁾ Heupelii dissertatio de Ulphila, pag. 5 d.

mănat printre Goți cu mult mai înainte de Ulfila. Așa Athanasie al Alexandriei, Ciril al Ierusalimului vorbesc deja despre creștinarea Goților. Apoi Socrat spune precis: că în timpul întâiului Sinod ecumenic exista o biserică Gotă, organizată, și reprezentată la acel Sinod prin episcopul ei Teofil ¹⁾ Chiar Filostorg pune începutul creștinării Goților cu mult înainte de Ulfila, de când adecă Goții năvăliră în Asia pe la 258 o jefuiră și luară robi din Capadocia și Galatia, între cari erau mulți creștini și clerici și-i aduse cu ei peste Dunăre ²⁾. Vasilie spune că învățătura creștină să fi venit la Goți din Capadocia ³⁾

Deci Ulfila a fost investit cu demnitatea episcopală cam pe la 348; de atunci el lucră cu mult zel și succes la desăvârșirea conversiunii Goților stabiliți în Dacia traiană, el îi învață și-i întărește în credința nouă și face din ei adevărați creștini. El a cules curind fructele ostenelelor și a prudenței sale, câștigă între ai săi o putere ori înrîurire egală cu cea a regilor celor mai absoluți și-și atrasă din partea contemporanilor săi chiar supra numele glorios de Moisi. Sub guvernământul său spiritual, creștinismul se propagă cu repeziune la nordul Dunărei și străbătu în toate faptele vieții barbare. Triburile în marș își aveau preoții lor, corturile le serveau de Biserică; războinicii, mergând la luptă cântău psalmi în limba lor grosolană. Prin sate, în părțile așezate ale națiunii, creștinismul se arată sub forme mai puțin curioase, pentru că congregațiile religioase se par a fi fost organizate. Satul are preotul său, adese de origina Gotică, dar mai adesea de o rasă mixtă, ca Ulfila însăși. Este adevărat că caracterul național reapărea încă adese ori chiar în mijlocul actelor vieții creștine, ast-fel că după solemnitățile sfințite care se săvârșeau la sărbătorile mari, credin-

¹⁾ Vezi Hardiuni Conciliorum collectio (Tom. I. pag. 320.

²⁾ Vezi textul din Filostorgiu reprodus mai sus.

³⁾ Vezi textul epistolei sale citat mai sus către Ascolius.

cioșii Goției luaū parte la aceste serbări atât de scumpe barbarilor și uitaū adese regulele temperanței creștine și se dedeaū la tot felul de escese, pentru că zelul lor războinic era adese escitat prin beție. Dar cu tôte aceste escese creștinismul făcea ȃilnici noiū progrese printre barbari. Principii Goți se convertiră la legea nouă, veniți de la miază-ȃi spre Nord, agitaū tótă lumea barbară. Aceste progrese aū făcut să tresară un strigăt de triumf la șefii creștinismului. Ei credeaū că lucrul era terminat și că în tótă lumea, după sf. Ieronim, nu era de cât un singur cuvânt: Iesus Christos.

Evoluția religioasă era cu tôte aceste prea departe încă de sfirșitul ei, pentru că marea majoritate a Goșilor rămăsese încă idolatră; de alt-fel, multe din triburi și din Principi combăteaū încă cu tótă puterea lor creștinismul.

De aceea la 355 se ivi întâia persecuție contra creștinilor barbari, pe când Ulfila lucrase abea 7 ani la convertirea lor. Prințul Goșilor, Athanarich, vedënd pe de o parte că religia și străbunii săi erau călcați în picior, și pe de alta că creștinismul făcea ȃilnic noiū progrese, a decretat o persecuție care costă viața a mulți creștini, și care nevoi pe chiar episcopul lor a căuta un asil pe teritorul roman.

Motivul acestei persecuțiuni l'a dat un eretic din Mesopotamia anume Audeus, care surghiunit pentru ideile lui contrare creștinismului de către Constantin cel Mare în Scitia, acest eretic se refugiase între Goți, își face aderenți dintre ei la eresul său, și organiză între Goți o biserică Audiană. Inființază monastiri pentru femei și bărbați și institue o ierarhie hirotonind și doi episcopi pentru secta sa, pe Uraniu și Silvan.

Acéstă eresie propagată cu mult zel de Audeu se răspândi foarte iute între Goți. Athanarich îngrijindu-se de progresele acestei secte și temëndu-se de a nu se moleși caracterul războinic al poporului său decretă persecutarea

creștinilor. Probabil că el nu scia că această biserică eretică nu reprezintă creștinismul. Cu această ocazie a suferit martirul mulți dintre sectanții Audieni, din care cauză curînd a și dispărut această eresie ¹⁾. Se scie că mulți dintre Episcopii Arieni alungați după Sinodul din Niceea din Episcopatele lor, se refugiau în Tracia, la Goții cari profesau Arianismul. Sf. Ión Chrisostom în Epistola a XIV către Olimpiada ne spune că el a hirotonisit pe Ulfila care s'a întors în urmă la Goți, între care a și răposat. Prin această epistolă roagă pe Olimpiada ca să aibă grije de această biserică și să-i trimită o persoană vrednică spre a-l hirotoni de episcop în locul decedatului Ulfila ²⁾.

Constantie, cu care Ulfila întreținuse mai d'inainte relații amicale, îi oferi un sprijin favorabil, îi învoi de a se așeza cu ai săi la sudul Dunării, în Moesia. Filostorg și Auxențiu sunt în general de acord vorbind de această întâi persecuție; numai Filostorg nu spune numele imperatorului care a dat sprijin celor întâi refugiați; el se pare că cugetă încă la Marele Constantin. Auxențiu din contră numesce pe Imperator, adică pe Constantie, și arată lămurit epoca, când a avut loc această persecuție, cum probază citația următoare ³⁾. Ubi et post multorum servorum et ancillarum Christi gloriosum martyrium, imminente vehementer ipsa persecutione, completis septem annis tantummodo in episcopatum, supra dictus sanctissimus, vir beatus Ulfila cum grandi populo confessorum de barbarico pulsus, in solo Romanie a thunc beate memorie Constantio principe honorifice est susceptus.

Auxențiu pune dar această întâi persecuție la anul 355. Este de regretat că el nu arată de cât vag țara în care a locuit până atunci Ulfila: termenul barbaricum în loc de barbaricum era întrebuițat în această epocă pentru a arăta

1) Veđi textul citat mai sus din Epifane. Despre Erezii.

2) Veđi textul din sf. Ión Chrisostom reproducut mai sus.

3) Vaitz Über das Leben und die Lehre des Ulfila pag. 20...

ori-ce țară care nu aparținea Imperiului Roman, și de aceea nu ne face cunoscută locuința Goților de dincolo de Dunăre, de cât într'un chip nohotărit. Trebuie încă să notăm că Auxențiu uită să numéscă pe Prințul barbar pe nume, pe acel ce a decretat acéastă persecuție; ci-l arată numai prin expresiunea *Judex Gothorum*, expresie care, este adevărat, nu se póte aplica de cât lui Athanarich, căci după un contemporan a acestui principe, el ar fi preferat titlul de *Judex* implicând idea de înțelepciune, a celui de *Rex*; ce implică numai puterea ¹⁾. Este adevărat că Isidor ²⁾ raportează că abea sub Valente Athanarich devine șeful Goților; dar el se înșală, căci părintele său Rhotheste, în onórea căruia deja Marele Constantin a făcut să i se ridice o statuă, trebuia să fi fost mort la 355, și a fost succedat de fiul său Athanarich. Este posibil ca el să-și fi inaugurat regența sa prin acéastă persecuție.

Ulfila dar se stabili cu tovarășii săi de nenorociri în Moesia la picióarele Emului: Iornandes chiar vorbesce de acești Goți cari au locuit în Moesia, lângă Nicopol și-i arată prin termenul de *Gothi minores*; el îi presintă ca pe un popor sărac, nerăzboinici, trăind din agricultură și cultivarea vitelor: «Acest popor, dice el, au în îmbelșugare animale pentru trăsuri, pășuni și păduri, dar puțin grâu, cu tóte că de alt-fel țara era fructiferă ³⁾.

Ulfila putea acum lucra cu multă speranță la conversiunea poporului său, stabilindu-se în Moesia, el a ales o localitate foarte favorabilă vieței nomade, care trebuia prin urmare a invita pe noii oaspeți a se stabili acolo ca într'o nouă patrie. Mai mult, Imperatorul arăta lui Ulfila cele mai mari onoruri. Acest fapt este întărit prin istorisirea lui Fi-

¹⁾ Waitz opera deja citată. pag. 38.

²⁾ Waitz *Über das Leben und die Lehre des Ulfila* pag. 20.

³⁾ Krafft *die Kirchengeschichte der germanischen Voelker, erster Band erste Abtheilung.* s. 221.

lostorg care ne spune că Valens avea obiceiul de a numi pe Ulfila Moisi al Goșilor ¹⁾:

Activitatea misionară a lui Ulfila, după Auxentiu, (Waitz p. 20) ținu încă 33 de ani, până la anul 388. Este de regretat că ucenicul său nu vorbește mai mult, ci numai în câte-va cuvinte, de evenimentele ultime ale vieții învățătorului său. După ce a pomenit că Ulfila a lucrat încă 33 de ani în mijlocul Goșilor, vorbește apoi de ultima sa călătorie și de mórtea sa. Din fericire noi avem alte mărturii orî doveđi care completează istorisirea lui Auxențiu. Socrat și Sozomen ne raportéză că la 360 Ulfila a asistat la Sinodul din Constantinopol, și că acolo a subsemnat confesiunea credinței ariane; căci în Simbolul din Constantinopol se pronunță pentru doctrina scrisă la Arimin orî Rimini, în 359, și aũ adaus un articol în care este đis că terminul *οὐσία* trebuie să fie lepădat ca neaflându-se în nici o parte în Biblie, după cum și terminul *ὁπόστασις*, pentru a numi pe Tatăl, pe Fiul și pe Sf. Spirit ²⁾. Socrat notéză că până atunci Ulfila era partizan al credinței Niceane, ca și predecesorul său Theofil, dar că partidul arian atrăgându-l prin înșelăciuni la Sinodul din Constantinopol, îl determinară a renunța la învățatura Niceană și a îmbrățișa învățatura ariană. (Waitz p. 40). După Sozomen, Ulfila ar fi participat prin imprudență la acest Sinod, și că ar fi rămas încă în urmă în relații cu episcopii ortodoxi, dar mai târđiũ, sosind în Constantinopol, în scopul de a cere ospitalitate pentru Goșii persecutați de Huni, el ar fi îmbrătoșat arianismul, fie prin necesitate politică, fie prin convingere ³⁾.

Intâia persecuție, care a obligat pe Ulfila și pe poporul

1) Heupeliĩ dissertatio de Ulfila p. 5.

2) Massman, Ulfilas, Einleitung. s. 14).

3) (Cart. II. § 14) Socrat ȓice: „Τάυτη και Οὐλφίλας, ὁ τῶν Γόθων Ἐπίσκοπος, τότε πρῶτον συνέθετο. Τὸν γάρ ἔμπροσθεν χρόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπάζετο, ἐπίμενος Θεοφίλῳ, ὅς τῶν Γόθων ἐπίσκοπος ὢν, τὴ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὸν καθ' ὑπέγραψε. idem Sozomen cartea a III-a §. 24).

său a trece peste Dunăre, a fost cu neputință de a șterge toate trăsurile creștinismului din Dacia Traiană și de pe malurile Dunării. Existau dese și multe relațiuni între Goții din Dacia și cei de peste Dunăre și între Români. Nenumărați misionari, fie ortodoxi, fie eretici făceau toate sforțările pentru a câștiga noi partizani la religia creștină. Ast-fel Epifanie vorbese de un eretic Audaeus ¹⁾ care exercita asupra spiritelor barbarilor o așa mare influență, în cât ei venira în mase cerându-i botezul, și că biserica sa deveni curind atât de numerosă în cât el a fost nevoit de a consacra episcopi pentru a-l ajuta în administrație; doi din acești episcopi Silvanus și Urbanus fură atât de celebri, în cât numele lor trecură la posteritate împreună cu a învățătorului lor. Acest Audaeus care era original din Mesopotamia, el a dat la o samă din textele scripturei sfinte o interpretare a căror consecință ultimă era distrugerea creștinismului. «*Dumnezeu, zicea el, a făcut pe om după chipul său, deci Dumnezeu care face după chipul său un corp precum și un suflet, este o ființă corporală; el are prin urmare o formă materială*». La această doctrină monstruoasă pe care o scotea din propria sa minte și care făcea ca omenirea să se întorcă iarăși la idolatrie, adică cu 4 secole înainte de Christos în toate erorile antropomorfismului, Audaeus a mai adaus altele împrumutate de la Maniheii; mai mult, el profesa în moravurile sale un rigorism exagerat, pe care discipolii săi îl desmințau, se zice, prin purtarea lor secretă ²⁾. De ase-

¹⁾ Massman, Ulfilas. Einleitung. s. 14. Waitz. s. 42. Revillout cap. III.

²⁾ Audaeus a fost dar șeful unei secte, a cărei caracter era un dispreț neîntrecut pentru ori ce fel de condescendență ori concesiune în cele Bisericesci. De aceea el voia a se celebra Pasha odată cu Iudeii susținând că conciliul din Niceea a schimbat practica Bisericii prin condescendență față de Marele Constantin, prin care a creșut că 'l linguesce făcând să cadă sărbătorea Pascelor în ziua nasterii sale (Epifanie Eres. 70. Teodoret. Eres. Fab. I. 4 cap. 10).

Find-că Audaeus prin învățăturile sale își adunase în juru-i o mulțime însemnată din poporul de jos, măgulindu-le purtarea lor, Episcopii

menea sf. Vasilie vorbesce de un óre-care Eutihiiu din Capadocia, care a lucrat cu mult succes la convertirea Goşilor¹⁾. Ulfila din partea sa trebuia deasemenea să caute a câştiga noui partizani la doctrina sa, şi a combata prin tóte puterile sale págânismul printre supuşii lui Athanarih. Principele Barbarilor, furios de a vedea asemenea progrese neîncetate ale creştinismului, a decretat în anul 370 o a doua persecuţie, cu mult mai violentă de cât cea întâi.

Istoricii Bisericii, mai ales Socrat şi Sozomen, dau amănunte destul de precise asupra acestei a doua persecuţiei²⁾. Nu numai ómenii de condiţia de jos, dar încă şi persoanele cele mai distinse au fost predate torturilor şi suferiră martirul. Athanarih însuşi persecuta şi muncea pe creştinii ca un adevărat Neron, după cum ne istorisesc Socrat. Câte odată, ne spune el, îl surprindea în somn, în locuinţele lor chiar, altă dată companiile săl cutrierau orăşelele triburilor, căutând pe credincioşi spre a-i nevoi să mănânce din cărnurile consacrate idolilor, fără a-şi da multă osteneală tot-d'auna de a-i dovedi, căci se adresa mai în tot-d'auna la depuşiile mincinoase şi gratuite ale locuitorilor ţării. Cu tóte că nici o regulă nu predomină în aceste persecuţii, adaugă Sozomen, ele se sėvırşau cu tóte aceste cu mari violenţe; era o justiţie puţin îngrijită, şi se executau pe loc cei acuzaţi. Adese se aduceau chipurile şi simbótele unor Dumnezeui Germani în corturile credincioşilor, şi dacă ei refu-

¹⁾ Ortodoxii îl denunţară Impăratului, care l'a exilat în Scythia, de unde a trecut curînd în ţara Goşilor, şi la cari predicând eresia sa mulţimei au stabilit acolo monastiri, îndemnând la pactica fecioriei şi păzirea regulilor monastice, lucru ce-l continuară până la anul 372, când toţi creştinii au fost alungaţi din Goşia peste Dunărea din cauza persecuţiei lui Athanarih. Din spusele sf. Epifanie rezultă că Audaeus era deja mort în timpul persecuţiei, iar secta lui era condusă de Episcopii aşezaţi de el şi amintiţi mai sus. Curând după mórtea şi a acestor Episcopi audieni 377, secta audiană a fost redusă la un număr cu totul neînsemnat. (Veđi dictionnaire des Hérésies, des erreurs et des Schismes, par V. de Perrodil tome Premier pag. 208—211).

²⁾ Veđi Ulfila, sa vie et sa doctrine par Charles. Knauer pag. 15.

²⁾ Waitz p. 43. Rovillout. pag. 29.

sau de a se închina la acele chipuri, îi schingiuaă până la mörte, adică le aprindeaă cortul lor, și ei plereaa acolo cu totã familia lor. Altã datã alegea momentul unde ei se aflaă adunaă în una din Bisericile lor ambulante, care se transporta în deosebite locuri, și persecutãtorii puneaa foc îndatã la acest edificiu fraged. Femeile, bêtrãni, copiii toă se mistuiaă în flacãri.

Förte interesate în acestã privire sunt actele martirilor conservate în Biserica creștinã până astã-đi asupra acestor martiri din țara Goșiei ¹⁾. Ele povestesc cã un creștin numit Sava a fost chemat prin un trimis a lui Athanarih; Judecãtorul barbar îl întrebã ce avere avea: «Vestmîntul pe care-l port» rãspunse el, și l'a lãsat sã se ducã: un asemenea om nu pãrea primejdios. Cu tôte acestea în anul viitor, acelaș Sava a fost surprins chïar de ai lui Athanarih, în acelaș timp la un preot creștin Sanzala. L'aã ridicat, cum l'aã gãsit, adică fãrã nici o îmbrãcãminte, și dupã ce l'aã tãrit gol preste mãcieși și spini, i-a mortificat trupul prin loviturã de bice și bețe. Acești cãlãi îl legarã apoi de mãni și de piclõre de douã lemne despicate, ca cãtușile, și l'ãsarã ast-fel spãnzurat totã nõptea. Era așã de rãu pãdit, în cãt a fost deslegat de o femeie și ar fi putut sã scape dacã el n'ar fi preferat a primi martirul. A doua đi, de diminãță, Athanarih îi porunci sã mãnãnce din cãrnurile jertfite idolilor. «Aceste cãrnuri, đise el, sunt atãt de necurate ca și cel ce mi le trimite». Prințul barbar încercã atunci de a l' bate lovindu-l cu putere și cu arma lui. Sava trãi încã dupã acestã loviturã și disprețui pe cãlãul sãu. Athanarih ordonã atunci sã-l arunce în Museu. Wisigoșii dupã ce l'aã asvirlit în acest rãu, îl înecarã, legãndu-l o despicateurã de lemn de gât. În tot timpul acestei chinuiri, Sava care dorea martirul, escita continuu pe persecutãtorii sãi de a-l schinglui. Ei îl uciserã printr'un chip ne mãi auđit.

Creștinii Goși, coprinsi în acestã a doua persecuție, cãu-

¹⁾ Veđi Istoria Mitropol. Moldovei pag. XV—XXI.

taū ca și cei din întâia, un azil pe teritorul Român. Șeful barbar, Athanarih, a putut să credă un moment că creștinii erau exterminați în Goția; dar acéstă vijelie nu putea să discurajeze pe episcopii creștinii cari credeau că este imposibil că lumina credinței pôte să se stingă în locurile pe care ea a luminat'o cu razele sale și isvorul vieții să se ștérgă când-va.

Creștinii stabiliți la malurile Dunării, n'au rămas de loc indiferenți de ceea ce se petrecea dincóce de fluviū, în Dacia Traiană; ei vedeau în tóte ȕilele că sosesc între ei unele relicvii (móște) ale Bisericii Gotice, pe unii barbari, fugari, cari veneau cu încredere a cere, în numele lui Iisus Christos, la frații lor din imperiu ospitalitatea, pe care în alte împrejurări le-ar fi refusat'o ca la nisce inimi.

La acéstă împrejurare Biserica din Capadocia, muma Bisericii barbare, simți că i se mișcă interiorul seū, și episcopul de Cesaria-Capadociei, sfintul Marele Vasilie, uitând pentru moment îngrijirile ce-l preocupaū, a scris curând în Sciția și a cerut câte-va sf. móște de ale martirilor Wisigoți. El s'a adresat Duceleui din Sciția Soranus, care s'a grăbit de a-i trimite corpul Sf. Sava, adus deja pe teritorul Romanilor. Ascholius, episcopul de Thesalonic, a fost însărcinat de a scrie în grecesce actele martirului Sf. Sava.

Se cuvine să vedem cu ce sentiment de vie recunoscință sfintul M. Vasilie, după ce a primit acest dar prețios, mulțamesce lui Soranus și lui Ascholius. «Un martir, ȕice el către Ascholius, ne-a sosit din regiunile de dincolo de Istru (Dunărea), dovadă de curățenia credinței barbarilor, mustrare amară de ceea ce vedem astă-ȕi». «Vé mulțamesc, scrie el către Soranus de a onora pe mama vóstră, trimițendu-i corpul martirilor, cari s'au luptat între barbari; Tu ai făcut ca un lucrător recunoscător, care oferă bine-făcătorului generos, de la care a primit semințele sale, primitiile (pârga) secerișului seū». Cuvinte nobile și atingătoare, în stare a ne da o idee clară de legăturile frățesci care

uneaă atunci pe toți cei ce mărturisău pe Iisus Christos!

Sf. Marele Vasile avea conștiința clară că creștinismul din Dacia Traiană între Goți a fost propagat de creștinii din Orient și anume de legiunile și cohortele aduse de Traian din Cesaria Capadociei și mai ales de către sclavii luați de Goți în secolul al III-lea, în invazia lor în Capadocia, între cari sclavi ne spun istoricii bisericești, erau foarte mulți creștini și clerici, din cari își trăgea origina și Ulfila episcopul, și Sanzala și Guthican ¹⁾.

Acastă a doua persecuție, după cât se pare, a ținut mai mulți ani; căci după Ieronim, fugarii veneau deja să caute în 370 un azil pe teritorul Român, apoi Sava n'a suferit martirul de cât la 372 sub consulatul lui Modest și Aritha.

Martirii numeroși ce au suferit în această persecuție sunt în genere priviți de scriitorii epocii, ca martiri ortodoxi ²⁾. De aceea fericitul Augustin în cartea sa «De Civitate Dei, XVIII, 52», ȳice explicit că erau ortodoxi. De asemenea Ambrosie ³⁾ se pare că emite aceiași idee. Socrat ⁴⁾ din contră pretinde că această persecuție a fost îndreptată contra Goților convertiți prin Ulfila, prin urmare contra arienilor. Dar trebuie să notăm că Socrat a confundat aicea mai multe fapte: De o parte el scia că Goții lui Fridigern se pronunțase pentru Arianism, iar pe de alta el auđiră că se vorbește de o persecuțiune care a avut loc în această epocă. Pentru a eși din nedumerire, el ȳice că Ulfila nu s'a mulțamit numai ca să convertă pe supușii lui Fritigern, dar încă și pe cei a lui Athanarih, care de atunci se porniră cu dușmănie contra creștinilor. Noi vom însemna că conversiunea Goților la arianism, ordonată de Fritigern, trebuie pusă

¹⁾ Veđi mai în urmă epistola Bisericii Gotice către Biserica din Cesareea Capadociei, pe care am tradus-o în românește, idem pericopele din Sozomen Socrat etc. publicate la începutul acestui tratat.

²⁾ Waitz p. 44.

³⁾ Opera, ed. Paris, 1661. folio III, pag. 26.

⁴⁾ Waitz p. 44.

căți-va ani mai târziu; căci persecuția despre care noi am vorbit a început la 370, atunci când Athanarîh de abea încheiasă pacea cu Valens. Deci, în această epocă încă nu-i vorba de o divisiune a Goților în două părți dintre care una să albe de cap pe Fritigern și alta pe Athanarîh. Probabil că această a avut loc mai târziu, puțin mai înainte de invaziunea Hunilor, când o parte din Goți se separară de vechiul său șef Athanarîh, pentru a se pune sub dominațiunea lui Fritigern, care de atunci a fost convertită la creștinism. De aceea se explică pentru ce creștinii, până atunci persecutați de Athanarîh, au căutat un asil nu la Fritigern, ci la Romanî, dincolo de Dunăre. Noi credem dar că martirii din a doua persecuție erau în parte ortodoxi și în parte eretici, nu arienî, ci de alte secte, mai ales Audienî, carii vedându-se prescriși în Imperiul Roman, trecură Dunărea pentru a-și găsi partizanî printre Goți. Ulfila dar nu era direct implicat în această a doua persecuție. Puțin după această persecuție se iviră neînțelegeri între Goți; unii se puseră sub comandamentul lui Fritigern, alții sub acelui a lui Athanarîh. Causa acestor neînțelegeri interne este că unele triburi izolate voiau a-și conserva independența lor pe care dominația lui Athanarîh părea a o amenința; ele se dădură atunci pe partea lui Fritigern, care proteja pe creștinii, pe când Athanarîh le persecuta la ori-ce ocazie. Diversele istorisirî asupra acestei divisiuni printre Goți nu se pot împăca. Socrat (Waitz p. 41) ne spune în cestiunea Goților,— și el înțelege aicea pe Wisigoți—că ei se divisară în două părți, dintre care una era comandată de Athanarîh, iar alta de Fritigern. Acestui din urmă imperatorul Valens îi trimise ajutor și de atunci mulți din supușii săi primiră creștinismul. Insuși Fritigern se pronunță cu recunoștință pentru credința lui Valens care era arian, și mulți Goți urmară exemplului lui. Socrat nu spune precis că Ulfila a luat parte la această lucrare de conversiune, el ne istorisește numai că în această epocă el traducea sfintele scripturi în

limba poporului s6u și c6a Ulfila converti nu numai pe Goții lui Fritigern, dar încă și o mare parte din cei a lui Athanarih. Aceste succese ale creștinismului a6 provocat o nouă persecuție care costa viața a multor martiri. Socrat pune invaziunea Hunilor ceva mai târziu. Urmând istorisirea lui Sozomen (Waitz p. 41). Goții nevoiți de Huni a6 trecut Dunărea, și trimiseră pe lângă Valens o ambasadă în fruntea căreia se găsea Ulfila, pentru a ruga pe împărat de a le îngădui să se stabilească în Tracia. Imperatorul consimți.

Dar puțin după aceea o neînțelegere se ivi printre Goți, carii se dcosebiră în două partide, dintre care una avea în frunte pe Fritigern, și alta pe Athanarih. Fritigern sprijinit pe Romani învinse pe Athanarih și spre recunoștință primi legea Impăratului. Cu toate acestea, adaugă Sozomen, nu-1 numai acest motiv care determinară pe Goți a se pronunța pentru arianism, ci Ulfila care de la consiliul din Constantinopol era în relații cu episcopii arieni, a trebuit, când el a sosit ca ambasador la Constantinopol, să îmbrățișeze arianismul, fie pentru o necesitate politică, fie prin convingere. Acesta rezultă în mod obiectiv din istoricii Bisericești.

Asupra cestiunii de a se sci la care epocă convingerile religioase ale lui Ulfila a suferit această schimbare, acesta ne va ocupa mai târziu. Pentru moment noi nu căutăm de cât a precisa timpul când națiunea Gotică se separă în două ramuri. Asupra acestui punct avem mărturisirea lui Socrat care presintă mai multă probabilitate.

Mai întâi el pune cu cuvânt divisiunea Goților în două părți înainte de invaziunea Hunilor. În această privire istorisirea sa este confirmată prin aceea a altor învățați ¹⁾ între alții de Tillmon p. 798; Aschbach. p. 29. mai ales Zeuss p. 412. Isidor ne raportă deasemenea acelaș fapt; apoi și Ammian XXXI, 3. Dacă comparăm istorisirea lui Sozomen cu a lui Socrat, noi constatăm cu ușurință că el avea sub ochi

¹⁾ Waitz p. 42. nota 2.

pe cea a lui Socrat, și că el a alterat'o. Și în adevăr, el se înșală afirmând că Athanarih trecuse deja Dunărea, când s'a luat la certyă cu Fritigern. Este chiar absurd de a pretinde că dincóce de Dunăre el ar fi persecutat pe creștinii din poporul seú. Apoi cum să se admită că Ulfila stabilit de atâtea ani la sudul Dunărei ar fi putut fi trimis în ambasadă la Valens de către Goții locuitori ai țármurilor de dincolo de Dunăre.

Noi afirmăm cu Socrat că această diviziune a Goților în două părți se făcu cu puțin înainte de invasiunea Hunilor, că Fritigern primi cu recunoscința credința Impăratului precum și mulți din supușii săi. Athanarih aprins de mânie, a cređut să 'și răsbune persecutând pentru a treia óră pe creștini.

De aicea noi conchidem că de trei óri creștinii Goți au trecut Dunărea și au găsit ospitalitate în imperiul Roman: Mai întâi în 355, când chiar și Ulfila a emigrat, apoi în 370 până în 372, când și ortodoxii și sectarii au fost persecutați de Athanarih, în fine la 375 când Fritigern emigră împreună cu poporul seú, emigrare care chiar în acel an încă, a fost urmată de aita, ocaionată prin invasiunea Hunilor, despre care noi vom vorbi acum.

Ulfila n'a putut mult timp să lucreze la convertirea Goților de dincolo de Dunăre, sub patronarea lui Fritigern; pentru că Hunii înaintară în mase din láuntrul Asiei și supuseră pe Alanii. Hermanrih, Regele Ostrogoților. nu le putură rezista; Withimer succesorul seú, încercă de a reinvia vechea bărbăție a poporului seú, dar fără succes; el însuși căđu. Hunii cărora li se asocia o parte din Ostrogoții, alungară pe Wisigoții. Athanarih se retrase spre Dniștru, dar supușii săi cuprinși de teróre se gândiră a se stabili în Tracia; pentru aceea ei trimiseră o ambasadă la Imperator. Acesta sperând de a găsi aliați puternici în acești fugari, le acordă ospitalitatea. După Sozomen ¹⁾ chiar Ul-

¹⁾ Hartsog Real Encyklopedie Band. 16. s. 621.

fila era în capul acestei ambasade, ceea ce este foarte posibil, căci Ulfila trebuia naturalmente a se interesa de acești Goți pe care îi convertise, și putea spera d'a fi cu ușurătate înțeles de imperator, de a căruia credință era. În adevăr împăratul cedă cererei episcopului.

Nenumărați Goți, sub conducerea lui Alavivus și a lui Fritigern au trecut dar Dunărea și s'au așezat în Tracia, După spusa istoricilor numărul războinicilor se ridica la 200,000; în totul ei erau cam la un milion de suflete. Li se împărțiră cele spre trai și pământuri de cultivat. Ostrogoții cari cerură de asemenea ospitalitate la Imperator, n'au fost primiți. Athanarich amintindu-și purtarea sa anterioară față de Valens, trebuia naturalminte a se aștepta la un refuz; de aceea el se retrase cu luptătorii săi în munții ne-străbătuți, după ce alungaseră pe Sarmați. Ulfila la vederea așa de numerosă a Goților cari se stabiliră în Tracia, vedu că i se deschise un nou câmp de activitate înaintea lui. Mulți dintre acești Goți, de și arieni, n'aveau de cât o cunoștință superficială despre creștinism și erau fără îndoială alipiți la obiceiurile lor păgâne. După Eunapius ¹⁾ ei ar fi transportat cu dârșii în căruți sanctuarele lor strămoșesci urmate de preoți și preotese. Cu toate aceste, această povestire pare a fi exagerată, mai ales pentru că Eunapius adaogă că Goții au continuat a practica în secret obiceiurile părinților lor, că în fond ei erau încă păgâni și că numai în aparență erau creștini, că ei aveau preoți și călugări pentru a putea locui cu liniște pe teritoriul Roman. Este necontestat că cea mai mare parte a acestor Barbari erau creștini; păgânii de printre ei formați o excepțiune.

Goții erau abea stabiliți în Tracia, când izbucniră turburări, ocazionate de egoismul guvernatorilor Romani, cari le vindea cele spre trai cu prețuri exorbitante. Pentru a

¹⁾ Hertsog Real Encyklopedie Band. 16. s. 621.

se asigura de supunerea Goților, se încercară de a-l împărăștia în diferitele părți ale țării. Dar guvernatorul Roman, Lupicinus, prevădend primejdia ce resulta pentru el prin stabilirea unui popor așa de numeros pe teritorul său, căuta a se face stăpân prin viclenie asupra șefilor Vizigoților, Alavivus și Fritigern și-l invită la un prânz în Marcianopol. Șefii escortați de ómenii armați se duseră la invitație, dar această escortă trebuia să stea afară de cetate; ea se încăeră la luptă cu Romanii și sunt învinși și cei doi șefi ai Vizigoților, și n'au scăpat de cât tot prin viclenie. De atunci Vizigoții se creșură deslegați de ori-ce obligațiune față de Romanii, și un război, care aduse ruina în tótă țara, fu început. Valens care se afla atunci în Antiochia, hotărî să conducă el singur acest război. Generalii Romani atacară pe Goți la Salice lângă Dunăre, înainte de ce Impăratul să apară pe câmpul de război. O luptă sângerósă avu loc. Goții eșiră învingători. Romanii pentru a scăpa de încurcătură se gândiră a infunda pe Goți în munții Emului (Balcani), sperând că fómee îi va nevoi a se preda. Totul părea spre reușită: dar de odată Alanii și Hunii se uniră cu Goții și respinseră pe Romani. Goții atunci își răsburară devastând țara; il nevoiră pe Generalul Frigerid a se refugia în Iliria. Acesta reuși însă să bată lângă Beroe o trupă de Taifali, comandați de Farnobius, care însuși cădu în luptă. Situația Romanilor devine încă și mai primejdiósă, când șefii Ostrogoților, Alathe și Safrax se duseră la Fritigern și-l investiră pe el cu comanda supremă. Imperatorul Valens care apăruse pe câmpul de luptă, voia să aducă o hotărîre difinitivă dintr'o ți într'alta. Fără a aștepta ajutorurile lui Gratian, el se prepară de luptă lângă Adrianopol. Fritigern care nu staționa departe de acolo, vedend preparativele Impăratului socoti să negocieze, de pace. In acest scop el trimise, cum ne spune Ammian ¹⁾ un preot

¹⁾ Massman, Ulfilas Einleitung s. 17. Waitz p. 46 Nota 3. Hertsog Real-Encyklopedie 16 s. 621.

creștin (Christiani ritus presbyter) asociat de călugări (humiles) în tabăra Imperatorului pentru a-l ruga să permită supușilor săi, pe cari barbarii îi alungase din țara lor, ca să vină să se stabilască în Tracia, făgăduindu-i din parte-i de a trăi de aicea înainte în o pace vecinică cu el. De alt-fel da Imperatorului alte scrisori din partea regelui Got, în care acela declara că fără îndoială 'i va fi greu de a hotări pe poporul său să primască această convenție, dar că el speră cu toate acestea că aspectul armelor romane și numele Imperatorului îi vor inspira respect și-l va rechema la sentimente mai pacifice. Aceste propuneri ale lui Fritigern par destul de verosimile, mai ales dacă presupunem că acest presbiter creștin era episcop al Goților, Ulfila, care în această împrejurare purta, în calitatea sa de episcop, titlul de presbiter. De alt-fel Regele Goților, trimitând această ambasadă la Valens, trebuia să cugete cu preferință la Ulfila, care se bucura de o stimă particulară la Impăratul, și care mai înainte se puse în fruntea unei ambasade tot pentru aceste motive. În fine, Ulfila avea un mare interes să vadă pacea stabilită pentru a 'și putea continua lucrarea misionară pe care o întrerupsese războiul. Apoi trebuie adăugit că Ulfila și ai săi se pronunțase energic pentru pace, atunci când războiul isbucnise. Goții cari în întâia persecuție emigraseră cu episcopul lor, a refuzat chiar de a se uni cu patrioții lor cari secătueau Tracia; unii dintre ei au fost și asinați, alții se ascuseră în munți.

Presbiterul creștin se duse dar la Impăratul. El a fost foarte bine-primit, după spusa lui Ammian ¹⁾. Cu toate acestea Valens n'a fost satisfăcut cu propunerile lui Fritigern și le respinse. A doua zi 9 August 378 Valens se prepară de luptă. Fritigern nevoi pe Impărat de a mai negocia încă odată cu el. Valens se hotări a trimite o deputație la Goți;

¹⁾ Hertsog Real-Encykl. Band. 16. s. 622.

dar Romanii începuse deja lupta. Un război violent se încinse. Împăratul a fost rănit de moarte; și l'au transportat într'un cort, căruia văjmașul îi dădu foc, ast-fel în cât el peri cu suita sa în flacări. Invingerea Romanilor fu completă. Goții sub conducerea lui Fritigern înaintară până la zidurile Constantinopolului, fără a întâlni rezistență. Numai câți-va creștini, precum episcopul de Tesalonic, Ascolius, îndrăsniră a se împotivi inamicului. Goții însăși, după cum se spune se retrase dinaintea lui Ascolius, acest apărător al credinței și al sfințeniei.

Teodosie fiind încoronat Imperator avea îngrijire pentru Goți și căuta a opri mișcarea lor prin o armată disciplinată. Dar din nenorocire el cădu bolnav la Tesalonic și Fritigern putu ast-fel să înainteze și să jefuiască țările care până atunci erau scăpate ca Tesalia, Epirul și Achaia. Între aceste făptuite, Alathe și Safrax se îndreptară spre Pannonia. Grațian pentru a opri jaful lor, a început negocieri cu ei. De la acest timp, istoria nu citează mai mult numele lui Fritigern; la această epocă trebuie pusă moartea sa. Iordanes istorisesc¹⁾ că supușii săi, după învingerea suferită de Valens, au coprins Tracia și Dacia, ca o veche patrie a lor. Dacă Teodosie, după boala sa, avu încă câte-va avantagii asupra Goților, dacă un óre-care Modares care desertase din armata Gotă și se puse în serviciul Împăratului, bătu pe Goți, aceste nu erau de cât succese de puțină importanță. Noile grupuri de Goți care la începutul domniei lui Teodosie au fost nevoite de Huni să părăsescă munții de dincolo de Dunăre, nu pot fi de cât cei ai lui Athanarich, care se luptase în armata lui Fritigern. Probabil după moartea lui Fritigern ei se împăciuiră pentru a opune o rezistență mai energică lui Teodosie, inamicul comun. Toți Goții dar se puseră sub comandamentul lui Athanarich, care

¹⁾ Krafft, die Kirchengeschichte der germanischen voelker, ester Band erste Abtheilung, s. 231, Nota 3.

fără îndoială la această epocă era câștigat la creștinism. Teodosie vădând puterea imosantă a Goșilor a recurs la negocieri spre a se asigura de asistența lor contra altor inimi mai primejdioși încă. In acest scop el invită pe Athanarich să se ducă la Constantinopol. Regele Goșilor plecă și intră în Capitala Impăratăscă a căria splendore o admiră. Impăratul îl încarcă de onoruri. Dar curând Athanarich muri la Constantinopol chiar, în Ianuarie 381.

După incheerea păcei Vizigoșii intrară ca federați în armată Romană; ei locuiră Trăcia și trăiră independenti, sub comanda unor generali. Teodosie făcu tot posibilul de a sta în bune relații cu ei; grație generosităței sale el îi câștigă pe toți, cu excepția câtor-va. Acastă alianță cu Vizigoșii a fost considerabil de profitabilă pentru Teodosie, căci grație lor, Impăratul respinseră în 386 pe Ostrogoși, cari aveau în capul lor pe Edotheus, și că în 388 el câștigă o strălucită victorie asupra usurpatorului Maxim.

Acastă stare a lui Teodosie față de Goși ne permite a ne face o idee atât de clară asupra unor date, care ne rămân asupra ultimilor ani a lui Ulfila. Teodosie lovit prin o bătălie grea care-l pusă în primejdie de mărte, a fost botezat de episcopul Ascholiuș și cu această ocașie el se pronunță pentru doctrina Niceană. Curând după aceea el caută să facă să triumfe învățătura lui Athanasie asupra celei a lui Arie și a stabili unitatea religioasă pe bazele credinței din Nicea. Sosit la 380 în Constantinopol, el silii pe episcopul arian Dimofil, care protestează contra Simbolului de la Nicea, a părăsi Biserica în care el servise 40 de ani. Partisanii Niceeni deveniră ast-fel stăpânii tuturor Bisericilor, pe care le posedau Arieni. In acelaș timp a fost convocat un Consiliu General prin Impăratul la anul 381. Consiliul se întruni, un singur arian, Macedonius a putut să ia parte la el. Învățătura de la Nicea fu singura recunoscută și un nou Patriarch la Constantinopol a fost numit. Intre aceste

se publică legi, care restringeau drepturile Arienilor. În Occident a fost Ambrosiu care luptă contra lor. Consiliul de Aquileia pe care-l presidă combătu și depuse pe episcopii Arieni Palladius și Secundianus.

Aceste măsuri energice întrebuintate contra Arienilor produsese numeroase desordine. Împăratul înțelese necesitatea de a convoca un nou Consiliu pentru a mulțami și concilia diferitele partide. Se înțelege ușor că Împăratul se gândi la o împăcare, el care avea atâtăla Arieni printre supușii săi. Consiliul se întruni la 17 Ianuarie 383. Fie-care partidă 'și presintă confesiunea sa de credință; dar a fost cu neputință a se înțelege. Chiar Împăratul se pronunță pentru credința din Nicea.

Se poate crede că acest consiliu din Constantinopol este acela despre care vorbește Auxentius (Waitz p. 21) și la care Ulfila ar fi asistat puțin înainte de mórtea sa. Dar pentru că Ulfila nu móre de cât la 388 și că Consiliul din Constantinopol, despre care vorbim, se întruni deja la 383, trebuie a deosebi acest consiliu ultim de un altul, care trebuie a se întruni mai târziu în aceiași cetate.

Arienii vedeau-se încă apăsați în consiliul din Constantinopol la 383, nu încetara de a protesta și acesta cu atât mai puțin cu cât în Occident Imperatorul Valentinian publică în 386, sub instigarea mamei sale Justina ariană și a unor numeroși Goți influenți, un edict în favórea Arienilor și din care Maximin ne-a conservat un extract.

În 388, Ulfila se duse pentru ultima dată la Constantinopol pentru a'și apara credința și aderenții săi, și rugă pe Împărat de a întruni un nou Consiliu mai drept. Dar partizanii Simbolului din Nicea sau Catolicii știură a împedica întrunirea unei noi adunări, ast-fel că Împăratul a decretat lui Stobi din Macedonia, o lege datată din 16 Iunie 388, oprind ori-ce discuție asupra cestiunelor religioase. În acest timp, Arienii s'au lăsat a fi induși în eróre prin svo-

nuri false ce se respândise pe socotéla armatei împérateşti, că ea ar fi fost bătută; de altmintrelea 'i-aŭ făcut se credă că Impératul a publicat un decret în favórea lor, astfel încurajaţi prin aceste false svonuri, se dedură la tóte desordinile, arseră casa episcopului ortodox Nectarie, astfel că Teodosie nu numai întérdisé ori-ce discuţie religiósă; ci îşi retrase chiar promisiunea sa de a întruni un nou Consiliu. Arieniŭ şi Goţiŭ aŭ fost încă odată condamnaţi, ceea ce întristă întru atâta pe episcopul lor, în cât el cădu bolnav şi muri chiar în acel an, la 388, probabil în luna lui August, la vrêsta de 70 de ani. El a fost immormîntat la Constantinopol în mijlocul unei mulţimi de episcopi şi laici, carii se grămădeau în jurul morméntului aceluia, care prin viaţa sa creştină şi prin serviciile sale eminente aduse Bisericeŭ, a meritat nu numai omagiile lor, dar încă şi ale urmaşilor.

Martirii din Daciŭ pe timpul persecuţiilor Gotice.

Sfinţii martirisaţi în secolul al III-lea până în al V-lea, în jurul Daciei Traiane, în Dacia Traiană şi în cea Aureliană.

Dacă vom dovedi că aŭ existat martiriŭ în jurul Daciei Traiane, în Chersonosul de astă-zi, în Transilvania şi prin cetăţile de pe malul drept al Dunărei, atunci se va proba pe deplin, că a fost prea de timpuriŭ creştiniŭ în Dacia Traiană, şi că nu-ŭ nici logic, nici admisibil ca fiind creştiniŭ în jurul Daciei Traiane să nu fi existat şi chiar în Dacia, apoi martirii ce-ŭ vom cita va rădica din spiritul orŭ-cărui drept şi nepărtinitor cugetător, că în adevăr Romanii din Dacia Traiană sunt fórte vechi creştiniŭ şi că aŭ îndurat şi persecuţiuniŭ din partea popórelor barbare ce s'aŭ strecurat cu timpul pe teritorul Daciei Traiane. Iată ce găsim în «Martyrologium Romanum», de P. R. Augustino Lubin, ediţia Lutetiae Parisiorum, 1661.

1) In *Chersones*: Apud Chersonesum passio Sanctorum

Episcoporum Basilii, Eugenii, Agathodori, Elpidii, Aetherii, Capitonis, Efrem, Nestoris et Arcadii (pag. 59. idem pag. 227). Iar la pagina 228 se citește: Ibi pariter celebri martyrio coronatus est S. Climens Papa... In Sinaxarul grecesc, a lui Nicodim Aghioritul, Luna Martie în 7, găsim următoarele relații despre acești martiri: Pe timpul Impăratului Deocletian, în al 10-lea an al împărăției lui, la 296, Ermon Patriarhul Ierusalimului a trimis la diferite popore Episcopi ca se predice Cuvântul uî Dumnezeu. In Chersones s'a trimis 7 Părinți, în Eparhia Tavroschitică; iar Sf. Efrem a fost trimis în Schytia, Sf. Vasilevs a fost la Chersones, alătura cu Crimeea, pentru a predica, dar păgânii prindându-l, l'a bătat și alungat din oraș. Mai în urmă pentru activitatea sa misionară a fost legat și tirat de gât pe pitețele publice. Sf. Efrem a fost decapitat. Eugeniu, Agathador și Elpid a urmat lucrarea misionară a lui Vasilie în Chersones și a fost martirisați. Mai în urmă s'a trimis tot din Ierusalim la aceste popore Sf. Aetherie, care vedând sălbătăcia acestor barbari s'a dus în Constantinopol la Marele Constantin în 330 și l'a rugat să-i alunge din Chersones, ceea ce a și reușit. Ducându-se iar la Bizanț spre a mulțami Impăratului la întorcerea sa prin Dobrogea de astă-zi, pe uscat, a fost prins de barbari și a fost aruncat de necredincioși în fluviul Dunărei, la 7 a acestei luni (*ἐρρίφθη ἀπὸ τῶν ἀπίστων εἰς τὸν ποταμὸν Δούναβιν κατὰ τὴν ἕκτην τοῦ παρόντος μηνός*) ¹⁾. Acest popor barbar sunt Goșii, cari pe acest timp ocupaū atât Chersonesul cât și Dacia Traiană în care se respândise până la Dunărea. In partea de peste Olt se stabilise Gepizii. Parte din ei trecend și în Schytia mică (Dobrogea) acolo aū prins pe Aetherie la malul Dunărei, voind a trece în Dacia Traiană a fost innecat. Acéstă istorisire ne mai spune că pe atunci nu erau bine determinate numirile lo-

1) Veđi Νικολάημου Ἀγιορείτου, τομ. VIII, pag. 53 și 54.

calităților acestora din România de astă-dî, pentru aceea găsim în descrierile vieților martirilor amintite numai generic localitățile, ca unele ce erau bine știute pe atunci, ca Chersonesul, Dunărea și Schytia mică.

2) Dorostorul în Misia (Dorostori in Mysia) Silistra de astă-dî. Numele acestui oraș în vechime se citește diferit: Dorostorus vel Dorostorum, Dorostolon aut Dorostena, quam alio nomine Distram dictam tradit Cedrinus... In acest oraș au suferit martirul următorii sfinți: Dorostori in Mysia natalis sanctorum Martyrum Passicratis, Valentionis et aliorum duorum simul coronatorum. ¹⁾ Iar în martirologiul lui Nicodim Agioritul se istorisește foarte pe larg modul muceniei acestor doi atleți ai lui Christos. Acești martiri erau soldați în garnisóna Romană de la Dorostor (ἀπὸ Δορόστολου τῆς Μοισίας). Nevrînd ei a sacrifica Țeilor Romani declarându-se de creștinii au fost martirisați unul prin ardere Pasistrat, altul Valentinion prin decapitare. Pasistrat avea 20 de ani; iar Valentinion 30 ani ²⁾. Nu știm data precisă a martirizării lor, cunoscem numai că Guvernatorul Provinciei era Aulozan (Αὐλοζάνης). Tot în acest oraș au mai suferit martirul Fericitul Iulie: «Dorostori in Mysia passio Beati Iulii, qui tempore Alexandri Imperatoris cum esset veteranus et emeritae militiae, comprehensus ab officialibus, Maximo praesidi offertur: quo praesente cum idola execratur, et Christi nomen constantissime confiteretur, capitali sententia punitus est». ³⁾ In martirologiul Grec a lui N. Aghioritul nu s'a conservat de cât notița următoare: ὁ ἅγιος Μάρτυς Ἰουλιανὸς ἐν ἀκάνθις βάρου συρόμενος τελειοῦται. Adică sf. martir Iulian ș'a luat sfârșitul tirit pe o grămadă de spinii. (vol. X, pag. 83). Dacă martirologiul grec nu ne amintește nici locul nici timpul martirizării Sf. Iuliū, din

¹⁾ Martyr. citat. pag. 137. idem pag. 228).

²⁾ Opera citată vol. IX, pag. 83—85).

³⁾ Martyr. citat, pag. 142. idem pag. 228.

contra cel latin ni-aŭ păstrat și orașul și timpul, că adică a suferit sub Alexandru Sever (222-235) și în orașul Silistra de astă-đi. Despre acest martir amintește și Baronie la anul 228 în anele sale.

Alt martir tot în Dorostol este Sf. Isihie: Sancti Isychii militis qui cum beato Iulio comprehensus, sub Maximo proeside, post eum martyrio coronatus est. ¹⁾ Tot Baronius ne amintește despre el în anul 228. În matiriologiul Grec numai amintirea acestui sfint am găsit (la pag. 29 v. X).

Martirul Emilian: Aemiliani martyris, qui tempore Iuliani Apostatae sub Capitolino praesidae in fornacem iniectus, martyris palanam accepit, la anul 362, după cum mărturisește Baronius în anele sale ²⁾. În Nicodim Aghioritul se spune că acest martir era originar din Dorostol și era sclav, apoi devenind creștin a sfărâmat cu o bară de fier idolii dintr'un templu din oraș, pentru care autoritățile Romane au început o cercetare și au arestat și muncit pe mai mulți creștini, spre a afla pe cel ce au sfărâmat idolii; atunci Emilian s'a prezentat singur autorităților și a declarat că el a sfărâmat deii minciunoși. După care a fost legat, bătut cumplit și aruncat în foc, unde ș'a primit martiriul ³⁾. Despre acest martir amintește și istoricul Teodoret în cart. III, cap. VII al istoriei sale, spunând că este originar din Dorostol. În Marea Lavră din Sf. Munte Atos se conservă viața acestui martir în un manuscript vechi, care începe așa: βασιλεύοντος τοῦ ἀσεβεστάτου Ἰουλιανοῦ...

Aceștia sunt martirii ce ni s'au conservat și cari au pătimit în Dorostol ori Silistra.

3) Pe malul drept al Dunărei exista odinioară un oraș Singidunum, mai jos de Axiopol, în Misia. Aci au fost martirisați sfinții Emil și Stratonice: Singidoni in Mysia inferiori

¹⁾ Martyr. citat. pag. 160. idem 228.

²⁾ Opera citată, pag. 194, 229.

³⁾ N. Ἀγιορείτης V. X. pag. 60 și 61.

sanctorum martyrum Hermili et Stratonici, qui post saeva tormenta sub Licinio Imperatore in Istrum flumen emersi sunt ¹⁾. In Martirologiul Grecesc se povestește pe larg viața acestor martiri că adică, declarându-se Ermil de creștin, căci era diacon, a fost supus martirului, iar Stratonic vădând suferințele cumplete ce indura prin bătăi de vergi cu ghimpți, s'a declarat și el de creștin și a fost ambiu mai întâiu schinghuit și apoi aruncați în Dunărea unde ș'au primit cununa de martiri ²⁾. In Nicodim Aghioritul nu se spune localitatea unde au suferit acești sfinți, dar în Martyrologium latin să găsește orașul Singidunum. Pentru curiositate și știința timpului aceuia, daū aicea limitele orî confiniile Misiei de lângă Dunărea după martyrologiul latin (pag. 229). Mysia quae et Moesia, regio Europae maxima, Savo et Danubio fluviis Septentrionem versus, a Panonia et Dacia semovetur; Orbele et Haemo montibus ad Austrum a Macedonia et Thracia, ab Ortu Euxino mari, ab Occasu Ilyrico definita, in superiorem ad Occasum, et inferiorem ad ortum dividitur. Cunoștem dar care erau marginile Misiei în seculul al II—VI.

4) In Noviodum sau Novidum, ce era un oraș în Misia Inferioară la marginea Dunărei între Dorostol și Chilia nouă sau chiar la Gurele Dunărei, au mai fost martirisați Sf. Eradiu și Valerian cu cei de o credință cu ei ³⁾. Novioduni sanctorum martyrum Valeriani. Macrini, et Gordiani. Si Noviduni sanctorum martyrum Heradii, Pauli, et Aquilini, cum duobus aliis. In martirologiul grec numai amintire se face despre unii dintre acești martiri ⁴⁾. Lucrul se explică ușor, pentru că pe acele timpuri tot malul drept al Dunărei era ocupat de armatele romane și o parte din coloniștii

¹⁾ Martyrologium opera citată, pag. 12 și 229.

²⁾ N. Ἀγιοπείτης vol. VI. pag. 52.

³⁾ Martyrologium latinum pag. 132.

⁴⁾ N. Ἀγιοπείτης, pag. 87, vol. I).

Daciei Traiane, cariî la venirea Goţilor sau retras în Dacia Aureliană. Tóte numele acestor martiri sunt curat Romane. Apoi pe acele timpuri peste tótă peninsula Balcanică avea stăpânire Bisericească Roma, până la Sinodul din Halcedon sau cel puţin până după recunoşterea prin Sinod a Patriarhatului Constantinopolitan. De aceea şi găsim numai în martirologiile latine numele unora dintre martirii acestor localităţi. După harta anexată la Martirologiul latin ce posed, Noviodunul cade în Dobrogea de astă-zi, numită Scyția, la Gurile Dunărei ¹⁾.

5) În Scyția orî Dobrogea noastră se spune precis în Martirologiul latin că a predicat Creştinismul Andrei Apostolul și ucenicii lui. Iată ce se dice în Martyrologium latinum despre Scytia: Scytia parva, pars Sarmatiae Europae, inter Tauricam Chersonesum et Ostia Boristenis fluvii. Nu despre această Scytie ne interesăm noi, pentru că ea cade în Chersones; de aceea în Martirologiul latin se face deosebire între o Scytie și alta. Despre a doăa Scytie, care-i a noastră dice: Est et Scytia pontica, pars Mysiae inferioris Euxino mari Occidentem versus adjacens, apoi adauge: Sanctus Andreos Apostolus Christi Evangelium în Tracia et Scytia praedicavit. Este peste puțină să se se mai discute în care din Scyții a predicat Sf. Andrei, în Scyția din Chersones orî în Scyția minor adică Dobrogea. În textul latin se dice hotărit că a predicat mai întâi în Tracia și din această Provincie a trecut în Dobrogea, care-i o provincie limitată cu Tracia ²⁾. În Martirologiul Grec cetim despre predica lui Andrei, că după ce a predicat în mai multe locuri din jurul Mărei Negre a fost și în aceste părți, așa: Καὶ Θράκη καὶ Μακεδονία, καὶ τὰ μέρη ὅπου ἐκτείνονται ἕως τὸν Δούναβιν ποταμὸν— a predicat «și în Tracia și Macedonia și în părțile ce se

¹⁾ Veđi tabela VII a Martirologiului latin din 1661.

²⁾ Veđi harta No. 8 a dperei citate.

întind până la Dunărea» ¹⁾. Apoi din viața ucenicilor lui Andrei, pe care i-au lăsat în Dobrogea ori pe malurile Dunărei să continue predicarea Evangheliei în orașele de pe malul drept, póte și stâng al Dunărei, se probéză neîndoșos, că Apostolul Andrei a pus sămînța Creștinismului în Dobrogea.

Dar pentru a se înțelege pe deplin cele ce spunem, să trecem la martirii din chiar Capitala de pe atunci a Dobrogei, Tomis ori Constanța de astă-zi.

6) Tomis sau Tomi era o cetate în Misia inferiőră pe care cu alt nume o numeau Scythia mică—Scythia minor—pentru că locuitorii originali se numeau Scyți. Acest oraș era Capitala a tótă Scythia mică și avea un Episcopat, care se numea Tomensis sau Tomensium. Acéstă Scythie este alta de cât cea din Pontul Euxin. În Dobrogea s'au martirisat următorii sfinți: Sfinții trei frați Argeu, Narcis și Marcelin pe timpul lui Licinie: Sancti trium fratrum Argei, Narcissi et Marcelini pueri, qui sub Licinio principe inter tiranis comprehensus, cum nollet militare, caesus ad mortem et diu in carcere maceratus, demum in mare mersus, martyrium consumant. Fratres eius gaudio peremti sunt. Despre acești martiri vorbește Baroniu în analele sale la anul 316. Sf. Bretanian Episcopul, care a suferit sub Valente Arianul. Acesta a fost Episcop în Dobrogea și purta titulatura Tomensis, pe la 381. ²⁾ Despre acești martiri nu amintește nimic Nicodim Aghioritul, ci-i găsim numai în catalogul latin al Sf. Apusen și în Baronius istoricul. Tot în Martirologiul latin mai găsim martirii Evagrie și Bonignie. Tomis în Scythia natalis sanctorum martyrum Evagrii et Bonigni ³⁾. Și despre acești martiri nu amintește de loc Martirologiul Grec.

Vine apoi renumitul Episcop al Tomei Theotim, care a

¹⁾ Pag. 186, vol. IV, N. Ἀγίουσίου.

²⁾ Martyrologium latinum, pag. 231.

³⁾ Opera citată, pag. 87 și 331.

participat la Sinodul I ecumenic și care se bucura de un respect mare între barbari pentru viața sa sfântă și minunile lui. Martirologiul latin se exprimă așa despre el. S. Theotimi Episcopi, quem ob insignem ejus sanctitatem atque miracula etiam in fideles barbari venerati sunt. (pag. 231). El era Episcop al Tomei, pe care Hunii pentru respectul ce-l purtau, îl numeau Dumneșul Romanilor, a trăit pe timpul lui Arcadie, pe la 404.

Sfinții martiri din Tomis Paul și Chiriac, ¹⁾ nu se face amintire despre ei, în Martirologiul grec a lui N. Aghioritus. Sfinții martiri Marin, Theodot și Sedof ²⁾. Nu se face amintire nici despre aceștia în martirologiul grecesc.

Sfinții martiri Marcel Tribunul și soția sa Manea și fiilor lor Ioan, Serapion și Petru ³⁾. Tomis sactorum martyrum Marcelini Tribuni et uxoris eius Manneae et filiorum Ioannis, Serapionis et Petri ⁴⁾. În Martirologiul grec citesc un catalog întreg de nume de martiri între cari este și Tribunul Marcelin, aproape toți cu nume romane, ca Φῆστος, Φᾶυστος, Μαρκέλος, Θεοθαρίσκος, Μερκούριος, Δίθυμος, dintre cari unii erau Comiți, alții Tribuni, alții Principi ⁵⁾. Această persecuție a avut loc pe timpul lui Eliogabal la 218 ⁶⁾. În fine sf. martiri Prisc, Crescentie și Evagrii. S. Martyrum in Tomis Priscis, Crescentis et Evagrii ⁷⁾. Nu face nici o amintire despre ei martirologiul grecesc. Dacă mai urmărim numărul martirilor din jurul Daciei Traiane, mai aflăm că și în Panonia au fost martirisați, între alți cetim: S. Alexandri militis, qui sub Maximiano Imperatore, post multos pro Christo agones superatos, multaque miracula edita, mar-

¹⁾ Marty. lat. pag. 165 idem 231).

²⁾ Veđi Martyr latin pag. 231.

³⁾ Veđi martyrolog. latin pag. 232.

⁴⁾ Opul citat, pag. 238.

⁵⁾ Veđi N. Ἀγιορείτης pag. 109, 110 și 111.

⁶⁾ Idem opera citată.

⁷⁾ Mart. latin pag. 276. idem 232.

tyrium capitis obcissione complevit ¹⁾. În Rhaetiaria, care este un oraș în Dacia Ripensă, în partea dreaptă a fluviului Dunării exista un Episcopat, care astăzi se numește Nicopoli, și aici găsim un martir, pe sf. Hermit vrăjitorul. Despre el ne vorbește Usuard și Ado ²⁾.

Până aici am enumerat martirii, ce au suferit în diferite părți și localități din jurul Daciei Traiane. Prin urmare, dacă în localitățile megieșite cu Dacia Traiană au existat creștini, este posibil să se admită ca în mijlocul acestor țări să nu fi existat? Deci pentru a dovedi neîndoios că și în Dacia lui Traian au fost creștinii și încă mulți au suferit și persecuții pentru legea lor expun aicea viața numai a unuia dintre martirii mai însemnați și dupre care avem date pozitive, sf. Nichita Romanul și Gotul, precum și persecuțiile ce au fost ridicate de Goți asupra creștinilor. Nu se poate admite că odată sădit adânc în tre locuitorii acestor țări creștinismul, apoi cu timpul să fi dispărut; pentru că în curgerea seculilor de la al V—XI, elementul de baștină a acestei țări n'au dispărut de pe pământul românesc; iar popoarele ce s'au strecurat prin ele au fost convertite ori au primit ideile creștine pe când trăiau pe aceste locuri. Acum se justifică lămurit care mi-a fost intențiunea de a reaminti martirii locurilor megieșe, aceea de a proba că jur împrejur fiind creștini, suntem nevoiți a admite în mod hotărîtor că a fost și în țările locuite acum de noi, încă de la finele secolului al II-lea. Acum să venim și la Dacia Traiană. În Martirologiul latin iată ce se spune de Dacia, ca creștină precum și care-i erau confiniile sale pe atunci. «Dacia, regio ingens Istro fluvio versus Austrum et Occidentem, Carpate monto ad Septentrionem et Tibisco fluvio versus Occasum comprehensa, nunc vulgo *Dace* tres Provincias, Transylvania videlicet, Moldaviam et Valahiam com-

1) Mart. latin pag. 243.

2) Vezi Mart. latin. pag. 246.

plectens» Din harta alăturată se ved foarte clar confiniile țării noastre cum erau prin secolul al III și al IV. Acésta-i dar Dacia lui Traian. Unde s'aũ stabilit Goții prin țara Daciei, după ce s'aũ întins despre Chersones în spre apus? Este pozitiv admis că n'aũ putut să se întindă de cât asupra țării noastre. De o cam dată împingând mai spre Dunăre pe Gepiđi, adică în Oltenia de astă-đi, căci ei mai de timpuriũ venise în Dacia, de și erau și Gepiđii tot o ramură din ginta Gotică, aũ cedat locul lor mulțimei Goților. Ast-fel este natural că Goții răsăriteni să fi ocupat Chersonesul să se fi întins în Basarabia și Moldova de sus și să fi străbătut și în Bucovina, iar Goții apuseni, partea de jos a Moldaviei Valahia propriu đisă până la Olt și o parte din Transilvania. Faptele istorice ne îndreptățese în totul a admite acéstă topografie etnică a Goților.

Istoricul Socrat se exprimă precis: *Γότθοι ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοῦς κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐμετρήσαν.* Eraũ dar divizați în douẽ mari părți, la una din părți era guvernator Fritigern, iar la cea-l-altă Athanarich. Athanarich declară mai în urmă resboi lui Fritigern, pe care 'l învinge, iar acesta se refugiază la Romanii și cere ajutorul lui Valente care i-l dă și cu armata romană bate pe Athanarich. Unde își avea sediul Fritigern și unde Athanarich, este ușor acum de precizat. Dacă Fritigern fuge la ajutorul Romanilor, n'a putut face acésta cu ușurință, de cât fiind mai în contact cu Romanii și mai în apropiere, apoi nu-i logic că s'ar fi putut strecura prin statul lui Athanarich și să cêră ajutorul Romanilor. Așa dar trebuie să admitem fără nici o esitare că Athanarich, cum am đis, guverna pe Goții despre nordul Daciei, pe când Fritigern pe cei despre Dunăre, și ast-fel să explică în mod natural posibilitatea lui Fritigern de a cere ajutorul Romanilor. O dată stabilit acest punct putem să ne întrebăm, de unde, și cum aũ cunoscut Goții ideile Creștinismului și prin ce mijlõce s'aũ lăđit printre

ei. Istoricul Filostorgiu ne spune hotărît, că «o parte mare a Sciților celor de dincolo de Dunăre au trecut prin pământul Romanilor și mulțimea au năvălit asupra Europei (Peninsulei Balcanice). Trecând și în Asia și în Galatia au ajuns și în Capadocia și au luat mulți sclavi și pe alții dintre cei enumărați în cler, și după mult jaf s'au întors acasă. De aici rezultă că acești sclavi creștini veniți din orient împreună cu clerul lor, nu puteau să nu 'și exercite ori profeseze legea lor și ca sclavi printre Goți. Apoi sclavii fiind și mai culti și mai civilizați de cât Goții au avut natural o mare înrîurire asupra moravurilor societății Goților, mai ales în sens religios, pentru că creștinii sclavi erau zeloși de a-și menține măcar religia, dacă ș'au perdut Patria. Printre sclavii aduși erau și părinții vestitului Ulfila. Acești sclavi dar au semănat mai întâi creștinismul printre Goți.

Epifanie iarăși ne spune că Audeus, un eretic, fiind exilat din Mesopotamia în Sciția, pentru ideile lui periculoase, în urma insistenței Ierarhiei Ortodoxe, n'a putut sta mult timp acolo, căci rămăsese în Sciția din Chersones pôte cei ce erau mai barbari și mai aspri în moravuri, de aceea Audeus ș'a luat drumul spre Goții din Dacia Taiană «εις τὰ πρόσω θίνων και εις τὰ ἐσώτατα τῆς Γοθίας, πολλοὺς τῶν Γόθων κατήχησεν, ἀφ' οὗπερ και Μοναστήρια ἐν τῇ Γοθίᾳ ἐγένετο.. și înainte mergând și până la părțile cele mai interioare ale Goției, a catihizat pe mulți dintre Goți, de când s'au făcut și Monastiri în această Goție». Se știe că pe timpul Goților Dacia Traiană se numea Goția. După numele poporului ce ocupa acest pământ își lua și numirea la scriitorii Bisantini. Este dar cert că aici sub Goția trebuie să înțelegem în această epocă Dacia. Dar în ce parte dintre Goți s'a stabilit Audeus ereticul, la acesta răspundem, că era natural să se fi dus la Goții de sub Athanarih, fiind-că Goții de sub Fritigern își aveau Episcopul lor și erau Or-

todoxi, pe când printre Goții lui Athanarich erau numai sclavii creștini aduși din Asia, și lui Audeus îi convenea mai bine a se introduce la o populație la care creștinismul era încă în fașă și putea mai ușor a-și căpăta adepți și a-și propaga erezia sa în tótă liniștea. Printre Goții lui Athanarich s'a răspândit iute doctrina sa falsă. S'a înființat o Ierarhie cu doi Episcopi Uraniū și Siluam. Tot Epifanie ne mai spune că acești eretici în timpul întâei persecuții ridicate de Athanarich contra creștinilor, acești eretici au fost alungați și nimiciți: «Καὶ γὰρ ἐκ τῆς Γοθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεί Χριστιανοί... căci din Goția au fost alungați cei mai mulți, nu numai ei ci și creștinii noștri de acolo, când s'au ridicat persecuție mare de Regele Elin (păgân) și care a fost înfricoșată și tot neamul din acea parte s'au îndrumat spre ocrotirea Romanilor...» De aicea se documenteză că Audeus era în partea Goților lui Athanarich. Tot asemenea a înțeles textele din istoricii Bisantinți și Dimitrie Filipid: «Se numeau Goții din România dismogoți spre deosebire de Goții cei de dincolo de Tira-Dnistru, ce se numeau Goții despre Răsărit. Cei din România iarăși se subîmpărteaū, unii cari locuiau în Ardeal se numeau Taifall, iar cei din Moldova Victofali, cei din țara Romanescă Thuringi, nume ce s'a păstrat încă la Germani». Cei de peste Dnistru erau Goții ce mai rămăsese încă în Chersones până la năvălirea Hunilor. Apoi mai la vale Filipid dice, că Goții «jefuind pământul Constantinopolitanilor și aducând sclavi în România, erau de buna sémă între ei și creștini, și religia creștină a început de acum să se planteze în România». Că sediul Episcopal a lui Ulfila era în Valahia ne-o afirmă acesta și Dimitrie Filipid: Acesta a fost vestitul acela Ulfila, dintre sclavii Goți creștini, ce locuiau în Asia, care pe la jumătatea secolului al IV (355) se hirotonește Episcop Goților în Constantinopol și vine în părțile cele lăuntrice, convertind pe Goți la

învătătura lui Christos. În țara Thuringilor, în țara Romănescă, unde era Rege (sub rege) al Goșilor Fritigern, întreprinderea lui Ulfila reuși. Ast-fel rămâne știut că creștinii din Valahia erau Ortodoxi, pe când cei din Moldova și părțile de mai sus erau amestecați cu ereticii lui Audeus. Străbătând creștinismul deci printre toți Goșii, prin acesta li s'aă civilizat în cât-va moravurile, li s'aă îmblândit obiceiurile și aă pierdut mult din caracterul lor răsboinic sălbatic și militar. Athanarich îngrijindu-se de această schimbare a poporulul Got, apoi ambițios de a rămâne singur stăpânitor peste Goși, sub pretext că Goșii s'aă moleșit primind legea creștină, decretază o persecuție asupra creștinilor din Regatul său. Cel dintre creștinii de sub Fritigern însă trăiau în liniște și 'și profesau cultul lor în cea mai mare libertate. Această procedură a lui Fritigern n'a plăcut lui Athanarich și i-a declarat război, când îi învinge. În acest timp până ce Fritigern căpăta ajutor de la Romani a avut loc a doua persecuție asupra Daciei întregi. Câți martiri vor fi suferit în întâia persecuție nu știm, căci martirologiștii nu ne spun nimic, pentru că nu era posibil să străbată cine-va dintre ortodoxi între Goșii de sub Athanarich. Atât numai știm: că mulți și dintre creștinii ortodoxi aă suferit și aă fost alungați. Din a doua persecuție însă avem nenumărați martiri dintre cari voiă descrie numai pe cel mai însemnați.

1) Nichita Senatorul Roman, ce a suferit în a doua persecuție. Iată ce ne spune despre el Martirologiul latin. S. Nicetae Episcopi, qui feras et barbaras gentes Evangelii praedicatione mites redidit ac mansuetas. Apoi adaugă: Fuit Dacorum Episcopus: Eum diversum arbitratur Baronius, a. s. Niceta martyre, anno salutis 360, inter Gothes Danubii accolas (Dacos videlicet) martyrium passo ¹⁾. Iar în alt loc

¹⁾ Pag. 228. idem pag. 7 opul citat.

spune tot acest Martirologiu: «Eodem die s. Nicetae Gothi, qui ab Athanarico ob Catholicam fidem iussus est in igne comburi ¹⁾».

În Martirologiul grecesc ni s'a păstrat următoarele date asupra martirului Sf. Nichita: Acesta s'a arătat din neamul cel mai strălucit al Goșilor, ce se află dincolo de fluviul Dunărei, pe timpul lui Constantin cel mare 330. A învățat legea creștină din copilărie de la Macarie, Arhiepiscopul locului acela, și fiind-că el a fost nobil și educat religios pentru aceea a învățat și pe alții de neamul său ca să creadă și aceia și să trăiască religios și virtuos, după cum viețuia și el religios și virtuos, făcându-se predicator și învățător al adevărului la toți. Dar fiind-că necredinciosul Athanaric, Guvernatorul și cel întâi a părții neamului Gotic (căci era divizat acesta în două părți), fiind-că acesta a fost învins prea rușinos de Fritigern guvernatorul celeilalte părți a Goșilor, cu ajutorul și alianța dumnezeieștii cruci, și a armatelor Romanilor; de aceea, după ce cu timpul s'a reabilitat și s'a împuternicit s'a aruncat necredinciosul cu mare furie asupra pioșilor creștini, și i-a schingiuit cu pedepse varvare și nesuferite. Nu numai el însuși a făcut acăsta, dar a poruncit și celor de sub el ca să imiteze mânia și ferocitatea lui asupra creștinilor. Deci fiind-că martirul Nichita a lui Christos, înmulția tot mereu învățătura Evangheliei și predica credința lui Christos tot mai mult, de aceea este prins fără de veste de Goșii de acolo, unde predica și este cu violență răpit de ei. Apoi este silit să abjure numele lui Christos, și pentru că nu s'a supus, de aceea i s'a sfărîmat toate membrele corpului său. Oprit prin acăstă pedepsă, el mai mult predica pe Christos, de aceea a fost aruncat asupra unui foc, și așa ade-

¹⁾ Pag. 368 opul citat.

văratul luptător pentru Christos Nichita ș'a luat cununa neveștejită a martirului ¹⁾).

2). Martirul Mercurie. Martirologiul latin ne spune numai locul martirizării lui: «Cesariae in Capadocia passio s. Mercurii militis, qui custodientis se angeli patrocinio et barbaros vincit et Decii saevitiam superavit, multis que acutus tormentorum trophaeis, martirio coronatus, migravit ad celum ²⁾». Baronie pune data suferinței lui la 254, iar cel grecesc la 255. Părintele său Gordian era un scit romanizat, fiul său Mercurie în puterea drepturilor părintelui său a intrat în una din legiunile Romane, ce erau în Dacia Traiană cu numele Martensilor—Μαρτησιών și a ajuns Comandant—'Αρχισπάτηγος. Cu toate aceste onoruri Mercurie fiind din casa părintescă creștin își profesa credința în ascuns. Când Decie a decretat o persecuție asupra creștinilor, dovedindu-se că comandantul Mercurie este creștin și el întrebat fiind n'a tăgăduit, atunci Impăratul a ordonat a-l supune martirizării. Legat de patru stâlpi este scrijelat cu cuțite pe corp, apoi întins peste un foc l'a stins cu sîngele scurs din rănilor lui. După aceea transportat în Cesaria Capadociei i se tăie capul pentru că era cetățean roman ³⁾).

3). S. Sava Stratilatul—Στρατιλάτης—supranumit Gotul, martirizat în Dacia Traiană de către Athanarih, la 370. Viața acestui renumit martir, am descris-o altă-dată în scrierea mea «Mitropolia Moloovei», et. El a suferit martiriul în a doua persecuția a lui Athanarih, a fost prins și dus înaintea Governatorului ca unul ce n'a voit a renunța la creștinism, dar vedându-l simplu, sărac, l'a eliberat în acea oră credându-l că nu pôte fi ofensiv. Când însă a voit să se ducă la preotul Sansala să serbeze Paștele, căci el urma

1) Νικ. Αγιορείτης V. I. pag. 100 și 101.

2) Pag. 332. Opera citată, idem pag. 290).

3) Veđi Ist. Mitrop. Moldovei Introducerea. pag. XV.

cu predica creștinismului, Athanarîh l'a prins în acel sat l'a supus la schinguirî, pe care le-a suferit cu bărbăție, a fost în urmă înecat în râul Museu (Buzeu) *Μουσαιον*, legându-î mânilor și piciorilor și de gât un lemn greu ¹⁾. Mai sunt și alți martiri cunoscuți din Dacia Traiană, dar creșdend că cei enumerați ne procură un argument suficient în cestiune, nu-î mai înșirăm aicea, apoi după documentele istoricilor numărul sf. martiri din Dacia în timpul acestor două persecuții decretate de Athanarîh îl presupun imens, pe care numai Dumnezeu singur îi știe.

4). Sfantul Theotim din Tomi. *Acta Sanctorum*, vol. 11 pag. 753, iată ce ne spune și despre Tomi și despre acest sfint:

«Tomi urbs antiqua est Mysiae inferioris, in ea Ponti Euxini ora, quae Scythia Pontica fuit appellata, olim Ovidii poetae exilio et carminibus celebrata; at post susceptam Christi fidem sede Mitropolitana Scythiae autocephala, et praeclaris aliquod episcopis et Martyribus magis nobilitata. Inter Martyres dedimus die secunda Ianuarii Santi Argeum, Narcissum et Marcellinum, et die tertia hujus mensis Aprilis s. s. Evagrium, Benignum et ex commilitones ibidem nominatos, alios alibi daturi. Inter episcopos celebravimus XXV Ianuarii S. Bretannionem, et hoc die XX Aprilis colimus S. Theothimum, quem tabulae martyrologii Romani referunt his urbis: Thomis in Scythia S. Theotimi Episcopi, quem, ob insignem ejus sanctitatem atque miracula etiam infideles barbari venerati sunt».

Sfantul Theotim a fost Episcop la Tomi—Constanța, pe la începutul secolului al V se întitula Thomensis, adică al Tomei, era foarte învățat, în cât a aprins curiositatea și a barbarilor Huni de pe malurile Dunărei și a convertit pe mulți dintre ei la credința creștină. Pe lângă cunoștințele

¹⁾ Veđi Mitrop. Mold. Introducerea pag. XVI.

creștinismului era versat și în filosofia păgână—vir in philosophia enutritus,—apoi îi mai dau și epitetul de Dumnezeuul Romanilor—ab Humis Deus Romanorum dictus—Prin predica sa a îmblânzit mult moravurile acestui barbar popor, care adese năvăliau peste Dunăre între Sciți ori Goți. Sf. Theotim ducea o viață foarte abstinentă, aspră în totul, ca cel mai mare ascet și așa s'a terminat viața dedat studiilor. Baronie în Analele sale îl pune la 402, și ne spune după sf. Ión Chrisostom, că a luat parte la Sinodul din Constantinopol: Floruit temporibus Arcadii Imperatoris, interfuitque Synodo Constantinopolitanae stétique pro Ioani Chrysostomo, in qua actum de abolendi operibus Origenis fuitque de ea re ejus sententia, ne Origenis scripta tollerentur quae esse sinceræ fidei probaretur.... El a fost alături cu Sf. Ión Chrisostom de a nu condamna toate operele lui Origen, pentru că nu toate sunt infectate de erori, apoi să nu se arate Sinodul așa aspru față de un mort ca Origen și care a lucrat atâta pentru Biserică.

Epifanie stăruia cu partida lui să condamne pe Origen cu ori-ce preț, la care acuzare Theotim Episcopul Scitiei îi răspunde ast-fel lui Epifanie: «Ego Epiphani, neque hominem jam olim mortuum contumelia officero volo; neque facinus tam nefandum aggredi audeo, ut eos condemnem libros, quos majores nostri neutiquam condemnarint, praesertim cum multam doctrinam malam in illis comprehensam inteligam. Itaque quodam libro Origenis allato, cum legit, scripturaeque interpretationes fidei Ecclesiae congruentes, quae in eo continebantur ostendit. Deinde adjunxit haec verba: Qui ista contumeliis afficiunt, illi eas res contumeliis imprudentes afficiunt, de quibus libri ipsi conscripti sunt». Numai din aceste cuvinte se poate constata cât de învățat era Theotim al Tomei, cunoștea perfect pe Origen și operele lui și nu era pornit la ură și învrăjbiră, ci foarte larg în vederi și condescendent față de neajunsurile firei omenești.

5). Sf. Martir Elefterie.

Acesta era din Roma de loc și a fost născut din părinți bogați și însemnați, părintele său a fost în trei rânduri consul: Τρισύπατον γὰρ αὐτοῦ τὸν πατέρα γενέσθαι φασίν. Convertit la creștinism încă din casa părintescă a fost hirotonit de Papa Anaclet Diacon, preot și apoi Episcop pentru Iliria. Aici printre locuitorii Iliriei a predicat cuvântul lui Dumnezeu la finele secolului întâi și începutul secolului al II. A fost trimis în contra lui un óre-care Felix spre a-l prinde dar Elefterie cu puterea cuvintului și cu minuni convertește pe Felix la creștinism; în urmă este prins și dus la Roma dimpreună cu Felix și este martirizat, unde la sfîrșit a fost decapitat, ca unul ce era cetățean Roman ¹⁾.

Acum dau numai în traducere românească și Epistola Bisericii din Goția (Dacia Traiană) către Biserica din Cesaria Capadociei, din care se vede lămurit și suferințele martirului Sava supranumit Gotul și existența unei Biserici organizată pe atunci în România noastră de astăzi. Textul grecesc este luat după Acta Sanctorum luna April vol. II. pag. 2 în anexă.

Epistola Bisericii Gotice trimisă Bisericii din Cesaria Capadociei, despre starea Bisericii din Dacia Traiană și suferințele martirului sf. Sava supranumit Gotul ²⁾.

«Biserica lui Dumnezeu cea petrecătoare în Goția, Bisericii lui Dumnezeu celei petrecătoare în Capadocia a tuturor bisericilor celor aședate pe alocurea ca sf. Bisericii Universale, mila, pacea și dragostea de la Dumnezeu părintele Domnului nostru Iisus Christos să se înmulțescă.

1) Dîcerea fericitului Pavel și acum cu putere se dove-

¹⁾ Veđi Acta Sanctorum. Vol 11 in Apendice, pag. 10. Viața lui este scrisă în grecește de Simion Metafrast.

²⁾ Acta Sanctorum Vol. XI in apendice. pag. 2. ec. extras din manuscrisul Vatican în 1660.

dește: că în fie-care popor cel ce se teme de Dumnezeu și lucrăză dreptatea, este primit de el. Pentru că s'a incredințat acésta și în faptele bune ale fericitului Sava, care este martir a lui Dumnezeu și mântuitorului nostru Iisus Christos. Căci acesta Got fiind de neam și petrecând în Goția, în mijlocul unui neam viclean și destrămat s'a arătat ca un luminător în lume, imitând pe sfinți și petrecând cu ei în cele după Christos fapte bune. Căci nu alteia s'a făcut încă de șapte ani fiind zelos, ci buneii cinstiri ceii în mântuitorul și Domnul nostru Iisus Christos, iubind atâta fapta bună desevirșită, ca să ajungă în bărbăția deplină la cunoșterea Fiului lui Dumnezeu. Fiind-că celor ce iubea pe Dumnezeu tóte li se lucrăză în bine, a ajuns la răs-plata chemării de sus, ceea ce din inimă doría, apoi lup-tându-se fățiș contra protivnicului și devenind mai presus de relele din viață s'a făcut către toți împăcuiitor.

2). Pentru amintirea și întărirea credincioșilor, după trecerea lui spre Domnul n'a îngăduit noué să fim în uitare, ci să scriem luptele lui. A fost drept în credință, evlavios, gata spre tótă ascultarea cea întru dreptate, blând, simplu la cuvînt, dar nu la cunoștință, vorbind pentru adevér, astupând gurile idolatrilor și nu mândrindu-se, ci purtându-se cum se cuvine celor umiliți, liniștit și nu prespuitor în cuvînt, spre tot lucrul bun fórte serios, *cântând în Biserică*, și acésta fórte plăcut, îngrijindu-se nu de baní, nici de proprietăți, ci numai de cele spre trebuință, nebăutor de vin, infrînat în tóte, necunoscând femee, abstinându-se postia dîlnic, insistând în rugăciuni fără îngâmfare, și supunend pe toți la buna dispoziție, făcend cele ale datoriei lui și nu umbla cu mintea spre cele ce nu-i erau de folos, și în genere avend o credință nepătată, lucrătore prin dragoste, în cât el nici odată nu se îndoia că este față tot-d'auna de Domnul.

3). Nu o dată ci mai adese ori înainte de a-și da sfir-

șitul ș'a arătat în credință fapta cea bună. Căci mai întâi când au început cei mai mari din Goți să se miște asupra creștinilor, constringându-i pe aceia să mănânce cele jertfite idolilor, s'a părut unora din etnicii din acel sat (localitate), unde petrecea Sava, ca herbeci nejertfiți idolilor, în loc de cărnuri jertfite idolilor să pregătască și să mănânce creștinii cele ce li se cuvin lor, în public în fața persecutătorilor, cu scop ca pe unii să-i păzescă ne'ntinați iar pe persecutători să-i înșele. Ceea ce cunoscând fericitul Sava, nu numai el n'a mâncat din bucatele propuse, dar încă înaintând în mijlocul lor a protestat la toți dicând: Dacă cine-va va mânca din cărnurile acele, acela nu poate să fie creștin, și a oprit pe toți să nu cadă în cursa diavolului. Deci din cauza acesta cei ce au manevrat ast-fel de înșelăciune l'au alungat din sat, apoi după câtă-va vreme i-au îngăduit a se reîntorce. După aceea pornindu-se iarăși ispita (persecuția) după obiceiul Goților, unii dintre păgâni din satul amintit proaducând sacrificiul idolilor, trebuia să jure persecutătorului că nu este nici un creștin în satul lor. Iar Sava prezentându-se public iarăși și mergând în mijlocul adunării, a ținut: Pentru mine nimeni să nu jure, căci eu sunt creștin. Atunci fiind față persecutătorul au jurat sătenii ascundând pe ai lor, că nu este în satul lor creștin afară de unul. Ascultând Guvernatorul fără de legea, a poruncit să-i aducă de față pe Sava. Când acela s'a prezentat a întrebat pe cei prezenți, dacă ar avea el vre o greutate ori însemnătate la ei, iar ei au răspuns că nu-i nimic mai mult, de cât cestiunea pentru care a fost chemat, desprețuindu-l atunci cel fără-de-lege a ținut: că un astfel nu poate nici să folosască nici să vatăme întru ceva, și dicând acestea a poruncit să-l dea afară.

4). Apoi pornindu-se persecuție mare de către cei ce păcătuiau în Goția asupra Bisericii lui Dumnezeu, când se apropia sfânta zi a Paștelor, a voit să se ducă în alt oraș

la Guthican presviterul ca să sevirșască sərbătorea. Pornind el, pe cale a vădut un bărbat ore-care, prea măreț și frumos la față, și i-a ȃis lui: întorce-te și te du la Sansala presviterul; iar Sava l-a răspuns ȃic ndu-i: Sansala s'a dus de acasă, căci Sansala fugise din cauza persecuȃiei și petrecea în Panonia (Bulgaria cu Rumelia de astă-ȃi), atunci însă pentru ȃiua sfințelor Paști a fost venit de cur nd la casa sa, dar fiind-că Sava nu știa despre reint rcerea sa, a răspuns acelea, celui ce l'a vădut și se lupta ca să plece la Guthican presviterul, nevoind el a se supune ordinului, de o dată pe c nd era cale bună în acea vreme a vădut că cade mulȃime de zăpadă pe suprafaȃa p m ntului, în c t i-a astupat calea, și nu putea să trec . Atunci a înțeles că este voia lui Dumneȃu ac st  împiedicare, ordon ndu-l de a nu înainta mai departe, ci să se întórcă către presviterul Sansala. Și bine-cuv nt nd pe Domnul s'a reintors și privind pe Sansala s'a bucurat și a povestit lui și la alȃi mai mulȃi vedenia sa pe care a vădut'o în cale. Și a  sevirșit ȃiua Paștelor  mpreun . Iar în n ptea de Marȃi după s rb toare, iată din tagma necredincioșilor, Atharide fiul lui Rothesteu Regișorului cu o mulȃime de t lhari negluiuȃi a n v lit în acel sat, și afl nd pe presviteri în casa lui dormind a ordonat să-l lege, de asemenea și pe Sava, gol răpindu-l din așternut l'a înfășurat cu legături. Pe presviter l'a dus în trăsură, iar pe Sava gol cum s'a născut, și l'a dus pre el printre v i p durose, pe care de cur nd le-aŭ fost aprins, alung ndu'l și lovindu'l cu c omege și cu fringhii, purt ndu-se barbar și nemilos asupra slujitorului lui Dumneȃu.

5). Dar sălbăticia vr jmașilor a  nfr nt'o răbdarea și credința celui drept. Căci f c ndu-se ȃiua, ȃicea f lindu-se în Domnul celor ce-l persecută; nu prin p m nturi arse, prin ascușuri de st nci b t ndu-m  să mă m nași gol și desculț, priviȃi dacă m'a  vătămat, și dacă pe trupul meu am v -

nătăi și rane dintre cele ce mi-ai făcut. Privind că nimic nu se vede pe trupul seü, din câte le făcuse fără milă, scoțând osia trăsurei și punând'o pe umerii lui, întinseră mânilor lui până la marginile osiei, de asemenea și piciorile întinzându-i-le de cea-l-altă osie le-au legat și aruncându-l în sfârșit sub rôte, adică să cadă întins pe pământ și până la partea cea mai înaintată a nopții nu s'au sfiit a-l schingui. Deci obosind găzii, apropiindu-se o femeie l-a deslegat, care a veghat totă noptea, pentru ca să prepare mâncări celor din casă. Iar el deslegat a rămas pe loc, fără teamă cu femeea, ce'și căuta de trebile sale. Făcându-se diuă, auzind acesta necredinciosul Atharide a poruncit să-l lege mânilor și să-l spânzure de grinda casei.

6). Și nu după mult aü venit cei trimiși de Atharide, aducând mâncări jertfite idolilor și aü dis către presbiterul Sava: Atharide a poruncit ca să vă aducem acestea ca să le mâncați și să vă scăpați din morțe sufletele vöstre. Atunci Presbiterul a răspuns dicând. Acestea noi nu le mâncăm, căci nu ne este învoit, ci rugați pe Atharide ca să ordone ca să ne răstignescă sau în ori-ce chip altul să ne ucidă. Iar Sava a dis, cine este cel ce a trimis acestea? Iar ei aü dis, stăpânul Atharide. Atunci Sava a dis: Un singur stăpân este Dumneđu în ceruri, iar Atharide este un om nereligios și blestemat, și acestea sunt necurate și spurcate, mâncări de perđare, dupre cum și cel ce le-a trimis Atharide. Dicând acestea Sava, unul din fii lui Atharide aprinzându-se de mânie și luând o măciucă a aruncat'o în pieptul sfintului, aruncând-o cu partea scuțită ca cei de față să socötă că zdrobit prin lovitura aruncată va muri îndată. Iar el prin dorința religioasă învingând suferința vrăjmașilor a dis gâdelui: Acum tu socoți că m'ai rănit cu măciuca, să știi acesta, că întru atâta nu m'ai lovit, în cât socot că cu un fir de lână de capră m'ai lovit, și ca dovadă de cele disese cu fapta i-a arătat, căci nici n'a strigat, nici a suspinat de

durere și nici de cum urmă de rană pe corpul lui nu s'a vădut.

7). Atunci Atharide cunoscând toate acestea, a ordonat să-lucidă. Decî slugile celui fără de lege lăsând legat pe presviterul Sansala, a apucat pe Sava, și l'a dus să-l înnece în râul numit Museum (Μουσείον). Iar fericitul amin-tîndu-și porunca Domnului, și iubind pe aprópele ca pe sine însuși, a ȓis: Ce a greșit presbiterul că nu este ucis împreună cu mine? Iar ei l'a răspuns: că nu este treaba ta să dispui despre acestea. Acestea ȓicînd ei a strigat în veselia sfîntului spirit și a ȓis: Bine-cuvîntat ești Dómnne, și bine-cuvîntat este numele tîu Iisuse în veci, amin, pentru că Atharide ș'aú cășunat sieși pierdere cu mórte vecînică, iar pe mine mî trimite ca să fiú tot-d'auna în viață, că ast-fel a bine-voit întru servii sîi Domnul Dumneđeul nostru. Și pe tótă calea ducîndu-l mulțumea lui Dumneđeú, sócotînd nedeajunse suferințele timpului de acum față de mărirea viitoare ce s'a descoperit sfînților. Iar cînd a ajuns la malul riului, cei ce'l păziaú aú ȓis între dînșii: Veniți să eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va ști acésta Atharide? Iar fericitul Sava a răspuns către ei: ce vorbiți lucruri deșarte și nu vî îndepliniți cea ce vi s'a poruncit? Eú vîd, ceea ce voi nu puteți ști, iată în fața mea staú de față întru mărire cei ce aú venit să mî priméscă. Atunci îl aruncă pre el în apă, care mulțămia și lăuda pre Dumneđeú (căci pîná la sfîrșit i-a slujit lui spiritul), și aruncîndu-l și legîndu-i un lemn de grumaz l'a tras la fund și ast-fel sfîrșindu-se prin lemn și apă, și-a găsit neîntinat semnul mîntuirii, fiind de trei-ȓeci și opt de ani. S'a sfîrșit în ȓiua a cincea a Sâmbetei de dupé Paști, care este înaintea întăei a indictionului Aprilie, pe timpul lui Valentinian și Valente Augustii, pe cînd erau consuli Modest și Arintheú.

8). Apói scoțîndu-l din apă ucigătorii, l'aú lăsat neîngro-

pat și s'aŭ dus; dar nici căine nici altă care-va fiară în genere nu l'a atins, ci de mâinile fraților s'a ridicat și s'a îngropat rămășițele, ceea ce Iunius Soranus, prea strălucitul Duce al Sciției, cinstind pre Domnul, trimițând ómení credincioși l-a transportat din pământul barbar în cel al Romanilor și hărăzindu-l patriei lui dar de cinste, și fruct glorios al credinței și l'a trimis în Capadocia la voi cinstitori de Dumneđeú prin voia presbiterului, iconomisind Dumneđeú cele spre bucurie fraților celor ce pătimesc pentru el și se tem de el. Decí sėvirșind rugăciunii în ziua în care luptătorul ș'a luat cununa în adunare sufletescă, amintiți-vė și de frații din depărtare (din Dacia Traiană), ca în tótă Biserica Universală și apostolică să se săvırșască bucurie lăudând pre Domnul cel ce face alegere dintre servii sėi. Spuneți închinăciunii tuturor sfinților; vouė și celor împreună cu voi închinăciunii. Iar celui ce póte ca să ne introducă pe noi pe toți în harul sėú și în dar în împėrăția cerurilor, mărire, cinste, putere și măreție împreună Fiului sėú unul născut și sfințului Spirit, în vecii vecilor Amin ¹⁾».

Pentru a se lămuri și mai bine, că Biserica Gotică din Dacia Traiană era cunoscută în lumea tótă creștină și se interesaŭ de ea atât autoritatea Bisericescă din Roma, sub a căreia jurisdicție cădea până la Sinodul din Halcedon, cât și mai ales Biserica Cesariei Capadociei, ce era pe atunci condusă orí păstorită de către Sf. Marele Vasilie, unul din Corifeii Bisericii Ortodoxe, de aceea am adunat, rėsfoind tótă opera Bolandiștilor, intitulată Acta Sanctorum, numele tuturor martirilor, de pe malul drept al Dunărei spre a nu mai rămănea nici urmă de îndoială, că creștenismul pe a-

¹⁾ Acéstă epistolă a mai fost tradusă și publicată în Biserica Ortodoxă de Prea Sf. Timuș, actualminte Episcop de Argeș, în anul 1890 pag. 817—825 cu tóte acestea, am socotit s'o public din nou, traducēnd'o din Acta Sanctorum, pentru ca cititorul să aibă la îndemână tóte actele și date referitoare la acéstă epocă grupate.

ceste locuri este foarte vechi. Înainte însă de a înșira acest catalog al martirilor dăm publicității și epistolele marelui Vasilie privitoare la martirul St. Sava. De sigur că acest interes îl purta această Biserică față de Biserica din Dacia Traiană pentru cuvântul justificat că mulți dintre creștinii din Dacia erau originari din Asia și în special din Capadocia, aduși în Dacia de către Goți în timpul năvălirii lor în Asia, după cum ne spun Istoricii contemporani Bisericești ¹⁾.

Epistolele Sf. Marelui Vasilie Arhiepiscopul Cezariei Capadociei către Ascholiu Episcopul Tesaloniceii ²⁾.

I). «De câtă bucurie ne-a umplut scrisorile Sfințeniei tale, noi n'am putea cu ușurătate ca să vă arătăm, pentru că e slab cuvântul față de faptă. Insuți se cuvine să-ți închipuești, încheind din frumuseța celor trimise. Căci ce cuprind scrisorile? Nu iubirea cea către Domnul? Nu minunea privitoare la martiri descriind așa de evident modul luptei, în cât ni-ai pus nouă sub ochi faptele? Nu cinstea și dispunerea către noi înșine? Nu tot ceea ce ar ține cine-va dintre cele mai frumoase? În cât când am luat în mână scrisoarea și am citit-o de mai multe ori și am vădit harul sfântului ferbând din ea, ne-ai făcut să ne socotim pe timpurile vechi, când înfloreau Bisericile lui Dumnezeu, sprijinindu-se în credință, unite în dragoste, după cum într'un corp există o singură armonie a deosebitelor membre. Când sunt arătați pe de o parte persecutorii, iar pe de alta persecutații. Căci războaie popoarele mai mulți s'au făcut, și sângele martirilor, udând Biserica, a hrănit pe mai mulți bine-cinstitori, pentru că cu zelul celor de mai înainte se opunea luptelor cei mai din urmă. Pe atunci noi creștinii eram în pace între noi, acea pace pe care ne o a lăsat

¹⁾ Vezi pericopele din Istoricii Bisericești de la începutul acestui tratat.

²⁾ Migne vol. IV din operele M. Vasilie, pag. 637—638).

Domnul nostru, de care acum nici urmă nu ne-a mai rămas după aceea, atât de nemilos am alungat-o dintre noi. Dar cu toate aceste sufletele noastre au revenit la acea veche fericire, fiind-că ne-a sosit scrisori din pământ depărtat, înflorete cu frumuseța iubirei, și ne-a adus nouă martir dintre barbarii de dincolo de Dunărea, predicându-se prin el curățenia credinței ce se mărturisește acolo. Cine ar putea să povestască veselia sufletelor noastre întru aceste? Cine ar putea afla o putere de cuvânt care să pôtă să ne vestească lămurit dispoziția noastră cea din ascunsul inimei? Când am privit pe luptător (martirul Sf. Sava) am fericit pe învățătorul său, care de la dreptul judecător va primi și el cununa dreptăței, întărind pe mulți în lupta pentru buna credință.

Fiind că ne-ai amintit nouă și despre acel fericit bărbat Evtihie, lăudând patria noastră, că ea ar fi dat semințele bune-credințe, ne ai bucurat cu amintirile celor vechi, ne ai întristat însă cu dovada celor vedute. Căci nimene dintre noi nu se asemănă în virtute cu Evtihie, caril întru atâta ne abștinem ca să imblândim pe barbari cu puterea Spiritului și cu lucrarea harurilor din partea sa, în cât și pe cei ce sunt imblânșiți cu mulțimea păcatelor noastre îi sălbătăcim. Căci să ne atribuim nouă și păcatelor noastre cauza respândirei întru atâta a puterei ereticilor. Căci mai nici o parte a lumii n'a fost scutită de focul ereziei. Iar istorisirele tale, opunerile atletice, corpurile sfășiate pentru buna credință, mânia barbarică disprețuită de cei cu inima neînfrântă, feluritele turmentări ale persecutorilor, împrotivirile întru toate ale luptătorilor, la lemn, la apă, sunt instrumentele desăvârșitoare ale martirilor. Dar ale noastre câte? A perit iubirea, se surpă învățătura Părinților, naufragii dese față de credință. Tac gurele celor bine-credincioși. Glótele din casele de rugăciuni alungați în câmpii, înalță mâinile către Stăpânul din ceruri. Intristările sunt felurite,

iar martiriū (mucenicie) nicăiri, pentru că cei ce ne fac nouă rău au aceeași numire ca și noi (adică sunt creștini, dar eretici arieni etc.). Pentru acestea tu rógă-te lui Dumneđeu și primește pe toți luptătorii bravi ai lui Christos la rugăciune pentru Biserici; ca, dacă mai rămân încă ani de la zidirea lumii și nu merg tóte pe o cale contrară, reconciliând Dumneđeu Bisericile sale, să le recheme la pacea cea veche».

Altă epistolă tot a Marelui Vasilie către Ascholius, Episcopul Tesalonicului, prin care spune că a primit de la Soranus, ruda sa și Guvernatorul Scytiei Micī (Dobrogea) corpul unui nou încoronat martir, adică a Sf Sava Gotul ¹⁾.

II). «Dumneđeu cel sfint a îndeplinit vechea noastră rugăciune, învrednicindu-ne de a avea scrisorile a adevăratei tale teosevii. Căci ceea ce este foarte mare, și de cea mai însemnată vrednicie ca să te ved și să te privesc și să mă bucur de harurile spiritului din tine. Dar fiind că și depărtarea locului ne-o ridică, și împrejurările ce ne țin pe fie-care din noi; iar adoua vrednică de dorit ca să se nutrească sufletul cu iubirea în Christos prin continue scrisori. Ceea ce ni s'a întâmplat și nouă acum, când am luat în mâni epistola piosității tale. Căci mai mult de cât îndoit am devenit cu primirea celor trimise. Căci era în adevăr, că și sufletul tău să vadă, ca printr'o oglindă manifestarea cuvintelor. Apoi și mai multă bucurie ne-au produs, nu numai pentru că tu ești ast-fel, precum te represintă mărturia tuturor, dar că și virtuțile tale sînt mândria patriei noastre. Căci precum o ramură óre-care vigurosă eșind din o rădăcină puternică, ai umplut marginile de fructe spirituale. In cât cu drept cuvint patria noastră se veselește de propriile sale vlăstări. Și când ai parcurs luptele pentru credință, ai mărit pre Dumneđeu, auđind de buna cironomie a părinților păs-

¹⁾ Migne vol. 4 din operele M. Vasilie, pag. 638 etc.

trată în tine. Câte sînt și virtuțile tale și cele prezente? O ai onorat aducându-i martir nou ce s'a luptat în megieșitul vostru pămînt barbar, dupre cum un cultivator recunoscător trimițînd celor ce-i dau sîmînța, primițiile din fructe. În adevăr, daruri cuviincioase unui atlet al lui Christos; martir al adevărului, care de curînd a primit cununa dreptăței, pe care l'am și primit bucurându-ne și am mărit pre Dumneșeu, care va plini în toate popóarele sale de acum Evangelium Christosului sîeu. Róga apoi ca să'și amintescă și de noi cei ce te iubesc pre tine în rugăciunile lor, și cu stăruință să se róge pentru sufletele noastre Domnului; pentru ca să ne învrednicim și noi ca să începem când-va a servi lui Dumneșeu, dupé calea poruncilor lui, pe care ni le-a dat noué spre mîntuire».

Sfinții martiri existenți în Acta Sanctorum.

Cercetările martirilor din Daciile Traiană și Aureliană, făcută după Martirologiul Roman, din 1661, publicat la Paris de către Augustin Lubin, m'aú mînat, vrînd nevrînd a scruta tóată opera voluminosă a Bclanoiștilor, intitulată Acta Sanctorum. În ea am aflat un număr mult mai mare de martiri, din ambele Dacii și împrejurimile lor, de cât în martirologiul Grec a lui Aghioritul și cel Roman amintit mai sus.

Fiind-că cercetările amărunte asupra fie-cărui martir ar fi fost prea estinse și tratatul ce m'am propus a face asupra lui Ulfila ar fi trecut peste marginele scopului propus, de aceea m'am mulțămît a da pentru acum numai un catalog complet a tuturor acestor martiri, indicînd volumul și pagina, de unde orî ce iubitor de cercetare a vechimei Creștinismului la Români, póte cu ușurință a-și satisface dorința și a constata adevărul. Mulți din martirii din Acta Sanctorum sînt citați anterior din Martirologiul Roman a

lui Augustin Lubin și din cel Grecesc a lui Nicodim Aghioritul. În Acta Sanctorum însă este seria ori lista completă a tuturor martirilor creștini, a căror nume ni s'a păstrat, și dintre cari marea majoritate poartă numiri latine.

Iată și această listă în grupe, așa cum sînt înșirați în această operă:

(Ianuarie).

1) Evariantus și Hermentis în Rhaetia, după martirologiul F. Augustin, citat în Acta Sanctorum, vol. I, pag. 21.

2) Sfinții martiri din Sirmiu, Maximianus Acutionis, Timotheus, Herissus, Artaxus, Vitus, Acutus, Tobias, Eugenda în martirologiul F. Augustin Acta Sanctorum, pag. 80 vol. I.

3) Sfântul martir Anastasius în Sirmiu, în Panonia. Act. Sanct. pag. 324 în martirologiul F. Ieronim.

4) Nichita Episcopul Dacilor. Despre el vorbește Paulin de Nolla Epistola 10 ad severum, apoi laudă în poezie faptele lui Nichita martirul. Acta Sanctorum, pag. 365—368, vol. I.

5) Anastasius, Iucundus, Ratitis, Petrus, Florus, Tilus, Florianus, Tatia. F. Ieronim în martirologiu. Acta Sanct. pag. 470.

6) Manuelis, Georgius, Petrus, Leonis Episcopii, Paradus, presbiterul, Ioannis, Leonis tribună, Gabrielus, Sionius, și alți 378 martiri sub Crum regele Bulgarilor a suferit, pe la începutul secolului al IX-lea. Act. Sanct. pag. 54, vol. III.

7) Bretannionis Episcopul Tomitan în Scytia. Viața sa în Sozomen I. 6, cap. 20. Act. Sanct. pag. 235, vol. III.

(Februarie).

8) Sironus sive Sinerius pe la 302. Act. Sanct. pag. 369. tom. III.

9) Sineretis, Antigonus, Rutilus, Libius, Rogat, martiri în Panonia, tot pe la 302. Act. S. pag. 372, v. III.

(Martie).

10) Ephremus, Basileus, Eugenius, Agathadorus, Elpidius Aeterius Capitonis martiri în Hersonezul din Taurida pe la începutul sec. IV. Act. S. pag. 638, vol. I.

11) Dandus, Eunica sive Leunica, aut Leununcula, Secundus, Nestoris, Secundus, Serrus aut Sergio, Occatus sive Optatus și Dauda în Tracia martiri pe la începutul secol. IV. Act. S. pag. 643, vol. I.

12) Irineus Episcop și martir în Sirmiul din Panonia, pe timpul lui Deoclițian. Act. S. pag. 55, tom. III.

13) Montanus Presbiter, Maxima Sotrasi și alți 40 martiri în Sirmiul din Panonia, în martirolog. lui Ieronim, pag. 614, vol. III, Act. Sanct.

14) Martirii de la 370. Batussius et Verca presbyteri cu doi fii și fiice Arpila, Arbela, Constantis, Hagna, Rhya, Egathrace, Hescous, Sylva, Sigetza, Suerila, Suimpla, Thermana, Philga, Anna, Alladus, Baridis, Moicus, Mamycia, Vircus Animaedis, pag. 617, tom. III, martiri în persecuția Goților.

15) Marcodanis, Philotus, Lydia, Theoprepus, Cronidis Amphiločius martiri în Illiric sub Adrian, pag. 684, vol. III, Acta S.

16) Martirul Alexandru în Panonia. Sub Maximian a fost decapitat, pag. 687, vol. III.

(Aprilie).

17) Agathemerus martir în Mysia, după Ieronim, pag. 243 vol. I. idem în același timp apostolic, Casineus și Attempsonianus, pag. 244.

18) Martiri în Scytia minor. ori Dobrogea, Evagrius, Bonignus, Christus sive Chiristo, Arestus, Sinnidia, Rufus, Patricius, Zosimus. Seculul al IV, pag. 244, tom I.

19) Martiri în Sirmiu, Rufina, Moderata, Romana, Secundus și alți șapte, apoi Florentinus, Geminianus și Saturus în Martirologiul lui Ieronim, pag. 534, vol. I.

20) Martirele virgine cinci la număr, a căror nume nu s'a păstrat, în Martirologiul lui Ieronim, pag. 817 v. I.

21) Gaianus martir din Dacia Ripensă, diacon, amintit de Ieronim în Martirologiū, pag. 854, tom. I.

22) Martirul Cirillus din Misia inferiōră, orașul Axiopol, Ieronim în Martirologiū, pag. 419, vol. III.

23) Martirii Maximus, Quintilianus și Dada, au suferit martirul în Dorostol, Misia inferiōră sub Maximian și Deoclitian, ș'aū fost trădați consulilor Tauriciū și Gaiū. Martirologiul Grec numește și localitatea suferinței lor ἐν τῇ χώρᾳ τῆ Ὀξιβία—in localitatea Oxivia (?) pag. 126, vol. II.

24) S. Theotimus Episcopul Tomei în Scythia, reputat prin viața și învățătura sa, pag. 753, vol. II.

(Maiū).

25) Florianus principi officii, martir împreună cu alții, a suferit sub Dioclițian în Noricul Ripens, pag. 466, v. I.

26) Quirillus, Quindeus sau Gindeus și Zenone în Axiopol, Ieronim în martirologiū, pag. 361, tom. II.

27) Dionius, Accisi, Crispionius tot în Axiopol, în Misia inferiōră, la Ieronim în Martirologiū, pag. 555, vol. II.

28) Montanus sau Montanianus martir în Sirmii în Panonia, Ieronim pag. 623, tom. II.

29) Timotheus și 7 virgine în Sirmii din Panonia, Ieronim, pag. 454, vol. III.

30) Heraclius, Paulus, Minereus, Aquilinus, Victoris Artenius, Calcorus martiri în Noviodun seu Nivedum, la gurile Dunărei, în Martirologiul lui Ieronim, în Misia inferiōră, la Dunărea, pag. 27, vol. IV.

31) Pasicrat, sau Policrat, Valention și alți doi sau trei în Misia, vol. VI, pag. 22.

32) Martirul Iulius în Dorostor în Misia inferiōră tot în sec. IV, pag. 654, vol. VI.

33) Helia, Lucianus, Zoticus, Martialis, Victorius, Murina și Servulus, martiri în Tomi. pag. 672, vol. VI.

(Iunie).

34) Martirii din Noviodun, Dinocus, Zoticus, Attalus, Euticus Caniasus, Quirinus, Iulia, Saturnina Galdunus, Ninnita, Fortunionis și alți 25, apoi Cirinus Ebustus, Rusticus, Silvius, Ieronim, pag. 369, vol. I.

35) Marcus și Iulius martiri în Dorostor în Misia inferioară, Ieronim, pag. 56, vol. II.

36) Hesychius martir în Dorostor în Misia, pag. 526 vol. III.

37) Taulus, Cyriacus, Paula Feliciana, Thoma, Felicis, Emilius martiri în Scytia la Tomis, pag. 7, vol. V.

(Iulie).

38) Stratoris, Theodatus, Merona, Marina sau Marinus, Rodofia, Magrinus, Secundinus, Thomus sau Theonus și Sodera sau Sodepha, martiri în Tomis din Scytia, pag. 223, vol II.

39) Epictetus presbyter și Ascionis monahul, martiri în Scitia minor sub Deoclitian, pag. 538, vol, II.

40) Ostratus sau Sostratus, Spiritus, Eraclius, Eperentius și Cecilia martiri în Sirmium, Ieronim, pag. 578, tom. II.

41) Zenonis, Mimia, Vitalis, Rufinus, Evangelius, Vrisius și Agnitus în Ieronim, pag. 689, vol. II.

42) Marcianus, Domnus, Diomedis Ioannis, Sisennus Aurelianus și alți 38 din Ieronim, martiri Tomitani adică din Tomi, pag. 31, vol. III.

43) Acrippinus, Secundus, Maximus, Fortunatus și Martialis Ieronimus, martiri în Sirmiū, pag. 28, vol. VI.

44) Secunda, Donata, Bassus Maximus, Paulus, Marinus Iustus în Mesia la Dorostor, pag. 360, vol. VI.

45) Aemilianus martirul idem, pag. 373, v. VI.

(August).

46) Hirineus, Eraclus și Dassius în Ieronim martiri în Axiopolis, pag. 72, vol. II.

47) Florus, Laurus, Proculus, Maximus și alții în Illiric sub Liciniu martirisați, pag. 520, tom. III.

48) Silvanus Sabinus și Pantherius martiri în Tracia sub Deoclitian, pag. 589, vol. IV.

49) Basilla virgina, martiră în Panonia inferioară în Sirmiu, pag. 515, vol. VI.

(Septembrie).

50) Aethalus și Ammuntis martiri în Tracia, fiind Guvernator Rabnus, vol. I. pag. 358.

51) Martirii, Macrobius, Gordianus, Zoticus, Lucianus Helius, Valerianus, Seleucus și mulți alții la Tomis în Ponto sub Maxim Egemonul, pag. 55, tom. IV.

52) Martira Melitina a suferit în Marcianopol din Mysia sub Antonin Impăratul și Antioh Guvernatorul, vol. V. pag. 29.

53) Theodotus, Asclepiodotis au suferit la Adrianopol în Tracia, pe timpul lui Maximian, pag. 30, vol. V.

54) Martirii Euticus sau Eutichius, Plantus, Eracliu Placid, Ambutus, Tracia, au suferit în Tracia, din Martirologiul lui Ieronim, pag. 125, vol. VIII.

(Octombrie).

55) Martirii Priscus, Crescentis, Evagrius, Faustinus, Martialis, Iannuarius, Marcialis, Alexander Eupratus, Eutropius, Pigra, Gothia sau Gotia, Saturnina sau Saturninus, Speis aut Speus, Castus, Primus, Donatus, Passicus vel Pafficus, Propus martirisați în Mesia inferioară, în Martirologiile Romane și Ieronim, pag. 30, vol. I.

56) Dassius în Misia inferioară, la Axiopol, lângă Dorostol ori Silistra de azi a suferit sub Diocletian și Maxim, pag. 411, tom. II.

57) Hermis și Taxius, martiri în Axiopol din Scytia inferioară, Dobrogea, pag. 345, vol. VIII.

58) Fillip Episcopul Heracliei, Sevevus presbyter și Hermis Diaconul pe timpul lui Deoclitian, în Tracia la Adrianopol, pag. 502, vol. VIII.

Câte-va cuvinte asupra traducerei Bibliei de Ulfila:

Traducerea sf. Scripturii este fără contradicere monumentul cel mai prețios al activității misionare a lui Ulfila. Ea datază de sigur din epoca de când Goții lui Fritigern se convertiră la creștinism. Până la această dată popoarele germanice n'aveau literatură: literile runice (ast-fel se numea limba popoarelor nordice, ca a Suedilor, Danezilor, Tărtarilor etc.) cât de îndepărtată ar fi vechimea ce li s'ar da, erau cel mult niște semne ieroglifice, destinate a exprima sentimente religioase. Ulfila este cel întâi căruia i se poate recunoște gloria de a fi făcut din limba germană o limbă scrisă. El n'a inventat toate semnele sistemului său de scriere, ci multe le-a împrumutat din cea greacă, din cea latină și poate unele din alfabetul runic. Există o mare asemănare mai ales între alfabetul Gotic și cel Grec. Sînt cam două-spre-zece caractere, care li sînt comune. Dacă Ulfila s'a servit mai puțin la formarea alfabetului său de literile runice, de cât de literile romane și grece, acesta se explică prin faptul că cele întâi erau combinate cu elemente păgâne, mai ales cu formele de magie, fermecătorie, înșălătorie etc.

Părerea D-lui Grimm (Waitz. p. 52) că alfabetul Gotic n'ar fi inventat de Ulfila, și că ar fi din o dată mai veche, este contrară socotinței tuturor scriitorilor Bisericești ¹⁾. Faptul că caracterul Gotic cuprinde, pe lângă caracterile grece și latine, caractere runice de care Ulfila s'ar fi putut dispensa, pentru că alfabetul grec și latin cuprind semnele corespunzătoare caracterilor runice, l'a făcut pe învățatul Grimm să creadă, că Ulfila n'ar fi fost autorul acestei invențiuni. Dar noi vom însemna că Ulfila, făcînd împrumutări din alfabetul runic, a ales caracterile acele ce exprimau niște știute

¹⁾ Veđi pericopile din istorici Bisericești citați mai sus.

sonuri particulare ale limbei Gotice. Cu toate acestea noi nu voim să afirmăm, că Ulfila ar fi inventat realmente sistemul său de a scrie. De parte sintem de această părere; căci caracterile grece și latine, pe care le-a introdus în alfabetul său, existau cu mult înainte de el. Ci pentru că el a născocit unele semne noi și că el a știut se formuleze atât de admirabil alfabetul său la limba aceluși popor, el poate fi considerat într'un sens ôre-care ca învățator al alfabetului Gotic ¹⁾.

Să vedem acum care sînt cărțile biblice pe care le a tradus.

După mărturia lui Filostorg ²⁾, Ulfila ar fi tradus toate cărțile Bibliei, esceptând cărțile Regilor; căci, dîcă el, episcopul nu voia, ca cărțile ce le destina la civilizația poporului său, să se pótă înturna în contra vederelor sale. Decî, adauge Filostorg, aceste cărți cuprindeau istorisirî de resbõe, și națiunile Gotice găsind mai ales un gust în mînuarea armelor, a avut nevoi mai mult de un frâu, care se opréscă avéntul său războitor, de cât de un îmbolditor, care l'ar escita la lupte.

Descoperirile moderne au întărit pe deplin istorisirea lui Filostorg. Ce codici ni s'au păstrat? Iată-le: Pe lângă Codex argenteus cuprindënd cele patru Evangeliî, s'au găsit mai multe fragmente din epistolele pauliene și părți din cărțile Vechiului Testament, adică Esdra și Neemia. Multe fragmente descoperite în țilele nôstre probéză că Ulfila a trebuit să fi tradus totă Biblia. Cu toate aceste se găsesc învățați (între alții Angelo Mai și Castigliane) cariî au pretins că traducerea Bibliei în limba Gotă nu trebuie însușită de cât în o slabă parte lui Ulfila, că succesoriî săi, până acum necunoscuți, au complectat mai târziu lucrarea sa. Și își

¹⁾ Esbergii Ulphilas Gothorum episcopus. § 12, pag. 35, 36 și 37

²⁾ Veđi pericopa din Filostorg publicată, idem apendicele cărții deja citate al lui Waitz, pag. 59.

sprijinesc părerea lor pe diferențe de expresiuni ce ni le prezintă deosebitele fragmente. Dar aceste diferențe provin probabil din corecțiile ce s'au făcut în urmă, în Italia, pentru a înlocui cuvintele Gotice a vechii traduceri, prin altele ajunse mai în întrebuintare, sau unele expresiuni prin altele mai conforme cu sensul contextului. Evangeliul Sf. Luca ne prezintă cel mai mare număr de deosebiri de fapt, el ne rechemă la versiunea latină, pe când celelalte Evangelii ne duc direct la originalul Grec, de care Ulfila s'a servit cu preferință în traducerea sa. Există în Sf. Luca forme mai multe, expresiuni care nu se întâlnesc, sau cel puțin foarte rar în ceilalți Evangeliști; în sfârșit întimpinăm glose pe care corectorii și copiii le au adăugat și dintre care unele s'au strecurat în text ¹⁾). Epistolile pauliene mai ales au suferit numeroase corecțiuni; ele au fost obiectul de studii cu totul particulare din partea Goților din Italia și Spania.

1) Dintre fragmentele ce ni au rămas din lucrarea lui Ulfila, vom cita în locul întâi: Codex argenteus, care să ridice până la secolul al V-lea sau cel puțin la întâia jumătate a celui al VI-lea. El cuprinde cele patru Evangelii în ordinea următoare: Mateiu, Ioan, Luca, Marcu, Arnold Mercator a fost acel ce a aflat acest codex în o monastire a Benedictinilor la Werden, pe marginele orașului Ruhr; el a decopiat câte-va foi.

De mult timp acest codex se afla la Werden: nu se știe în ce mod nici în care epocă a ajuns în acest oraș. Este probabil ²⁾ că această valoroasă copie a traducerei Sf. Scripturii să fi fost depusă în Monastirea Werden, în epoca când călugării acestei monastiri întreprinseră sub direcțiunea lui

¹⁾ Amănunte mai precise asupra acestui punct se găsesc în introducerea cărții lui Massmann: Ulfilas.

²⁾ Vezi Massmann, Ulfilas. Einleitung. Herkunft der Gothischen Handschriften, s. 56.

Lindger, convertirea tribului Saxon. Este de asemenea probabil, ca Lindger în timpul petrecerii sale în Italia (de la 728—785) se fi găsit ocasiunea de a-și procura copia traducerei Gotice, care după două-zeci de ani devine proprietatea monastirei Werden. După o altă presupunere (idem) Codex argenteus ar fi venit din fundul Spaniei tocmai la Werden și că s'ar fi aflat printre cele două-zeci volume de Evangeliu, pe care Childebert le jătui la cucerirea Narbonei în 631 ¹⁾.

Orî-cum ar fi, codicile descoperit de Arnold Mercator în secolul al XV-lea a fost curând publicat în mai multe ediții. Antoine Morillon, bibliotecarul cardinalului Granvella în Flandra, a primit din partea lui Mercator o copie a manuscrisului. Fratele lui Antoine Morillon, Maximilian, îl comunica învățatului medic și filosof Goropius Becanus de Hilvavenbeck în Flandra, care în originea sa Antverpiană (1569) a publicat rugăciunea Domnăscă și alte ore-care bucăți. Mai târziu ceva, Bonaventura Vulcanius, născut la Brugge în 1538, mai apoi rector al școlii din Anvers și în sfârșit în 1578, profesor la Leyden, unde muri în vîrstă de 77 de ani, a publicat în 1597 un mic tratat foarte erudit: *Commentarius de litteris et lingua Getarum sive Gothorum*. Bonaventura Vulcanius atribue acest tratat unui alt anonim, care ar fi consultat un codice foarte vechiu, numit Codex argenteus. Manuscrisul *Commentarius*ului al lui Vulcanius, care se află încă până astăzi în biblioteca din Leyden, cuprinde observațiunii care se ridică până la 1568, și se citește numele celebrului Richard Strein de Schwarzenau, consilierul lui Rudolf al II-lea. Acest învățat Strein citează în *Apologia* sa *Evangeliile Gotice*. Deci Richard Strein fiind deja mort în 1600, *apologia* sa trebuie să fi fost scrisă înainte de secolul al XVII-lea, și prin urmare *Evangeliile*

¹⁾ Veđi opera lui Waitz.

Gotice de care vorbește Strein, trebuia să fi fost cunoscute la Praga înainte de secolul al XVII-lea, și nu numai pe timpul resboiului de 30 de ani; căci după o socotință stabilită prin Jean de Ihre, codex argenteus ar fi fost salvat și transportat la Praga prin călugării Monastirei Werden pe timpul resboiului de 30 de ani.

În 1602 și 1603 a apărut marea lucrare a lui Ianus Gruter: *Inscriptiones antiquae totius orbis romani*, în care sînt citații din Codex argenteus, adică din Matei 6, 7—16 (orațiunea domnăscă) și Marcu 1, 1—18. Gruter dice explicit că aceste locuri l-au fost comunicate de către prietenul său Mihael Mercator, fiul, pe care el le-a copiat de pe hârtiele tatălui său Arnold. Gruter a adăugat un mic comentariu asupra caracterilor și sonurilor Gotice, care seamănă prea mult cu acel din Vulcanius; ceea ce probază că Vulcanius, trebuia de asemenea să fi consultat manuscrisul lui Arnold Mercator.

La 1648 la cucerirea Pragei, codicile a fost ridicat din tezaurul imperial de către Sfeșii comandați de generalul Koenigsmark, și trimis ca dar reginei Cristiana din Suedia. În timpul acestei călătorii, unele foi de la început și de la sfârșit se rupseră și s'au pierdut.

În 1655 învățatul Issaac Vossius a adus codicile în Olanda. Acolo, cancelarul comite al Gardiei l'a cumparat pentru 400 sau 600 de talanți suedezi și l'a făcut prezent în 1669 universității de Upsal, unde se află și astăzi.

II) Codex Carolinus. Acest Codice este un rescript pe care l'a descoperit Knittel în 1756, în biblioteca Wolfenbüttel; el cuprinde fragmente din epistola către Romani, cu o veche traducere latină ¹⁾. Acest Codice aparținea mai întâiu

¹⁾ Knittel a publicat aceste fragmente în 1763 sub titlul de: *Ulpilae versionem goth. nonnulorum capitulum ep. Pauli ad Romanos e litura cujusdam ms. rescripti etc.*

monastirei Wiesembourg, de unde a fost transportat la Wolfenbüttel în 1678.

III) Codices Ambrosiani, în număr de cinci. Aceste sînt palempsiste în pergament, care provin din M-tirea Bobbio în Liguria, de unde aũ fost aduse la Milan; acolo aũ fost descoperite de Angelo Mai în 1817 și aũ fost publicate prin Castiglione ¹⁾. Probabil acestea datéză din epoca când Goții domneaũ în Italia, adicã de la 492—553. Codicele *A* este cel mai important; el cuprinde Omiliile lui Grigorie cel mare la Ezechiil, printre care se gãsesc fragmente din epistola cãtrã Romani, din cele douë cãtrã Corinteni, din epistola cãtrã Galateni, din cea cãtrã Efesieni, cãtrã Filipeni, cãtrã Coloseni, la cele douë cãtrã Tessaloniceni, la cele douë cãtrã Timoteiũ, la cea a lui Tit și Filimon. Codicile *B* cuprinde comentariile lui Ieronim la Isaia, în care se aflã încã fragmente din epistolile pauliene. Al treilea Codice numit Codex Ambrosianus, se compune numai din patru foi și cuprinde o traducere latinã a Evanghelilor cu fragmente din traducerea Goticã a Evangheliei Sf. Mateiũ, și chĩar fragmente care lipsesc în mare parte în Codex Argenteus.

IV) Codicele se compune din trei foi, cuprinde un comentariu latin asupra cãrtilor Regilor; între aceste extracte din Plaut, Seneca și din cãrțile lui Esdra și Neemia, estrase din traducerea lui Ulfila, și

V) Codicele care cuprinde fragmentele unui Codice Gotic la Evangelia lui Ioan și care se numește Skeireins. ²⁾. Codicile Skeireins ce se compunea la început cel puțin din 100 foi, n'are acum de cãt 8. Trei dintre ele se afla în biblioteca din Vatican, și cinci în cea din Milan. Tõte aceste opt proveneauã din celebra Monastire Bobbio, de lângã

¹⁾ Krafft die Kirchengeschichte der Germanischen Voelker. Ester Theil, erste Abtheilung s. 258.

²⁾ Veđi Massmann, Auslegung des Evangelii Iohannis in Goth. Sprache. Muenchen, 1834. Apõi Ulfilas al sãu, Einleit s. 49.

Trebia. Aceste sînt ca Codice palempsisite, dar foi intrerumpte, care nu presintă nici o continuare. Manuscriptul din Milan cuprinde în latinește actele Conciliului din Halcedon. Denumirea de Skeireins înseamnă comentar. În acest comentar la Sf. Ioan sînt părți care sînt completate prin locurile paralele din Matei și Marcu, ceea ce a făcut pe Loebé a crede ¹⁾, că Skeireins este nu un comentariu la Ioan, ci o armonie a Evangeliilor. După cercetările făcute de Massmann ²⁾, autorul Skeireins a consultat probabil un comentariu asupra lui Ioan, de un óre-care Teodosie, Episcop de Iraclia, în Tracia. Teodosie era în adevăr un arian zelos, care era în capul unui partid și juca un rol însemnat în cërta contra lui Atanasie. Pe lângă acest comentariu, autorul Skeirins a trebuit se consulte încă și alte scrieri, între altele cartea lui Ammonius.

Care este acum autorul Skeireins? Dacă acéstă lucrare este o polemică cu adversarii doctrinei ariene, se póte să se cugete la Ulfila. De altmintrelea Auxentiù ne spune, ³⁾ că învățătorul său a compus deosebite tratate și comentarii în limba gotică, grécă și latină, nu este dar neprobabil ca el să fie autorul acestui comentar asupra celor patru Evangelii. Diferința de stil în Skereins și traducerea bibliei nu este un cuvînt îndestulător pentru a refusa lui Ulfila onórea de a fi autorii acestei lucrări. Doctrina ce cuprind, și despre care vom trata mai încolo, este absolut aceeași cu cea a acestui celebru episcop al Goților.

Lucrarea lui Ulfila n'a avut precedent; căci după părerea unanimă a învățaților vechea Itală și chiar traducerea Sf. Ieronim nu se pot compara cu ea. Numai Luther a putut în acéstă privire întrece pe episcopul Got; dar dacă noi

¹⁾ Breitraege zur textberichtigung und Erklaerung der Skeireins von Dr. Iul Loebe. Altenburg 1839, p. 2. Operă citată de Krafft in Kirchengeschichte der germanischen Woelker, p. 349.

²⁾ Massmann Ulfilas Einleitung s. 49.

³⁾ Waitz. Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, s. 19.

n'avem în gând să atribuim o valoare exagerată lucrării principale a lui Ulfila, noi nu esitam un moment a o declara cel puțin foarte asemănată cu cea a Reformatorului Luther, prin fidelitatea originalului, prin marea popularitate ce a câștigat-o în urmă, prin meritele literare și mai ales prin marele serviciu ce ea a adus cauzei Evangheliei. Frumuseța, expresiunea plăcută a limbei gotice se manifestă la fie-care pagină. Intr'un cuvînt, Ulfila a știut se împace abisul dintre spiritul poporului său cu Creștinismul, care trebuia să se ivescă la Goți ca o religione cu totul străină și ca formă și ca fond. Fără îndoială, predispoziția cu totul particulară a păgânismului German 'i vine în ajutor, întru cât acest păgânism cuprindea în sine elemente corespunzătoare ideilor creștine. Dar dacă Ulfila a conservat multe expresiuni păgâne, dându-le o însemnare cu totul deosebită de sensul lor primitiv, el s'a vădut nevoit de a inventa un număr de termîni cu totul noi pentru a expune ideile creștine de care păgânismul n'avea nici o presimțire. Traducerea lui Ulfila ca și cea a lui Luther a fost o lucrare gigantică, și ne place să credem că episcopul Got, ca și Luther ș'aū primit cu abundență fructele muncii lor, la care fără îndoială ei ș'aū sacrificat cea mai mare parte din viața lor. Simplă și populară este scumpa noastră Biblie Germană, ea devine curând bunul obștesc al Goților și-i retraseră de la sterilele discuții teologice. la isvórele vii ale credinței. Prin atracțiunea imcomparabilă a formei sale, ea escită la acești barbari o nobilă emulație pentru lucrările spirituale cu totul necunoscute lor până atunci. Acesta nu-i o simplă conjetură, spunerea noastră se sprijină pe mărturia unui contemporan al apostolului Goțiilor, a fericitului Ieronim, ¹⁾ care vorbește deja cu mari laude despre știința Teologică a Wizigoților. Traducerea Bibliei în limba Gotă este dar mo-

¹⁾ D. Hieronym. tom. II, pag. 626. Epistola ad Suniam et Fratellam, operă citată de Révilont, pag. 25.

numentul cel mai frumos, pe care Ulfila însuși și l'a ridicat în amintirea sa. El a supraviețuit vicisitudinilor timpului și sperăm că va supra-viețui încă și mai multe secole ¹⁾).

Doctrina lui Ulfila.

Creștinismul se respândi curând în Dacia Traiană, probabil chiar prin coloniștii din peninsula Balcanică, și mai ales prin cei luați în Cohorteie aduse din Asia mică. Dar Biserică organizată nu întâlnim de cât pe timpul năvălirii Goșilor în Dacia Traiană, după cum am văzut deja, grație acelor clerici pe cari Goșii în invaziile lor asupra provinciilor române, i-au adus cu ei ca sclavi. Prin urmare mulțămita lor, o creștinătate barbară se formă la nordul Dunărei. Dintre toți clericii ce au luat parte la fundarea acestei Biserici noi, unul singur ni-l cunoșcut pe nume, acesta-l *Evtihie*, care se grăbi a pune în relație mica Biserică formată prin îngrijirile sale, cu frații săi din Capadocia. După el întâiul nume lăsat uitărei e acel al Episcopului *Teofil*, care a asistat la Conciliul din Nicea și a subscris celebrul simbol. Cu toate aceste n'ar trebui să admitem că comunitățile creștine ale Goșiei, care s'ar fi format până la epoca lui Constantin, să fi avut deja socotinți bine determinate asupra raportului între Tătăl și Fiul și că ar fi profesat public doctrina creștină dezvoltată de Atanasie, după ce ar fi lepădat cea a lui Arius. Nu erau în stare Goșii, abea ieșiți din păgânism să se ridice la acele concepțiuni înalte teologice și să participe la acele discuții subtile și dificile despre Trinitate și raporturile între persoane. La început Goșii au recunoscut numai pe Dumnezeuul creștinilor, care manifesta puterea sa prin faptele clericilor săi; cât despre acele cestiuni, care agitău lumea creștină mai mult de un secol și

¹⁾. Veși Ulfila, sa vie et sa doctrine par Charles Knauer pag. 33—43.

care și găsiră înfățișat soluția lor în Sinodul de la Nicea, aceste mai nu interesa spiritul barbarilor. Istoricii ortodoxi între alții Socrat și Sozomen, pretind, dar pôte cu nedreptul, că Goții s'ar fi declarat pentru credința din Nicea, deja de pe timpul lui Constantin. Din contra, istoricul arian Filostorg, merge prea departe spunând că deja din timpul lui Constantin, Goții se declarară pentru Arienism. Ceî întâi istorici Ortodoxi, ni istorisesc, că comunitățile creștine dintre Goți au recunoscut credința niceană, din timpul lui Constantin și adaugă, că pe la începutul jumătăței a doua a seculului al IV-lea Ulfila, care în calitatea sa de episcop lucra în mijlocul lor, a renunțat la credința din Nicea și s'a declarat pentru Arienism. După Socrat, ¹⁾ Ulfilia s'ar fi schimbat convingerile sale în Conciliul din Constantinopol de la 360, iar conversiunea Goților lui Fritigern ar fi avut loc la data când Valens a trimis ajutoruri acestui din urmă, ce era pe atunci în luptă cu Athanarih. Cât despre Sozomen ²⁾ ni spune că Ulfila a asistat la Sinodul din Constantinopol într'un chip nesocotit, dar că de la acest timp el rămasă încă în relații cu Episcopii și clericii Nicieni, și mai târziu la 375, când se duce la Constantinopol, de a cere ospitalitate de la Valens, el îmbrătoșă credința ariană a împăratului. Teodoret (idem) din contra dice că Goții cerând ajutor la Valens, episcopul arian Eudoxiū îl sfătui pe împărat de a nu respunde la rugăciunile lor, de cât cu condiția de a primi credința lui Arie. Ceî mai însemnați dintre ei refuzară, dar Ulfila care se bucura atunci de cea mai mare considerare la Goți, a fost sedus de Eudoxiū și câștigat la doctrina sa prin daruri. De atunci el convinseră pe poporul său ca controversa între ortodoxi și arieni nu este de cât o certyă de cuvinte și că în fond nu exista deosebiri în doc-

¹⁾ Massmann Ulfilas, Einleitung s. 14. Waitz Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila. Apendice, pag. 60.

²⁾ Waitz Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, Apendice, p. 62.

trina lor. Teodoret pune convertirea lui Ulfila la arienism la aceeași epocă ca și Sozomen. Dar după cum acest din urmă a confundat faptele istorice, noi nu putem să dăm credință istorisirii lui, mai ales când el pretinde, ca Ulfila s'a lăsat înșelat la arienism prin motive de o curățenie morală mai mult de cât discutabilă, o alegație disimulată prin tot aceea ce noi cunoștem despre viața acestui mare om. El se mai înșală încă, făcând să intervină patriarhul de Constantinopol Eudoxiū, ce era deja mort în 370, adică cu cinci ani înainte de trecerea Dunărei de către Goți, pentru a cere ajutor de la Valens. În sfârșit când el adaugă că controversele în cestiunea arienismului nu erau de cât certe de cuvinte și că în fond nu existau deosebiri între doctrina ariană și doctrina ortodoxă, el se pune în contradicere formală cu tabloul următor, (Waitz p. 19) pe care Auxentius, ucenicul credincios ni-l face asupra caracterului învățătorului său: «Nobil rival al apostolilor, ne spune el, și vrednic urmaș al martirilor, el era inamicul declarat al ereticilor, pe care-i califica de câni și lupi rapaci. Respingând cu energie orî-ce relație culpabilă cu ei, condamna la orî-ce ocazie doctrina lor pernicioasă, și plin de harul și de înțelepciunea Mântuitorului său, ardea de dorul pentru cauza divinului său învățător. Nu exista, dicea el, de cât o singură Biserică a Dumnezeului celui Viu, colona și basa adevărului (*στόλος και ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας*), o singură feciură, o singură logodnică, o singură regină, o singură viță de vie, o singură casă, un singur templu, o adunare a creștinilor; tot restul nu-i de cât o adunare a diavolului». (Veți Waitz p. 19).

Din cele trei istorisiri ce le-am amintit, a lui Socrat, Sozomen și Teodoret, cea a lui Socrat prezintă mai mult adevăr. El ne spune că Ulfila s'a declarat pentru întâia dată în favoarea arianismului la Sinodul din Constantinopol din 360. În adevăr, la această epocă el se afla deja de 5 ani

pe teritoriul roman, adică în Moesia, nu departe de Nicol, la piclórele muntelui Emus, unde întâia persecuție a lui Athanarih l'a nevoit a căuta un azil. Deci în această localitate, arianismul era religia dominantă sub împăratul Constans; ast-fel în epoca când episcopul Vizigot se așađa acolo, el trebuia natural să se pue în relație cu episcopii arienți și a suferi influența lor. Deja pe la anul 355, în ultimii ani ai împărăției lui Constans, certile ariene isbucniră în aceste localități megieșite cu Dunărea. Ulfila nu putea să stea acolo indiferent. Ori-care ar fi fost opiniunile sale religioase în timpurile de mai 'nainte și nu suntem nedrepți dacă le-am presupune încă fôrte puțin determinate. Apoi dacă istoricii ortodoxi ar avea dreptate pretinđând că Ulfila a trebuit să mērgă la început pe urmele lui Teofil, este probabil că profesiunea sa de credință nu se sprijinea pe o basă destul de solidă, pe o pricepere clară și netedă a opiniunilor contrare. Noi afirmăm prin urmare că puțin după 355, și nu cu 15 sau 20 de ani mai târđi, Ulfila se hotărî pentru arianism. De altmintrelea mărturisirea sa de credință ce ne-a lăsat, ca un testament al poporului său, și în care noi însemnăm mai ales frasa următoare: Ego Ulfila episcopus et confessor semper sic credidi ¹⁾: probéză evident că mai mult în 355 de cât în 370 sau 375 el se pronunță pentru credința ariană. De alt-fel participația sa la Sinodul din Constantinopol în 360, convocat de arienți și aderarea și la formula ce s'a edat acolo, probéză încă, că înainte de 370 el a îmbrătoșat arianismul. Doctrina formulată la Sinodul din Constantinopol în 360 și subscrisă de Ulfila, este aceeași care a fost recunoscută în Conciliul de Rimini în 359. Simbolul stabilit în această adunare se resumă în aceste cuvinte:..... «Noi credem în Fiul unic al lui Dumnezeu, născut din Dumnezeu înainte

¹⁾ Waitz, p. 21.

de toți vecii, înainte de începutul tuturor lucrurilor, singurul născut din însuși Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, asemenea după scripturi cu părintele său care l'a născut; nașterea nu este cunoscută de cât de Acela care l'a născut, de părintele singur. Noi știm că acest Fiul unic a lui Dumnezeu s'a pogorît din cer, trimis de părintele său, după cum este scris..... În ziua învierii el trebuie să vie încunjurat de gloria sa părintescă, pentru a răsplăti fie-căruia după meritul său. Noi lepădăm numele de substanță (*οὐσία*) pe care nu-l au de loc Scripturile. Noi admitem că Fiul este în totul asemenea Părintelui său (*ὁμοιος*) cum dic și învață sfintele Scripturi ¹⁾.

Ulfula subsemnă dar această formulă ariană; probabil pentru că ea 'i părea mai simplă și mai înțelesă de cât cea din Niceea. Ea trebuie să 'i pară mai conformă cu sfintele scripturi, care pentru el era norma credinței, oferindu-i, mai mult de cât cea din Niceea, o certă analogie cu simplicitatea credințelor primitive a poporului său și a ușura astfel Barbarilor înțelegerea marilor adevăruri creștine. Creștinismul predicat acestor națiuni inculte, trebuia cu necesitate să îmbrace forma cea mai simplă. Ulfula 'l înțelesă ușor, căci succesul lucrării sale misionare atârna de aicea. Ast-fel lăsând la o parte cestiunile atât de subtile, cuprinse în formele *οὐσία* și *ὁμοιότης*, discuții atât de metafisice, adese obositoare, asupra raporturilor dintre Tatăl cu Fiul, el nu se cugetă înainte de toate de cât a combate păgânismul în extremis și a detrage pe compatrioții săi din întunericile seculilor, a-i învăța noțiunile elementare, adevărurile esențiale ale creștinismului, singure capabile de a satisface aspirațiile inimei omenești. Acesta este, aceea ce i se impunea lui Ulfula cu o necesitate absolută și Christos-Dumnezeu făcut om pentru noi și mort pe cruce pentru a ne

¹⁾ Socrat. Ist. Bis. II. 37. 41. citat de Révillout. p. 97.

mântui. Iată neîndoibil tótă teologia ce el predica în lungii ani ai activităţii lui misionare.

Ulfla dar se pronunţă pentru arianism, așa precum l'a formulat conciliul de Rimini; dar această formulă era atât de vagă în cât spiritul subtil al Grecilor a știut să facă ca să se ivescă tóte certele ce le cuprindea, și abea simbolul de Rimini deveni public, când deja arienii se divizară în două părți; unii pretindeau că Fiul nu-î egal cu Tatăl, de cât după voință, și tăgăduiau dumnezeirea cuvîntului; cei-l-âlți se apropiau de ortodoxi și afirmau că Fiul era asemenea cu Tatăl după substanță. Episcopul Wizigoților pare a se alia la această opinie din urmă; cu tóte acestea arianismul seü era o doctrină cu totul particulară, diferită și de arianism și de semiarianism; urmarea studiului nostru ne va procura dovada.

Ulfla în dctrina sa despre trinitate, cum ne-o arată Testamentul seü și ucenicul lui Auxentius, plécă din unitatea absolută a lui Dumnezeü. Există un singur Dumnezeü nenăscut prin urmare fără început și fără sfîrșit și ast-fel vecinic; El este cauza primară a tuturor lucrurilor, este nemărginit, necuprins cu mintea, nevêđut, nemăsurat, nemuritor. Unitatea lui Dumnezeü exclude tótă deosebirea, tótă separația în substanță. Creatura este ieșită din nimica, căci cauza primară n'are recurs la o materie primordială, pre-existentă pentru a crea. Creatorul, unul și indivizibil, a creat și a născut pe unicul Fiü, nu pentru a sfișie substanța sa, saü pentru a o micșora, ci numai pentru a manifesta bunătatea și iubirea sa. In virtutea puterei și a voinței sale, el a produs acest act de suverană libertate, fără ca substanța sa să fi fost alterată ori măcar modificată. Fiul lui Dumnezeü, după Ulfla, este dar, duprecum pentru cei-l-âlți arienii, nu o ființă provenind din substanța lui Dumnezeü, ci o creatură eșită din nimica. 'εξ ουκ όντων—. Cu tóte acestea Fiul fiind autorul tuturor lucrurilor, este fórte

deosebit de restul celor-l-alte creaturi; el este născut din Dumneșeu și nu se deosebește de părintele de cât prin nașterea în timp. Dar fiind Dumneșeu, el este imutabil, deci nu este un cert merit moral și religios absoluta sa perfecțiune umană, care i-a dat numele de Dumneșeu, atributele și onorurile Dumneșești, ci natura sa însăși, esența sa chiar. În acest punct el diferea de Arie și se apropie de Eunomiu. În adevăr, dacă episcopul Wizigot afirmă ca majestata divină este inerentă Fiului prin chiar natura sa, dacă el nu ezita a-l numi Dumneșeu în totă puterea cuvintului, cu toate că-i adaugă epitetul de *secundus*, pentru a face să lasă nașterea sa, dacă el ni-l desemnă ca o ființă intermediară între Dumneșeu suprem și creatură, umplând abisul între infinit și finit, noi constatăm cu evidență că el se desparte prea mult de Arie, pentru care Fiul este creatura cea mai perfectă, divină, dar nici odată Dumneșeu. Fiul este punctul de depărtare pentru seria ființelor spirituale, dar investit de o majestate necreată și creator Universului, el se distinge dar de lumea vizibilă și invizibilă, a căruia este autor unic. Fără îndoială el nu există de cât prin părintele, după Părintele, pentru Părintele și pentru glorificarea Părintelui, dar el este de asemenea în plin drept de a revendica numele de *magnus Deus, magnus Dominus, magnus Rex*; el are acelaș titlu cu Părintele, *un mysterium magnum*. Glorificând pe Părintele prin creațiune și rescumpărare, el este pentru acest cuvânt numit *provisor, legislator, redemptor, salvator*. Rescumpărarea formază lucrarea capitală a lui Iisus; prin ea și prin creațiune se deosebește de ființele inferioare, de creaturi. «*Non habentem similem suum*», ȳice Ulfila în Testamentul său. La majestata sa inerentă naturei sale vin a se adăugi ca urmări necesare ale caracterului său divin, o putere, o demnitate, care prin nici un chip nu sunt susceptibile de o comparare cu perfecțiunea relativă a unor creaturi.

Auxențiu după ce a expus doctrina învățătorului său respectiv de Părintele și Fiul, arată motivele ¹⁾ care au hotărât pe Ulfila a arunca opiniile Omousiene; dacă puterea neostenitoare a Fiului unic, dice el, a putut crea cu ușurătate cerul și pământul, vedutul și nevedutul, cum se admite că Părintele, în care nu este nici prefacere, nici schimbare, să fi putut crea o ființă în totul identică cu el, Ulfila respinge deci cu energie idea niceană de o egalitate absolută a Părintelui cu Fiul; nu numai că el îi distinge pe unul de altul, dar îi separă încă prea hotărât. El aruncă de asemenea învățătura omousienilor, stabilind o diferență între Dumneșirea lui *Dei ingeniti* și aceea a lui *Dei unigeniti*. Părintele de fapt este creatorul creatorului, și Fiul este creatorul a toată creatura. Părintele este Dumneșul Domnului (domini), și Fiul este creatorul a toată făptura. Dacă există asemănare între Tatăl și Fiul, acesta n'ar rezida în substanță, cum învățau Macedonienii, ci numai în manifestarea lor, sau mai bine în modul lor de acțiune; căci îndată ce Părintele, pentru a-și arăta dragostea și puterea sa, a născut pe Fiul său din nimica, εἶ οὐκ ὄντων, Fiul de asemenea pentru a face să strălucască iubirea și puterea sa, a făcut pământul din nimica. În resumat dar vom dice: după convingerile episcopului Got, asemănarea celor două persoane ale dumneșirii nu este a o căuta în esența lor, pentru că substanța unui Dumneșu nenăscut și cea a unui Dumneșu născut sunt absolut diferite, ci în puterea lor, majestatea și manifestarea lor, într'un cuvânt în atributele divine deopotrivă distribuite amândurora. Această idee se găsește la Eunomiū. După el voința în Dumneșu care este în acelaș timp puterea sa creatoare, este separată de substanță și există prin ea însăși. Ulfila procede după acelaș chip: el deosebește în Dumneșu voința de substanța sa.

¹⁾ Waitz p. 18.

Aceste câte-va date sunt de ajuns pentru a caracteriza această cristologie, care poartă un sigil cu totul particular, și nu se găsește în nici un sistem altul. Noi nu esităm de a declara că episcopul Got avea fără îndoială convingerea intimă că doctrina sa era singura adevărată și curată astfel precum o cuprinde Sf. Scriptură; căci sprijinindu-se la totă ocazia, în tratatele și predicile sale pe textele Scripturii, el arunca anatema asupra ereticilor de orice nume, Maniheilor, Marcioniștilor, Montaniștilor, Sabelianilor, Patripasianilor, Fotianilor, Novațianilor, Donatiștilor, Omousienilor și Omiusienilor etc.

Pentru a completa doctrina lui Ulfila asupra trinității, ne rămâne să vorbim despre sf. Spirit. Ulfila învață că Sf. Spirit nu se confundă cu nici unul din cele întâi persoane ale trinității, dar că Fiul a servit de intermediar la creațiunea sa prin Tatăl. Există, este adevărat, înainte de orice lucru și cu toate acestea nu este nici cel întâi nici cel al doilea Dumnezeu; el este, precum se exprimă Auxentius, *a primo per secundum in tertio gradu substitutus*. Singur Părintele este nenăscut și Fiul născut; Sf. Spirit din contră este creatura în al treilea grad, el este efectul voinței Părintelui manifestat prin lucrarea Fiului unic. Pentru a-și întări această credință, episcopul Got citează din Biblie locuri în sprijinul său, ca Ión 1, 3. I Corint. 8. 6. Numele de *Deus, dominus*, nu s'ar cuveni decî sf. Spirit, care nu este nici autor, nici creator, ci numai *illuminator, sanctificator, Doctor, educator, adjutor, predicator, consolator, interpelator virtus illuminans et sanctificans*. Servitor al lui Christos, învățătorul său, el distribuie credincioșilor darurile grației Mântuitorului lor, el este pecetea cu care vor fi însemnate la ziua eliberării ¹⁾.

Comparând învățătura lui Ulfila asupra Trinității cu ve-

¹⁾ Efes 4. 30.

chile triade păgâne, este imposibil de a nu recunoște óre-care înrudire cu învățatura episcopului got. Păgânismul în adevăr, grupând ȃei cȃte trei, ne presintȃ în locul întȃi triada lui Odin, a lui Vili și a lui Ve-Odin spirit vivificator, existent în tóte lucrurile, autorul ființelor spirituale, a format materia cosmică primordială (Urstoff), Vili, a cȃrui sens etimologic este voința, servește de intermediar la formarea lumii. În fine Ve, din veihs=sfint, este puterea sfințitoare care străbate universul. Lȃngȃ acȃstȃ triadȃ, noi avem o infinitate de altele, aceea a lui Odin, a lui Hoenix și a lui Lodur; aceea a lui Odin, a lui Thor și a lui Fricco etc. Dar nici una din aceste divinitȃți nefind eternȃ, Ulfila nu putea alȃtura direct doctrina sa la aceste triade, cȃci pentru el cele trei persoane din trinitatea creștinȃ sunt vecinice. Fȃrȃ îndoialȃ păgânismul a sfirșit prin a stabili mai presus de aceste divinitȃți muritoare și trecȃtoare, un Dumnezeu a-tot-puternic diriguind destinele lumii, a zeilor și a ómenilor, pe care l'a numit miotudr. Dar dacȃ episcopul Got ar fi putut sȃ readucȃ într'un chip óre-care la acȃstȃ idee de un Dumnezeu suprem concepțiunea sa de Dumnezeul creștin, teodicea sa cu tóte acestea diferȃ esențial de cea a păgȃnilor, cȃci el menține înainte de tóte, unitatea și indivizibilitatea lui Dumnezeu, face sȃ iasȃ neted transcendența sa, și-l separȃ de lume prin un abis, contrar păgȃnismului care, și complȃce a amesteca pe Dumnezeu cu ómenii. Dumnezeul sȃu este *ingenitus, increatus, substantia incorporalis, inindigens*; nici odatȃ o doctrinȃ păgȃnȃ, mai cu sȃmȃ, aceea pe care învățatul Got este chemat a o combate, nu s'a înȃlțat la o așȃ subtilitate de concepțiune.

Pornind decȃ din ideea de un Dumnezeu esențialmente transcendent, Ulfila trebuia sȃ se întrebe cum este posibil de a umplea abisul dintre Dumnezeu și lume, cum finitul putea sȃ intre în contact cu infinitul. El învinge dificulta-

tea, pe care deja înainte de el atâtea nobile spirite s'aŭ încercat de a o rezolvi, admitând cum am vădu, un intermediar, care este numit *creator creationis*, pentru că el crează și naște, cu toate că el este creat și născut prin Tatăl. Lumea scosă din nimica, este lucrarea Fiului și după cum păgânismul presupune tot-d'auna o materie cosmică primitivă, există o deosebire capitală între cele două cosmogonii păgână și creștină.

Triada lui Ulfila, cu totul superioară fără îndoială celei păgâne, cuprinde cu toate acestea urme de politeism; căci ea nu este de cât un adevărat triteism. Nu există o unire intimă între cele trei persoane a trinității episcopului Got. În adevăr, singur părintele este adevărat Dumnezeu în înțelesul absolut al cuvântului, dăce Ulfila; indivizibil, substanța sa n'a fost nici clunțită, nici modificată, când el a născut pe Fiul, căci efectul puterii și voinței sale aŭ fost deajuns pentru a crea pe Fiul și a-i atribui puterile necesare la lucrarea sa, creatoare și rescumpărătoare. Substanța părintelui n'a participat întru nimica în actul creațiunii. Mântuitorul însuși, diferând esențial de ființa supremă, cu mai mult cuvânt încă de omeni, pe cari el a fost chemat a-i mântui. Și dacă Ulfila îl numește *secundus Deus*, acesta nici odată în sensul strict al cuvântului de *Deus*. Cât despre Sf. Spirit episcopul Got îi refuză pe de o parte calitățile de *Deus* și de *Dominus*, pe de alta el vede în el mai mult de cât o forță; el îl caracteriză afirmând existența sa personală; el este creat de Fiul, deosebit de creaturi și vrednic de o venerație divină. Sf. Spirit ni se arată dar ca o adevărată divinitate, inferioară, este adevărat, la două, după cum acela este la întâia. Triteismul este evident și noi ne găsim în urmă în prezența unui adevărat politeism, pe care l'ar putea cine-va numi creștin.

Cu toate acestea noi ne păzim de a pretinde că Ulfila ar fi voit, în cunoștința de cauză a învăța o ast-fel de doc-

trină. Din contră, noi avem convingerea intimă, că toate nevoitele episcopului Vizigot tindeau a face să iasă mono-teismul creștin cel mai strict. Și dacă, separând într'un chip foarte hotărîtor cele trei persoane ale treimeii, neglijînd de a precisa raporturile lor mutuale, el a cădut printr'un mod inconștient în triteism, se cuvine a atribui această deviere de la doctrina sfîntă chiar nobililor mobile care l'au determinat a uni într'un fel ore-care învățămîntul creștin cu vechea mitologie păgână și a-l face ast-fel clar și înțeleles cât este posibil.

O cestiune ultimă ce ni se pune, este ca să știm dacă în traducerea lui Ulfila sunt urme de arianism. Pentru a o rezolvi trebuesc consultate locurile din Scriptură care vorbesc de raportul între Părintele cu Fiul. Unul din aceste locuri este la Romani 9. 5. în care Ulfila a dat cuvîntul Θεός prin expresiunea gotică guth, care înseamnă Dumnezeu, Deja Angelo Mai, Castiglione și mulți alții după ei, s'au sprijinit pe acest loc pentru a proba, ca arianismul nu se găsește în lucrarea capitală a episcopului Got, sau pentru că convertirea sa la această doctrină a fost posterioară, traducerii sale, sau că considerațiunile cu totul exterioare numai l'au hotărît a merge pe urmele lui Arie, sau că marea sa venerație pentru cartea sfîntă l'a împiedicat de a-i schimba conținutul. Alți învățați ca Aschbach ¹⁾, a voit să vadă în locul din cestiune o probă de un fapt mai mult de cât discutabil, că Goții erau ariani ca formă, și ortodoxi ca fond. Dar prezența arianismului a părut mai cu evidență multor teologi în traducerea lui Ulfila, la locul din Filipeni 2. 6. οὐχ ἀρπαγὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. În adevăr cuvîntul ἴσος este tradus ori înlocuit în textul Gotic prin adiectivul Galeiks, care nu arată de cât un raport de asemănare. Dacă episcopul Got cu intențiune a tradus ἴσος prin Galeiks, lo-

¹⁾ Ulfilae partium ineditarum specimen. Mediol. 1819, praef. p. 17. citat de Krafft. p. 346.

cul este de sigur întrețesut de arianism, căci pentru a rămănea credincios contextului, autorul ar fi trebuit să se servescă de cuvîntul ἰσῆς care corespunde exact cu ἰσος. In fine pentru a se imputa lui Ulfila arianismul, unii aduc încă absența epistolei către ebrei, pe care ucenicii lui Ariu o aruncă din canon. Cu toate aceste probe nu ni se pare lucrul așa bine probat. Episcopul Got, spirit de o apucătură puțin comună, care 'și făcu o obligațiune, de a traduce sf. Scripturi atît de credincios cît a fost posibil, nu trebuia a se gîndi ca să vîre în ea propria sa doctrină. El nu era unul din acei sectari, cariî îndrăsnesc a susține vederile lor personale cu dovadă din cuvîntul lui Dumnezeu citat greșit, sau unul din acei ómeni de școlă care știu să unescă toate textele cerințelor sistemului lor. El era marele misionar, nobilul reformator al poporului său și asemenea lui Luter, iubind Biserica lui Christos și patria lui cu o dragoste egală, el trebuia ca și acest din urmă a da națiunei sale codicile sfint, într'o limbă frumoasă, clară, dar înainte de toate fidelă și curată de orî-ce amestec. Nouă ne vine greu a crede că Ulfila ar fi sacrificat în favórea doctrinei sale, fidelitatea textului. Nu putem dice atît și despre Skeireins.

Autorul Skeireins este un arian hotărît; cu toate aceste ideea sa despre persóna lui Christos este fórte înaltă; paralelul ce ni-l trage între Iisus și înainte mergătorul său imediat îl va dovedi. Botezătorul ¹⁾, dlce el, a pregătit numai spiritele pentru predicarea Evangheliei, el a arătat gloria și majestatea Domnului; aceste cuvinte: cel ce vine sus este mai presus de toți, stabilesc o linie de demarcare hotărîtore între Mântuitorul și totă creatura. Prin aceste cuvinte Botezătorul desemnăză gloria eternă a Mântuitorului, pe cere-l numește «ceresc» «venit de sus», pe cînd el însuși, vorbind de lucruri pămîntești, se numește «pămên-

¹⁾ Veđi Massmann, Ulfilas Skeireins p. 576—588.

tesc»; el este om și dovada sa dată dreptății nu-l va rădica mai presus de condițiile naturei omenești. Iisus Christos din contră, a manifestat prin creațiune atributele sale divine, prin lucrarea rescumpărătoare caracterul său mesianic. El este venit din ceri, ȳice comentatorul, I6n Botezătorul a vestit numai majestatea divină a învățătorului său, cu seculi înainte, el s'a ridicat în contra certeii impii a lui Sabelie și Marcel, cari, îndrăsnind a afirma unitatea perfectă a Părintelui și a Fiului, n'au făcut din ei de cât o singură ființă. Revenind la această polemică contra lui Sabelius, autorul citéză locul de la I6n 5. 19, 20, după care Fiul declară că el nu face nimica de la el, ci totul sub ordinul și chipul Părintelui, el conchide că Părintele și Fiul sunt două persoane esențialmente distincte. Cel întâi iubește, cel al doilea este iubit; cel întâi arată lucrările, cel al doilea le execută; Părintele de exemplu înviază morții și i rechiamă la viață; deasemenea Fiul prin imitare învie pre oricine voește. În sprijinul acestei doctrine asupra deosebirei dintre cele două persoane comentatorul aduce încă locul de la I6n 5. 22. Părintele nu judecă pe nimeni, ci totă judecata sa a dat'o Fiului. Dacă dar, Părintele și Fiul era o singură și aceeași persoană, cum să se admită că aceeași persoană să judece și să nu judece? Și dacă cine-va opune acestui raționament locul de la I6n 5. 23, care revandica pentru Fiul, după opiniile episcopilor ortodoxi, o venerație egală cu cea a Părintelui, autorul nostru va răspunde că această interpretare n'are de cât aparența exactitudinii. Nu convine Fiului, asemenea și nu egală Părintelui, de cât o venerație asemenea acei a părintelui. Autorul comentariului nostru, subordonéză dar cum am vedut, pe Fiul Părintelui, fără ca să-l facă vre-odată a-l pogori, cum face Arie, în rîndul creaturilor simple. Ridicat mai presus de t6te ființele, el ocupă un loc unic față de părintele său, grație mai ales lucrării sale mântuitoare, a cării origine se ridică

dincolo de încorporarea sa și se află deja în lungile secole de preparare ale vechii alianțe, în învățăturile profeților, trimișii viitorului Mesia. Dar el n'a îmbrăcat o formă corporală, de cât când puterea răului își ajunsese ultima sa limită și că așteptarea unei eliberări devenise era cea mai simțită în mijlocul sêrmanei omeniri cădute. Atunci el a venit în lume, care s'a arătat ca o dreptate, în fine sacrificându-se a eliberat făptura, care suspina după el de atâtea secole deja. Fără îndoială, Mesia ar fi putut prin atotputernicia sa a elibera pe ómenii de stăpânirea satanei, fără a lua un trup omenesc, dar el vrea liber și mișcat de dragostea sa cea neșpusă a suferi pedepsele meritate de creatura sa, după cum el voia din contră, că omul care s'ar fi hotărît liber pentru Satana, călcând poruncile lui Dumnezeu, să primescă de asemenea liber învățătura Mântuitorului său și să'și însușască grația sa, disprețuind vicleniile diavolului. Resultă din aceste câte-va date, cu ultima evidență, că răul după autorul nostru, nu este o necesitate înăscută naturei nóstre, ci fructul voinței libere a omului atras de satana la rău. Din fericire el nu cunoștea încă teologia, care n'a roșit a numi păcatul, care a produs atâtea monstruosități în lume, un felix culpa!

Mântuirea personală, noi urmăm în tot-d'auna ideile autorului nostru, resid în credință, în acceptarea liberă a fructelor rescumpărării, din grație care, după voința lui Dumnezeu s'au arătat în Christos, este dată omului prin Christos. Iisus ne mântuește prin învățătura sa și prin lucrarea sa; ca învățător, el predică dreptatea și ne recomandă îndeplinirea liberă a comandamentelor dumnezești; însă desnodămîntul tragic al vieții lui Mesia în această lume, este de asemenea pentru comentator punctul culminant a soteriologiei sale. În adevăr, Christos murind pe cruce ne-a câștigat prin mórtea sa expiatorie (curățitoare) îndreptarea nóstră înaintea lui Dumnezeu. Cu toate acestea după Ión 3, 5,

adaugă autorul nostru, botezul este indispensabil pentru a da credincioșilor harurile câștigate prin Christos. Botezul este cu totul deosebit de cel al lui Ión Botezătorul, căci acest din urmă nu este de cât o pregătire către cel întâi un botez de penitență, făgăduind numai ertarea păcatelor, sub condiția unei pocăinți sincere. Botezul creștin din contră, asigură credincioșilor împreună cu ertarea reală a păcatelor și câștigarea reală a Sf. Spirit, intrarea în împărăția glorioasă a lui Dumnezeu.

Aruncând o privire retrospectivă asupra doctrinei pe care ne-am încercat a o resuma în linii generale, nu ne putem a ne împedica de a recunoște o mare analogie cu aceea a lui Ulfila. Și dacă mai ținem socotélă de o mulțime de detalii de limbă și altele, mai ales de polemica ardătoare care se arată în Skeirens contra ereticilor, la care, urmând istorisirile lui Auxentiu asupra învățătorului său, episcopul Got se deda cu pasiune, nu ne va acusa nimeni de presumpțiune, atribuind acest comentariu lui Ulfila.

Nu intră în sufletul nostru de a face o critică doctrinei episcopului Got; învățați mai bine calificați de cât noi pentru un asemenea lucru l'ați făcut adesea. Noi însă nu ne putem opri terminând de a adăugi o observare. Pe deo parte nobilul apostol al Goților descris de catolici ca un eretic, a cărui învățătură ar fi fost de asemenea fatală împărăției lui Dumnezeu, ca și greșalele celei mai funeste învățături; pe de altă parte, el a fost lăudat de către arienii ca un purtător de drapel a partidului lor, ca un șef de falange compacte, care în timp mai mult de un secol amenința a străbate și a respinge colónele strânse, formate deja de catolici și de șeful lor. El n'a fost nici una, nici alta. În mijlocul discuțiilor teologice din epoca sa de care el trebuia să albă o eróre simțită, cu atât mai mult, cu cât caracterul său eminaminte practic și destinele însuși ale vieții îl mânau cu preferință pe câmpul cel mai nobil al activității sale misi-

onare, el știu a-și conserva autonomia sa. El n'a predicat de cât basat pe cuvîntul lui Christos, învățătorul său; după cum și învățătura sa nu-l legată de cât cu slabe atingeri de diferite sisteme în vogă din timpul său. Fără îndoială, multe puncte din învățătura sa ne duce spre arianism, la ceea ce convenim; dar orî-ce spirit liber de prevențiune ne va acorda, că un abis îl separă de Arie. Mai bine de cât tóte desvoltările, o repede expunere a învățăturai acestuia, (Ul-fila) ne va îndruma să vedem dreptatea aserțiunei nóstre și enorma distanță între opiniunile celor două partide teologice. Dumneđu nu este părinte din tótă eternitatea, ție Arie, era un timp când Fiul era încă în neștiință. Creatură ca și altele, Fiul nu este prin esența sa asemenea Părintelui. Până aicea Ul-fila pare de acord cu celebrul presbiter. Dar când Arie învață, cum spune Socrat, că Iisus nu este de loc, prin natura sa, adevăratul cuvînt și adevărata înțelepciune, că nu este de cât figura, că ignorând natura, esența și misterul nestrăbătut al Părintelui, îi este cu totul strein, noi suntem departe de convingerile episcopului Got. Existența însăși a Fiului este contingentă, ea n'a fost creată de cât pentru om, și dacă Părintele n'ar fi cugetat la creațiunea nóstră, Fiul ar fi rămas fără știință; ast-fel sunt declarațiunile lui Arie. De asemenea nu dă înapoi în fața consecințelor logice a premiselor sale: Fiul este prin natura sa supus schimbărilor, alterațiunei, păcatului chiar, ca ingerii rebeli; el este greșibil și dacă n'a greșit, acesta nu probază de cât absoluta sa perfecție omenescă. Ul-fila din contră, cum am vorbit, proclamă deschis cel puțin eternitatea relativă a Fiului, atributele sale, caracterul său Dumneđesc, care nu i s'a dat prin o perfecțiune morală; și prin chiar natura sa. El crează, mântuește liber lumea și nu servă de instrument pasiv pentru manifestarea voinței Părintelui. Intr'un cuvînt, noi suntem aprópe de a admite că *secundus Deus* a învățatului Got se confundă mai cu

cuvîntul (logos) din Ión; și dacă e o subordonare a persoanei a doua din trinitate față de cea întâia, ea nu consistă într'o inferioritate óre-care a cuvîntului, ci în acea prioritate a existenței Părintelui, care este atât de mică, în cât mai scapă cugetărei omenești; căci Dumnezeu dragostei trebuia din tótă vecînicia să poséda obiectul dragostei sale. Ast-fel o asemenea învățătură nu este întretesută de eresii și dacă nu s'ar numi biblică, este cu tóte aceste intim legată cu Christologia Sf. Pavel. Ȋisa noastră este confirmată prin frumósă profesiune de credință, pe care Ulfila, după spunerea lui Auxențiu, ne-a lăsat cu puțin înainte de mórtea sa, ca un testament pentru poporul său. Noi nu putem să evităm de a da aici un loc acestui important document, cu atât mai puțin, cu cât în ora solemnă a morții cuvintele unui mare om aũ o greutate mai mare: *Ego Ulfila episcopus et confessor semper sic credidi et in hac fide sola et vera tesmentum facio ad Dominum meum. Credo unum esse Deum patrem solum ingenitum et invisibilem et in unigenitum filium ejus Dominum et Deum nostrum, opificem et factorem universe creature, non habentem similem suum—ideo unus est omnium Deus, qui et de nostris? est Deus—et unum Spiritum Sanctum, virtutem illuminantem et sanctificantem,—ut ait Christus propter correctionem ad apostolos (suos): «Ecce ego mito promissum patris mei in vobis, vos ante sedete in civitatem Hierusalem quoad usque induamini virtutem ab alto»; item «et accipietis virtutem supervenientem in vos sancto spiritu»—Nec Deo nec dominum sed ministrum Christi.... nec... (sed) subditum et oboedientem in omnibus filio, in filium subditum et oboedientem.... in omnibus Deo patri.... per Christum..... Spiritu Sancto.....»* Ce frumósă dovadă despre credința în Christos cuprinsă în aceste cuvinte atât de simple și atât de atingétóre! Nimeni nu găsește trăsuri de o polemică ardentă, sau mai ales de o ură teologică prea

comună acestei epoce; de loc urme de acea deplorabilă ceartă asupra expresiunilor de *ὁμοούσιος* și *ὁμοιοούσιος*, care pe atunci rumpea legăturile cele mai strânse de afinitate și de prietenie și aducea diviziunea și confuzia în comunitățile creștine cele mai îndepărtate și chiar între păstorii cei mai simpli. Biblia, cuvîntul lui Dumnezeu crescă cu simplitatea spiritului unui adevărat creștin, această-i regula credinței, norma credinței pentru Ulfila; Auxențiu, discipolul său, ne-o afirmă și frumoasa sa traducere a cărții divine ne este mărturie. Voeste cine-va să-l numescă teolog, noi îl vom revandica numele de un mare teolog biblic, care nu se lasă atras de nici o atracțiune de școlă. Că Fiul Iesus Christos este consubstanțial cu Părintele, sau nu, că este un ipostas metafisic sau nu, aceste chestiuni nu puteau de cât să escite mediocru interesul său. Dar ceea ce el știa cu evidența ultimă, este că Iesus Mântuitorul său și al lumii l'a chemat la lucrarea cea mai meritorie, cea mai frumoasă, care poate fi destinată omului, de a aduce lumina Evangeliului în țări până atunci cuprinse de întunericul cel mai des al păgânismului.

Ei bine, prin o activitate neobosită mai mult de 40 de ani, Ulfila a îndeplinit misiunea ce i s'a încredințat. Prin nevoinți nesfârșite pentru înaintarea împărăției lui Christos, pentru fericirea morală și materială a poporului său, prin credincioșia constantă a scopului său nobil, într'un timp de turburări și desordini complete, el a meritat cu dreptul numele glorios de Moisi, cu care deja contemporanii săi l'a onorat. Posteritatea n'a întârziat de a întări acest epitet pentru Ulfila, veghetorul soldat al armatei lui Christos. Numai unii catolici, tot-d'auna gata de a arunca anateme au îndrăsnit a-l condamna. Cât despre noi, avem convingerea intimă că adevărata Biserică creștină nu va refusa nici odată omagiile sale adevăratului episcop Got, apostolului păcii, care aduse atâtea mii de păgâni la picioarele Mântuitorului ¹⁾.

¹⁾ Veđi Ulfila, par Charles Knauer, pag. 47—66.

CONCLUSIE.

Descriind viața Episcopului Ulfila, apostolul Gintei Gotice, care a predicat Creștinismul la acest popor pe când năvălise în țerile noastre, Moldova și Valachia de altă dată, am dovedit tot-odată și existența neîndoibilă a Creștinismului la Romani pe acele timpuri. La început 'mă propusesem să-î scriu numai biografia sa, ca un articol pentru Revista «Biserica Ortodoxă Română». Cercetând în urmă izvoarele contemporane istorice și dovedile pe care mă puteam sprijini în descrierea biografiei lui Ulfila, am ajuns pe nesimțite la expunerea complectă a creștinismului pe aceste locuri, în tot decursul secolului al patrulea. Ca izvoare și dovedii necombătute am întrebuițat pe istoricii greci bisericestii contemporani, precum și cercetările critice asupra vieței lui Ulfila și pe care a scris'o Auxentiu, Episcopul din Dorostol (Silistra), discipolul lui Ulfila. Acest document ni s'a conservat într'un manuscript din Biblioteca din Paris și pe care l'a descris și comentat cu multă erudiție și pricepere Germanul George Waitz și l'a publicat la Hanovra în 1840. Trebuie să știm de la început că prin secolul al IV-lea atât în Dacia Aureliană, dar mai ales în Tracia și Iliria predomina arianismul, sau mai precis semi-arianismul. Mulți dintre acești eretici ș'au ales ca arenă de luptă, spre a-și susține doctrina lor, tocmai locurile aceste, unde erau în mai mare libertate și siguranță; nu se temeau mai mult de exilări și persecuții din partea imperatorilor ortodoci. Așa întâlnim un număr însemnat de Episcopi arieni pe aceste locuri ca Paladie din Rațiarda, Auxențiu de Dorostol, Dimofil, Maximiu din nordul Moesiei, Ursache de Singidon, Germiniu din Sirmiu, Valente de Mursa etc. etc. ¹⁾ Când dar ereticii Ariani au fost alungați de Teodosie din Constantinopol, și de alți imperatori din alte părți ale Orientului, ei se refugiară atunci pe aceste locuri, între Goți. Ast-fel ni se explică prezența unui număr așa de conside-

¹⁾ Veđi Istoria Mitropoliei Moldovei și Sinodul din Sirmiu sub fii Marelui Constantin, cum și Confesiunea de credință a Episcopilor din Sirmiu, care-î cu totul semi-ariană.

rabil de Episcopi semi-ariani la Sinodul din Sirmiu¹⁾. În-
tâlnim tocmai din Antiohia și pe un Episcop arian, anume
Doroteiū, refugiat în Tracia²⁾. Rămâne deci constatat, că
în secolul al IV-lea Biserica de pe aceste locuri, ori creș-
tinismul din ambele Dacii era infectat de erezia semi-ariană.
Chiar Auxențiu, care ni-a lăsat câte-va notițe foarte prețioase
asupra lui Ulfilă învățătorul și predecesorul său, mai ales
Testamentul aceluia este plin de semi-arianism în totă scrie-
rea sa³⁾. Auxențiu a scris lucrarea sa în limba latină vul-
gară, pentru că acesta era limba oficială pe atunci în tot
imperiul Roman. Apoi pentru populația creștină mai veche,
înțeleg pe coloniștii din Dacia, pentru că numai acea limbă
li era mai comună și mai înțelesă, cu toate că se scria pe
atunci și grecește⁴⁾. Pentru a dovedi că limba latină în-
trebuințată de Auxențiu era a cea vulgară, citez aicea din
Waitz câte-va cuvinte ca exemplu: Așa: *pre* în loc de *prae*,
etas pentru *aetas*, *cecus* pentru *coecus*, *Grecus*, *Iu-*
deus, *demon*, *quero*, *sepe* etc. etc. Apoi adese se în-
tâlnește *ae* pentru *e*, ca *craeatus*, *incraeatus*, *craea-*
tura etc., *e* în locul lui *i* *intellegere* și *antecristi* etc.
Nu se ține socată de *y* *presbiter*. Adese consonanta *v*
se schimbă în *b* ca *sibe*, *vibere laborabit* etc. de ase-
menea terminațiunea *bilis* înlocuită prin *vilis* ca *odivilis*,
invisivilis, *incapavilis*, *incorruptivilis* etc. etc. *Var-*
varicum în loc de *barbaricum*, *Eclesia* în loc de *Ec-*
clesia, *Cristiani* și *Cristus*, de unde la noi *Cristiani*.
La multe cuvinte lipsește *h* ca *eretici*, *ora*, *esitare* etc.,
face uz de litera grăcă *k* *Episkopus* etc. Mi par curioase
și frazele: *Intra occidente*, *ad oriente*, *ad similitu-*
dine, *completis in Episcopatum*, *mitto in vobis*, *se-*
dete in civitatem. Din exemplele aduse poate cetitorul
să-și facă o idee despre schimbarea ortografică, pronunțarea
cum și ciuntirea multor cuvinte strefăcute, ajunse la noi din
limba latină vulgară și despre care 'și bat atâta capul filo-

¹⁾ Veți Harduin, Historia Conciliorum, vol. I.

²⁾ Veți Theodoret Ist. Bis. IX 12.

³⁾ Veți Textul manuscriptului lui Auxențiu publicat de George Waitz 1840.

⁴⁾ Veți în Acta Sanctorum vol. II, luna April Epistola Bisericeii Gotice, din Dacia Traiană către Biserica din Capadocia.

logii Români, din zilele noastre, spre a le proba origina latină. Auxentiū a scris în Dorostol, prin urmare limba latină comună aceluși timp era așa cum o scria Auxentiū, ce și a propus a immortaliza numele învățătorului și educătorului său, descriindu-i meritele și apărându-i învățătura ce profesa. Auxentiū știa de bună seamă și limba Gotă și cea Grécă ca și Ulfila, dar a preferit a scrie latinește, pentru că marea populație de peste Dunărea erau pe lângă Goți și Coloniștii lui Traian, trecuți acolo sub Aurelian, când au năvălit Goții în Dacia Traiană. Goții de curând creștinaiți, nu erau încă preparați pentru a înțelege discuții religioase atât de subtile cum este arianismul, semiarianismul și ortodoxismul, și a aprofunda diferențele confesionale, ei se mulțameau și numai cu o credință mai vagă, cu idei generale despre Creștinism; Auxentiū dar a scris mai mult pentru această populație de cât cea Gotă. Acesta 'mi pare a fi cuvântul pentru care Auxentiū a scris notițele despre Ulfila și învățătura sa în limba latină. Nu numai până în secolul al IV-lea dar și până spre finele celui al VI-lea întâlnim încă tot limba latină, ca limbă oficială a Bisericii din Dacia Aureliană ¹⁾.

Importanța scrierei lui Auxentiū pentru noi Români mai este însemnată și din alt punct de vedere, pentru că numai cu istoria scriitorilor bisericești greci asupra lui Ulfila și a activității sale pastorale, noi nu puteam cunoște atâtea date și fapte, fiind acele și defectuoase și confuze și contradictorii; pe când ajutați de scrierea lui Auxentiū se stabilesc foarte precis multe fapte și se face lumină mare asupra vechimei neîndoiosă a Creștinismului în Dacia. Unde s'a născut Ulfila, de ce origină era? Când și unde s'a creștinat? Când și unde a predicat Creștinismul? Când și la ce comunitate religioasă a servit ca cleric și s'a hirotonit ca episcop? Ce confesiune a profesat la început Semi-arianismul s'aŭ Ortodoxismul? Când a devenit arian și cu ce ocazie? Când a trecut peste Dunărea și din ce cauze? La toate aceste chestiuni de mare însemnatate pentru noi Români, acum se poate răspunde hotărîtor și cu dovezi contemporane necombătute. Să resolvim de o cam dată aceste întrebări.

¹⁾ Veđi discurs de inaugurare etc.

Ulfila sau Vulfila sau Hulfila sau Unila s'a născut în Valachia de astă-zi, probabil în Oltenia. Pe la 318, data nașterii sale, când nici o ramură de ale Goșilor nu trecură încă și nu se stabilisă nici în Tracia nici în Moesia. Prin urmare nu putem căuta peste Dunărea nașterea lui Ulfila. Apoi nu întâlnim nicăiri vre-o știre, că Ulfila ar fi venit ori ar fi fost trimis de aiurea ca apostol la Goși. Este dar născut între Goși. Socrat istoricul îl numește pe Ulfila Episcop al Goșilor—*Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος*—De ce origină a fost? Filostorg istoricul, care-i Capadocian și îmbuibat și de arianism, vorbind despre Ulfila, ni spune că era Capadocian de origină și că familia lui a fost adusă de acolo ca sclavă în Goția, pe când acești barbari năvălind în Asia au luat mulți sciavi din Galatia și Capadocia. Acastă invasiune avu loc pe la 258 sub Cesariul Valerian și Galian, când a fost răpită și familia lui Ulfila din Capadocia—*τῆς τῆς Ἐχμαλώσις γεγόνεσαν καὶ οἱ Οὐλφίλα πρόγονοι*. Filostorg a putut să aibă, ca om cult, cunoștinți foarte positive asupra lui Ulfila compatriotul său. Biserica din Capadocia conservă tradiția încă recentă pe atunci, că Goșii au fost creștinați de ea pentru că trecuse numai 60 de ani de la captivitatea Capadocienilor; acésta o susține și Sf. Marele Vasilie în Epistola sa 338 către Ascholiuș, Episcopul din Tesalonic; acésta se mai probéză și prin frasa lui Filostorg, că Goșii luând sclavi dintre Capadocieni, mulți dintre aceia erau clerici și carii ș'au profesat în acésta localitate, noua lor Patrie, în libertate cultul lor și între Goși, convertind pe mulți dintre acești barbari la Creștinism—*καὶ πολλοὺς ἔλαβον ἐχμαλώτους ἄλλους τε καὶ τῶν κατειλιγμένων ἐν τῷ κληρω..... οὐκ ὀλίγους τε αὐτῶν εἰς τὸ εὐσεβὲς μετεποίησον* ¹⁾. Ulfila dar se trăgea din o familie Capadociană originară din localitatea numită Sadagoltina, luată în sclavie din Patria sa la 258 și s'a născut în Gotia ori Dacia Traiană din părinți creștini capadocieni, dar Gotisat; adică trăind între Goși ne mai știind de vechia sa patrie, ș'au însușit limba și traful acelor cu carii viețuia, devenindu-i Gotia ca a doua Patrie. Ulfila ș'a primit instrucția și educația sa în familie, în casa părintéscă, care evident că era creștină, învățând

¹⁾ Veđi pericopa din Filostorgiu.

odată cu limba Grécă a familiei sale și cea Gotă a țarei. Apoi din contactul cu Imperiul Roman, și în care în urmă a trăit peste 35 de ani, a învățat și limba latină, în care a și scris și predicat în urmă, după cum ne atestază ucenicul său Auxentiu—*quadraginta annis in Episcopatu gloriose florens, apostolica Gratia, Grecam et Latinam et Gothicam linguam sine intermissione in una et sola ecclesia Christi predicavit*. Trebuie să admitem că Ulfila avea o predispoziție și un devotament nelimitat pentru propagarea și lățirea creștinismului între Goții păgâni. Numai ast-fel se explica sacrificiile sale îndelungate și persistența sa de o viață întrégă în predicarea Evangheliei lui Christos. Activitatea misionară a lui Ulfila se întindea asupra tuturor triburilor Gotice, ce invadasă și ocupasă Dacia Traiană. Istoricul Socrat ne povestește, că Ulfila a predicat Creștinismul nu numai la o parte dintre Goți, ci în totă Dacia, din care causă și altele a provocat și o persecuție asupra creștinilor din Dacia Traiană.—'Επειδὴ δὲ Οὐλφίλας, οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἀθανάριχον ταπτομένους βαρβάρους τὸν χριστιανισμόν ἐξεδιδάσκε, ὁ Ἀθανάριχος, ὡς παρκαρατομένης τῆς πατρῶου θρησκείας, πολλοὺς τῶν χριστιανιζόντων τιμορίαις ὑπέβαλε ¹⁾. Din Epifanie mai cunoscem că un eretic fanatic, anume Audaeus sau Audeu izgonit din părțile Eufratului, pentru erezia lui primejdiósă și exilat între Sciții din Pontul Euxin, acesta neputând trăi și estinde erezia sa acolo, fiind prea barbari, a înaintat, ne spune, în Dacia Traiană la Goți, și aci ș'aŭ lățit erezia sa, ademenind pe mulți Goți și barbari la învățătura sa. Textul ne mai spune ca Audeu a mers până la locurile cele mai din lăuntru ale Goților predicând erezia sa—καὶ εἰς τὰ πρόσω βλίνων καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοθίας, πολλοὺς τῶν Γόθων κατήχησεν. Acest Audeu a format curând și o biserică eretică aicea între Goți, a format monastiri și săvirșa ritualul bisericesc în ele după ideile sale greșite, mai ales în cestiunea Pashăi: ἀφ' οὗπερ καὶ Μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοθία ἐγένετο. Cu timpul înmulțindu-se sectanții, acest Audeu le aŭ consfințit și o ierarhie, având și doi Episcopi, Uraniu și Silvan. În ce direcție ș'a îndreptat activitatea sa predicatoră

¹⁾ Veđi pericopa din Socrat.

Audeu? De bună sémă trebuie să admitem cu tótă siguranța, că acest eretic ș'a răspândit învățătura sa falsă în altă parte de cât acea în care predica Ulfila; ei erau contemporani, dar cu totul diferiți în confesiuni, unul ortodox altul eretic condamnat. Din istorisirea lui Epifanie să străvede că Audeu ș'a îndreptat activitatea sa misionară spre Moldova, Valahia până spre Buzeu și Transilvania de astă-zi. După Epifanie întâia persecuție în Gotia a fost îndreptată mai ales asupra audienilor de către Athanarih, care era șeful tribului Vest-Gotilor. Prin urmare în acea parte își răspândisă Audeu erezia sa ¹⁾.

Apoi dacă s'ar admite că Audeu își formasă societatea sa religioasă în Valahia și Oltenia, între Ortodoxi, atunci nu se poate explica cum acei eretici au fost exterminați, iar Ulfila cu comunitatea sa ortodoxă să fi putut a se refugia peste Dunărea. Ulfila dar trăia mai spre mază-zi, iar Audienii mai spre apus. Ast-fel se explică faptele în mod natural. Ulfila, care, cât timp a stat și păstorit Biserica creștină din Dacia Traiană, știm că era ortodox aprins; putea ore el suferi să se încuibe între coreligionarii săi Goți erezii și schisme, mai ales când el știa că Audeu a fost exilat din patria sa tocmai pentru învățătura sa greșită și periculoasă? De aceea trebuie se admitem că Ulfila își îndrepta și el curând activitatea sa misionară și asupra Gotilor din acea parte spre a nimici erezia audiană, ce se răspândise cu atâta repegiune între barbari.

Din acéstă luptă misionară-religioasă a lui Ulfila asupra eresiei lui Audeu și din opoziția ce întâlnea acesta din partea ereticilor, producându-se naturalmente o învrăjbită aprigă și prigoniri între membrii aceluiași popor a rezultat întâia persecuție asupra creștinilor din partea lui Athanarih. Ulfila, care era ortodox—*Ἀλλὰ γὰρ καὶ Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς τότε ἱερωμένος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν διαφέρετο πρὸς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν*—vedând ridicată persecuția asupra păstoritorilor săi, în care mulți și dintre ortodoxi au suferit martirul, pe lângă ereticii Audieni, cari au fost atunci nimiciți și alungați—*Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Γοθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ χριστιανοί, ὄωγμου μεγάλου*

¹⁾ Veđi pericopa din Epifanie.

ἐνσταντος ὑπὸ βασιλέως Ἑλληνας.—s'au hotărit a-și părăsi țara și a se refugia în Moesia interioară, la pôlele munților Balcani împreună cu un însemnat număr dintre păstoriții săi. Athanarih fiind păgân, nu făcea deosebire între eretici și ortodoxi, ce-l persecuta pe toți de o potrivă, și-l urmărea pe creștini ori unde-i găsea. Ulfila la etatea de 30 de ani fiind hirotesit cetăț și în urmă episcop la anul 348 sub Marele Constantin de cătră Eusebiu din Nicomidia, după Filostorg, dar pe atunci știm că numai trăia Impăratul Marele Constantin, pôte nici Eusebie; iar după Socrat și Sozomen, se dice că a fost hirotonit în Constantinopol și ne spun hotărit că la început era ortodox, cum vom vedea, și numai mai târziu deveni semi-arian. Sf. Ioan Chrisostom în Epistola a XIV-lea, cătră Olimpiada atribuită lui, ne spune, că el l'ar fi hirotonit pe Ulfila de Episcop al Goșilor. În tot cazul știm, că Ulfila era în relație la început cu ortodoxii, și că a fost hirotonit în Constantinopol. După hirotonia sa în Episcop a mai trăit încă șapte ani între Goșii din Dacia Traiană, apoi din cauza persecuției întâia la 355 încetându-și activitatea sa directă misionară în Dacia Traiană, trecusă Dunărea și se refugiară cu un număr mare dintre frații credincioși în pământul Roman, cum se exprimă Auxentiu. Cu voia Impăratului Constantiu se așăzară peste Dunărea făcându-și noi locuinți sub pôlele Balcanilor. Acesta a fost întâia persecuție, despre care vorbește și Filostorgiu: «A așăzat împăratul pe acest popor transfug în cuprinsul localității Moesiei duple cum a voit fie-care și pe Ulfila l'avea în cea mai mare cinste» ¹⁾. Observăm că nu ni se spune numele șefului persecutător; dar în Auxentiu îl întâlnim cu numirea de Iudex, și care nume se referă după noi la Athanarih, pentru că iată ce ne spune un contemporan despre Athanarih: ²⁾ Οὕτω γούν τήν μέν τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίαν ἀπαξιά, τήν τοῦ δικαστοῦ δὲ ἀγαπά. —Ast-fel denumirea de împărat o lepăda, și-l plăcea acea de judecător. Așa dar în întâia persecuție în Dacia Traiană Athanarih conducătorul Goșilor de la Vest nu se numea nici Domn, nici Rege sau împărat, ci simplu Iudex. Martirii în această persecuție au fost foarte numeroși, după cum ne is-

¹⁾ Veđi pericopa din Filostorg.

²⁾ Thesmistius orat. de pace, (anul 369) ediția Amberg. 1605 p. 100.

torisește Epifanie, când au suferit martirul mulți Audieni eretici și au fost cu totul alungați și nimicivi din Dacia Traiană; dar între eretici au suferit schingiuiri și martirisări și mulți dintre ortodoxi—ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ χριστιανοί... ἐδεώθησαν ¹⁾. Nu putem însă preciza, cari sînt martirii Ortodoxi ce au suferit în această persecuție, pentru că nici Metafrast, nici Nicodim Aghioritul, nici Acta Sanctorum nu ne-au păstrat date precise și nici toate numele lor; iar acesta, pentru că persecuția a avut loc în pământ barbar, unde nu putea străbate nimeni dintre creștini și dar numai din spusele celor ce scăpau din morțe, din faptul nimicirii Audienilor și din trecerea lui Ulfila peste Dunărea pricepem asprimea acestei persecuții.

Pe acest timp 348 Vest-Goții erau cărmuiți de Athanarih, iar Ost-Goții de Fritigern. Motivul persecuției întâi a fost certele dintre eretici și ortodoxi, cari căutau fie-care să atragă cât mai mulți adepți dintre Goți în partea sa. Fie dar din cause pur religioase, fie poate și din cause politice voind Athanarih a stăpâni peste toți Goții, luând de pretext, că prin introducerea Creștinismului între Goți, aceștia s'ar fi alterat caracterul lor resboinic prin învățăturile pline de blândetă și pace ale Creștinismului. Athanarih, dic, să ridică cu război crâncen asupra lui Fritigern și-l învinge. Fritigern atunci se grăbește a cere ajutorul Romanilor spre ași resbuna asupra lui Athanarih. Romanii, cari sufereau dese invazii peste Dunărea de la Goți, spre ași asigura liniștea în Provinciile transdanubiene și spre a predomina asupra unei părți măcar dintre Goți, au admis propunerea lui Fritigern și au trimis imediat legiuni și cohorte peste Dunărea de a ajuta pe Fritigern contra lui Athanarih. Iată cum se exprimă Socrat despre această vrăjmășie dintre conducătorii Goților: «Arătându-se Athanarih mai puternic, Fritigern se refugiază la Romani și cere ajutor în contra vrăjmașului. Se face cunoscut acesta împăratului Valente și ordonă armatei așezate în Tracia să ajute pe barbari făcând expediție asupra barbarilor. Și câștigând biruința asupra lui Athanarih peste Dunărea, punând pe fugă pe războitori. Acesta au fost motiv ca să se facă mulți dintre

¹⁾ Vezi pericopa din Epifanie.

barbari creștini». Aceste lupte între Goți se petrec între anii 368—370. Ulfila era deja peste Dunărea cu o sumă de creștini petrecând în pace și liniște, ocupându-se cu deosebire cu agricultura și cu păstoria. Cu toate acestea în Dacia Traiană erau încă mulți creștini rămași tăinuți, și a căror număr a crescut mult, mai ales după victoria lui Fritigern cu ajutorul armatelor Romane. Acesta ne o spune precis atât Epifanie—Οὐ λείπει δὲ ρίζα σοφίας, οὐδὲ φύτευμα πίστεως ἀλλὰ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι, πάντως εἰσὶν ἐκείθεν ἄνθρωποι. Οὐκ ἐνχωρεῖ γὰρ λείψαι τὴν πηγὴν τῆς πίστεως ¹⁾, precum și Socrat: Αὕτη πρόφρασις γέγονε τοὺς χριστιανοὺς γενέσθαι τῶν βαρβάρων πολλοὺς ²⁾. Nu trebuie să uităm că Ulfila trecând peste Dunărea s'a îngrijit de aproape de sorta fraților săi din Dacia Traiană. Totă ocupația sa principală se resfrângea asupra lătirii creștinismului între Goții de peste Dunărea și în acest scop trimitea misionari, clerici învățați, devotați și disciplinați de el. Așa în epistola trimisă de către Biserica Gotă către cea din Capadocia ni s'a conservat dovada sigură că lucrul așa s'a petrecut. Iată ce cetim în acea Epistolă: «Apoi pornindu-se persecuție mare de către cei ce păcătuiau (persecutați pe creștini) în Gotia (Dacia Traiană) asupra Bisericii lui Dumnezeu, când se apropiă S-ta și a Paștelor, a voit (Sf. martir Sava) să se ducă în alt oraș (de unde își desfășura lucrarea sa misionară) la Guthican presbiterul (care și acesta era un alt misionar) ca se săvârșească sərbătorea. Pornind el, pe cale a vedut un bărbat óre-care, prea mareș și frumos la față, și i-a ȕis lui: Intórce-te și te du la Sansala (și acesta alt misionar) presviterul. Iar Sava i-a respuns ȕicându-i: Sansala s'a dus de acasă, căci Sansala fugisă din cauza persecuției și petrecea în Panonia, atunci însă pentru ȕiua Sf. Paști au fost venit de curând la casa sa»...

Rămâne dar dovedit, că Ulfila se îngrijea de aproape despre creștinarea populației de peste Dunăre, și 'și avea misionarii săi, pe cari numai el îi învăța, disciplina și hirotonea și apoi îi trimetea în Dacia Traiană, și acesta, pentru că numai el era recunoscut ca canonic Episcop al tuturor

1) Veȕi pericopa din Epifanie.

2) Veȕi pericopa din Socrat.

creștinilor Goți. Acum Athanaric, bătut de către Romani s'a refugiat în regatul său și a pornit o a doua persecuție asupra tuturor creștinilor din Goția, spre a-și răsbuna asupra lui Fritigern, ce devenise creștin și asupra Romanilor și a-și șterge rușinea suferită. Această persecuție a fost cea mai crâncenă și mai îngrozitoare. Nenumărați creștini, locuitori ai Daciei Traiane, au primit cununa martirică cu o rezignațiune și o persistență nedescrisă. Persecuția începe în partea de jos a Moldovei și se întinde până și peste Dunăre. Cu această ocazie a suferit pe la anul 370 și sf. Sava martirisarea sa, el a fost în cele din urmă înecat cum am văzut, în riul Buzău (*Μουσεών*). Din martirologiile grecești și latinești cunoaștem acum un număr foarte mare de martiri din această epocă ¹⁾. Să nu uităm iarăși, că Biserica Gotă dacă voim s'o enumerăm la vr'o jurisdicție cădea pe acele timpuri în decursul secolului al IV sub jurisdicția Papei, cu siguranță până la Dunăre. Apoi și despre Biserica de peste Dunăre, de pe aceste locuri din Dacia Traiană, tot martirologiile latine ne-au conservat materiale mai multe despre martiri. Nici este posibil să admitem vre-o înrîurire bisericăscă alta, de cât cea a Papei pe atunci asupra Daciilor, pentru că jurisdicția sa se întindea în totă peninsula Balcanică, numită și Europa. Pentru acest cuvînt găsim mai mult material pentru noi pe acele timpuri în Biserica papală. În părțile acestea, mai știm că s'au făcut cele mai vechi încercări de traduceri ale sf. Scripturi din limba grăcă în cea latină, în Scytia mică a trăit și un Dionisie Exiguul, numit și Tracul etc. etc. Fericitul Ieronim spune în cronicul său că la anul 370 Athanaric a ridicat o grozavă persecuție a-

¹⁾ Consultă catalogul martirilor extrași din martirologiile: S. Augustin, Lubin, Nicodim, Aghioritul, și mai ales acel din Acta Sanctorum, unde sunt clasificați pe luni. Să ținem seama că în Acta Sanctorum sunt publicate până acum numai 10 luni, Noembrie și Decembre lipsesc. Cercetând acum, stînd în Monăstirea Cozia și viețile sfinților, ediția de Neamț, 12 volume, publicate între anii 1807—1815, prin îndemnul și ajutorul și bănesc a neuitatului păstor, model între cei Români, Veniamin Costache, declar că n'am găsit nimic ce ne-ar interesa în cestiunea noastră. Aceste vieți sunt traduse din rusește, și respectiv de date, localități și numiri sunt foarte pe deasupra, ba de multe ori încurcă mai mult pe cercetător, pentru că sunt lipsite de orice critică istorică.

supra creștinilor din Dacia Traiană: «Atharicus rex Gothorum in Christianos persecutione commota plurimos interfecit, et de propriis sedibus in Romanum solum expulit». Numărul creștinilor sporise foarte simțitor, cum am demonstrat, în Dacia Traiană, prin misionarii trimiși de Ulfila. Athanarih pornind cu furie această persecuție asupra creștinilor a fost nevoiți aceștia a se refugia, spre a-și salva viața, tot în pământul Romanilor. Această-i a doua emigrare a Goților peste Dunăre. Ulfila în retragerea sa peste Dunăre s'a așezat cu creștinii săi în jurul Nicopolului și sub Balcani, acești noi emigranți s'aun stabilit atât în Mesia cât și în Tracia. Ulfila, după Socrat și Sozomen, pare că a fost ortodox, până ce a trecut Dunărea și a participat la Sinodul din Constantinopol la 360. ταύτη καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος τότε πρῶτον συνέθετο· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον τῆν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπάζετο, ἐπόμενος Θεοφίλω, ὡς τῶν Γότθων ἐπίσκοπος ὢν, τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρῶν κεδυπέγραψε ¹⁾ Sozomen admite că prin înșelăciune și corupție ar fi fost ademenit la acel Sinod de a subscris confesiunea ariană ²⁾. Auxențiu îl descrie pe Ulfila ca și cum ar fi fost arian de la început, tace de această schimbare confesională a lui Ulfila. Mai drept este a admite că Ulfila a fost la început ortodox, și apoi cu ocazia emigrării ducându-se la Constantinopol a fost ademenit și pôte nevoit de către Impăratul Valente și Patriarhul Eudoxiu de a primi arianismul, ca o condiție spre a i se permite așezarea peste Dunăre, pentru că predomina atunci arianismul. Nu putem ști pozitiv dacă toți creștinii Goți în emigrația a doua erau ortodoksi sau arieni, putem însă afirma că trecând peste Dunăre aun devenit și aceștia de confesiunea semi-ariană precum și cei refugiați cu Ulfila la început. Fritigern nevoit de năvălirea Hunilor și de către cruda persecuție asupra creștinilor din partea lui Athanarih, devine și el creștin, însă semi-arian și trece și el Dunărea cu populația sa. Pentru această strămutare a fost trimis Ulfila la Constantinopol de a cere învoire de la împărat și care li s'a dat prin influența lui Ulfila; dar tot cu condiție de a îmbrățișa credința Impăra-

¹⁾ Veđi pericopa din Socrat.

²⁾ Veđi pericopa din Sozomen.

tului Valente, acesta ne-o spune clar Teodoret ¹⁾. Ast-fel Ulfila primind semi-arianismul l-a urmărit și toți Goții atât cei din emigrarea întâia cât și cei din a doua, împreună cu Fritigern când s'a retras și el peste Dunăre. Despre a doua persecuție de la 370 vorbește și sf. M. Vasilie în epistola sa către Ascholiu episcopul de Tesalonic, în care laudă virtuțile martirilor și în special pe Martirul Sava Gotul ²⁾. Acastă persecuție a durat mai mulți ani, fiind-că după Ieronim populația creștină se refugiasse peste Dunăre la 370 iar martiriul lui Sava se pune la 372. În tot acest timp dar, creștinii din Dacia Traiană au stat sub persecuție. Fericitul Augustin afirmă că creștinii persecutați de Athanarih erau ortodoxi. «Nisi forte non est persecutio computanda, quando rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Cristianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi catholici, quorum plurimi martirio coronati sunt sicut a quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant et se ista vidisse incunctanter recordabantur, audivimus ³⁾. Putem afirma dar acum că după cum Goții au invadat de trei ori peste Dunăre, întâia dată la 355, când s'a refugiat și Ulfila, din cauza unei persecuții, la 370—372 a doua persecuție, când au avut loc a doua emigrare în masă mai mare, tot din cauza persecuției și în fine la 375 când a trecut și Fritigern și s'a făcut și creștin arian și când a avut loc și a treia persecuție. Să notăm că între 370 și 375 Hunii își făcuse apariția în Dacia Traiană și au contribuit mult și ei la aceste emigrări.

Pentru ca cititorul să se convingă singur despre adevărul că marea majoritate a martirilor erau dintre vechii coloniști ai Daciei Traiane și numai puținii dintre Goți, de și toți trec sub numirea comună de martiri Goți, dau aicea o mică listă ce arată origina numelor martirilor:

1) Sf. martiri cu nume latine: 1) Maximus, Acutionis, Vitus, Acutus, Tobias, Eugenda, Anastasius, Iucundus, Leonis, Ioannis, Gabrielus, Sionius, Bretonianus, Sinerius, Sineretus, Rutilus, Libius, Aeterius, Capitonis, Leonica sau

¹⁾ Veđi pericopa din Teodoret.

²⁾ Veđi Epistola Bisericeii din Goția.

³⁾ De civitate Dei XVIII 52.

Leuncula, Secundus, Sergius, Optatus, Maxima, Sylva, Mamyca, Vircus, Evagrius, Bonignus, Christus, Rufus, Patricius, Rufina, Moderata, Romana, Secundus, Florentius, Germinianus, Satorius, Gaianus, Maximus, Quintilianus, Florianus, Quirillus, Quindeus, Crispionius, Aquilinus, Victoris, Valention, Iulius, Martialis, Victorius, Servulus, Quirinus, Iulia, Saturnina, Ninnita, Marcus, Iulius, Ebustus, Rusticus, Silvius, Marcus, Iulius, Feliciana, Felicis, Emilius, Merona, Marina, Rodofia, Magrinus, Secundinus, Eperentius, Cicilia, Vitalis, Rufinus, Evangelus, Agnitus, Marcianus, Domnus, Aurelianus, Acipinus, Secundus, Maximus, Fortunatus Martialis, Secunda, Donata, Bassus, Maximus, Marinus, Iustus, Aemilianus, Dassius, Florus, Laurus, Maximus, Silvanus, Sabinus, Basilla, Gordianus, Lucianus, Valerianus, Plantus Ambutus, Priscus, Crescentis, Faustinus, Martialis, Iannuarius, Marcialis, Pigra, Saturninus, Castus, Primus, Probus. etc... Tóte aceste nume sunt de origină latină, și puține latinizate și susținem că sunt martiri dintre locuitorii vechilor Dacii, din acei Romani ori Romanizați cu cari s'au colonizat Dacia de către Traian și cari pe timpul lui Aurelian, din cauza năvălirii Goșilor și mai în urmă a Hunilor unii au trecut peste Dunăre și s'au așezat în orașele de pe malul drept al ei, iar alții au suferit martiriul pe teritoriul Daciei Traiane. Toți sunt martiri din timpul arianismului, exceptând numai patru din ei cari sunt martirizați de Bulgari în secolul al IX. Multe din aceste numiri se întâlnesc până astăzi românisate la ginta Română. Este dar de neîntrebuit, că nomenclatura sf. martiri din secolul al IV și al V înainte cu secoli de creștinarea slavilor și bulgarilor, ne arată clar vechimea creștinătății locuitorilor din Dacia.

II). Din contră numirile sf. martiri de origina Grecă pură sunt mai puține; dar să cităm câte-va și din acestea: Hermentis, Timotheus, Anastasius, Nichita, Georgius, Antigonus, Ephremus, Basileus, Eugenius, Agathadorus, Nestorie, Irineu, Theoprepus, Amfilochius, Alexandru, Zosim, Ciril, Theotim, Dionius, Timotheus, Hesichius etc.

III). Se găsesc însă și numiri de origină străină, fie Gotă ori Traco-Dacă, ca: Artaxus, Herisus, Ratitis, Tatia, Rogat, Dandus, Danda, Sotrasi, Verca, Batussius, Arpila, Arbela, Hagna, Rhya, Egatrace, Hescous, Sigetza, Suerila, Suimpla,

Philga, Baridis, Dada, Calcorus, Sodera, Gotia, Speis, Spiritus etc.

Numărul martirilor în aceste trei persecuții a trebuit să fie enorm. Nu ni s'a conservat însă, de cât puține nume, probabil ale acelor ce erau din familii mai însemnate Romane sau ale unora dintre predicatorii ori misionarii ca Nichita, Sava, Sanzala etc. și cari au putut fi păstrate în memoria rudelor lor și a creștinilor refugiați. Numele acestora fie direct ori indirect s'au scris și notat de către vechii martirologiști latini și greci.

Inmulțindu-se populațiunea Gotă peste Dunăre și îngrijindu-se Imperatorul Valente de acesta, a început a-i constrânge și vexa prin mijloace administrative. Șefii Goților atunci nevoiți, căci îi alungau Hunii din Dacia Traiană, când trece Dunărea și Athanaric, se pacifică și se înțeleg între ei de a face cauză comună și rezistență Imperiului Roman, pretinzând pământuri și liniște. De aici se naște acel război fatal între Goți și Romani, când pierе în flacări Impăratul Valente. Acest fapt avu loc la 378. Înainte de această luptă Ammian istorisește că s'ar fi trimis la Valente un preot Christiani ritus presbiter ut ipsi adpellant (XXXI. 12. 8) ca să mijlocască pacea dar n'a reușit. Se poate admite că tot Ulfila să fi fost însărcinat și cu această solie. După această victorie a Goților asupra Romanilor, ei plăcă în mase spre a cuceri Constantinopolul, dar Ascoliū îi oprește la Tesalonic, atunci se așază toți în provinciile de la sudul Dunărei. Nu trebuie să admitem ca creștinii, adică Goții toți, precum și vechii coloniști ai lui Traian ar fi părăsit toți Dacia Traiană, mulți din ei s'au refugiat în locuri sigure, în munți, în peșteri și prin ascunzeturile Carpaților, alt-fel nu se explică cum Hunii au primit în aceste locuri sămînța creștinismului. Nu cunoscem să se fi trimis Hunilor vre un apostol ori predicator în acest scop, prin urmare Hunilor li s'a semănat creștinismul prin creștinii existenți în Dacia Traiană. Cunoștem însă că creștinismul era cunoscut Hunilor. În Dacia Traiană iarăși avu loc o a treia persecuție, cum am pomenit mai sus pe la 375, când au suferit martiriul mulți creștinii din Dacia și mai ales cei de pe malul drept al Dunărei, cu ocazia retragerii peste Dunăre și a lui Athana-

ric ¹⁾. După mórtea oribilă a lui Valente și suirea pe tron a lui Teodosie, lucrurile iaă cu încetul altă față. Prin dibăcia împăratului Teodosie, Goții se pacifică și se liniștesc, atât din punct de vedere civil cât și bisericesc. Teodosie apără credința din Niceea și alungă pe arianii împreună cu Episcopul lor din Constantinopol. Adună un conciliu la 381 și se condamnă arianismul. Apoi prin nouă dispozițiuni și legi restrânge drepturile arienilor din Moesia, Macedonia și Tracia, în cât curând partida ariană devine neînsemnată. În Occident sub influența sf. Amvrosie se convoca un Sinod contra arienilor la Aquileia și condamnă pe arianii și se distitue și Episcopii arieni Paladiu și Secundian. Împăratul Teodosie mai încercă a împăca partidele religioase convocând un sinod la 383, care să fixeze norma credinței, dar nu reuși, din cauza cerbiei arienilor. La acest conciliu se pare că participă și Ulfila cu puțină ani înainte de mórtea sa. Iată ce ne spune Auxențiu despre Ulfila: «După ce Ulfila administră Episcopia sa 40 de ani, șapte dincolo de Dunăre și 35 în Imperiul Roman (de sub pôlele munților Balcani până în Dunăre și administra și Biserica din Dacia Traiană) merse din ordinul împăratului la Constantinopol, la un conciliu; dar aci muri și fu înmormintat cu multă onóre, de o mare mulțime de coreligionari». După ce predomină credința ortodoxă, prin ajutorul Împăratului, atunci Teodosiu promulgă acele două legi religioase contra arienilor, legea No. II și IV, în codicele Teodosian, prin care interdice ori-ce discuții religioase, una din aceste legi este dată la 386, iar alta la 388, tocmai în anul morței lui Ulfila. Din cuprinsul acestor legi se vede că arienii erau persecutați și mult mărginiți în drepturile lor, și trebuie să admitem că Ulfila se duse la Constantinopol și la 388 spre a mijloci la Împăratul de a îndulci acele legi și a convoca un conciliu spre a pacifica lucrurile. Ulfila nu reușește a ridica acele legi și a provoca convocarea unui Sinod, de aceea bêtân acum, obosit de muncă de aprópe un secol, vèdându-se și condamnat și disprețuit, perdându-și vechiul seú prestigiu și reputația de mai înainte, supărat și intris-

¹⁾ Să se consulte Acta Sanctorum și datele martirisărei creștinilor pe aceste timpuri.

tat móre în Constantinopol, ca și Athanarih, ceva mai înainte, și unde a fost înmormântat cu mare pompă, luând parte la funerarii mulți Episcopi. Socrat ne spune (V. 23) că chiar atunci s'ar fi ales de succesor lui Ulfila un óre-care Selenas, got de origină, dar după mumă frigian. Acésta însemnă că Goții intrau în căsătorie cu locuitorii Daci, indigeni sau aduși sclavi. Ulfila lasă după el mai mulți discipoli crescuți și educați de el, ca Auxențiū, Selenas și Maximin etc., etc. Socrat ne spune că acest nou episcop al Goților mai înainte de a-i fi succesor lui Ulfila i-a fost secretarul său: ὀπογραφεὶ τε γενομένῳ καὶ διαδόχῳ Οὐλφίλῃ τοῦ παρ αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντος—și care i-a fost secretar și succesor lui Ulfila ce fusese Episcop la ei (Goți) ¹⁾.

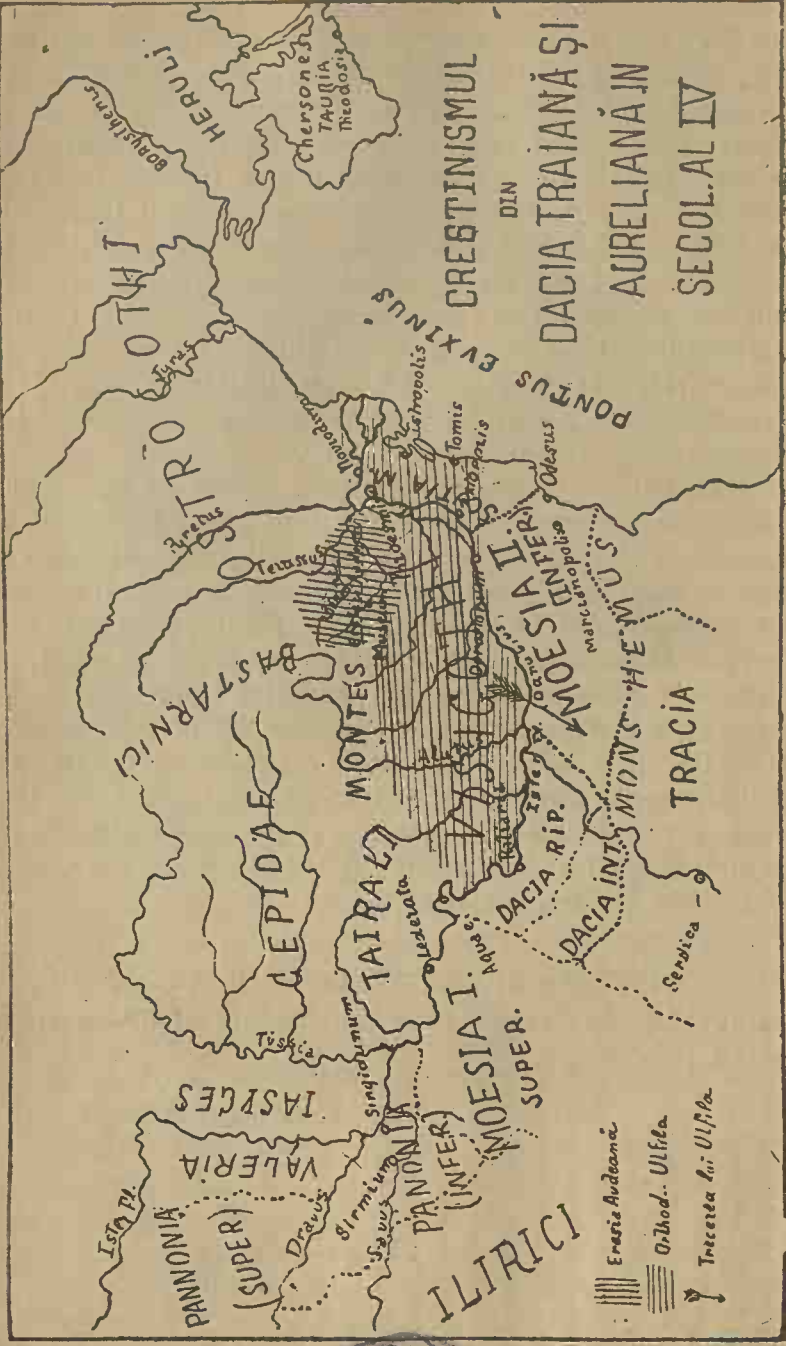
Ulfila, cât a stat peste Dunăre s'a ocupat cu traducerea sf. Scripturi în limba Gotă, care-i monumentul filologic cel mai prețios pentru Germani până astăzi. Se susține de criticii Germani că traducerea lui Ulfila este de pe textul Grec; dar a consultat și pe cel latin, apoi că limba Gotă este elegantă și frumoasă, că literile le-au luat ori împrumutat, pe lângă cele vechi Germane din dialectul Runic; din limba Grecă mai mult. Ast-fel Ulfila nu este un inventator al literilor Germane; ci un combinator, organizator, introducând în limba gotă litere grece și latine unde lipseau cele germane, spre a putea mai precis a-și exprima ideile. În tot cazul Ulfila a fost un apostol al Goților și un Episcop al coloniștilor din ambele Dacii.

Scris-am acestea în anul mântuirii 1898, August 5, în vestita Monastire Cozia, când am împlinit al 60-lea an al vrâstei mele.

Constantin Erbiceanu.

¹⁾ Sozomen VII 17.

CREȘTINISMUL
DIN
DACIA TRAIANĂ ȘI
AURELIANĂ ÎN
SECOLUL IV

PONPUS EXXINUS

OTHI

MOESIA II.

MOESIA I. SUPER.

ILIRICI

